

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Isabelle Klingmyr

Goda affärer?

Frågan om huruvida det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet
kan och bör kombineras med andra intressen

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Katarina Olsson

Termin för examen: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Forskningsläge	9
1.5.1 Forskning kring aktiebolagets syfte	9
1.5.2 CSR ur andra aspekter än den aktiebolagsrättsliga	9
1.6 Disposition	10
2 AKTIEBOLAGETS REGLERING OCH FRAMVÄXT	11
2.1 Kort om associationsformens karaktäristika	11
2.2 Rättspolitisk bakgrund och historisk utveckling	12
2.2.1 Aktiebolagslagens evolution	12
2.2.2 Aktiebolagets utvecklingsfaser	14
2.3 Aktiebolagets intressenter	15
2.3.1 Corporate governance i förhållande till samhällsansvar	15
2.3.2 Aktieägarmodellen	15
2.3.3 De radikala intressentmodellerna	17
2.4 Aktiebolagets målfunktion	18
2.4.1 Vinstgenereringens viktiga roll	18
2.4.2 Syftet med aktiebolagsrätten	19
2.4.3 Synen på aktiebolaget som samhällsaktör	20
2.5 Slutsats och diskussion	23
3 VINSTSYFTET I BOLAGSSTYRNINGSSAMMANHANG	26
3.1 Presentation av vinstsyftet och dess betydelse	26

3.2	Undantag från vinstkriteriet	28
3.3	Vinstmaximeringsprincipens närmare innebörd	29
3.3.1	Begreppsdefinition	29
3.3.2	Vinst som beslutskriterium	30
3.3.3	Vinstkriteriets betydelse i fråga om ansvar	31
3.4	Vinstsyftets förenlighet med affärsetiska aspekter	33
3.4.1	Affärsmässighet som förutsättning	33
3.4.2	Corporate Social Responsibility (CSR)	34
3.5	Vinstsyftet och värdeöverföringar	36
3.5.1	Förbudet mot förtäckta utdelningar	36
3.5.2	Värdeöverföringar och CSR	37
3.6	Slutsats och diskussion	38
4	REGLERING OCH TILLÄMPNING AV FÖRETAGENS SAMHÄLLSANSVAR	42
4.1	Internationella koder och regleringar	42
4.1.1	Riktlinjernas innehåll och betydelse	42
4.1.2	Global Compact och FN:s tio principer	42
4.1.3	EU:s positionering	43
4.1.3.1	Synen på ansvarsfullt företagande	43
4.1.3.2	EU-kommissionens styrdokument	45
4.2	Bolagens privata uppförandekoder	46
4.2.1	Innehåll och betydelse	46
4.2.2	Exemplet H&M	47
4.3	Slutsats och diskussion	48
5	MÖJLIGHETER ATT FÖRÄNDRA AKTIEBOLAGS BESLUTFATTANDE	51
5.1	Introduktion till problematiken	51
5.2	Ett svenskt perspektiv	52
5.2.1	Den svenska lagstiftarens inställning	52
5.2.2	Globalt ansvar	53
5.2.3	Svensk kod för bolagsstyrning	54
5.3	Möjliga lösningar för införande av en CSR-reglering i Sverige	55
5.3.1	Lagstiftning	55
5.3.1.1	Allmänt om lagstiftningsmöjligheten i sammanhanget	55
5.3.1.2	Införandet av andra syften än vinst	56
5.3.1.3	Andra typer av reglering med bevarande av vinstsyftet	58
5.3.1.4	CSR-rapportering	58
5.3.2	Självreglering genom Koden	60
5.3.3	Fortsatt frivillighet	61
5.4	Slutsats och diskussion	62

6 ANALYS	65
6.1 Ett "gott" företag som förutsättning för vinst	65
6.2 CSR i förhållande till aktiebolagets samhällsroll	66
6.3 Mer ägarstyrning och ett längre tidsperspektiv kan underlätta CSR	69
6.4 Synen på aktiebolagets målfunktion förändras över tid	70
6.5 Samhällsansvar i framtiden	71
7 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	73
BILAGA A	74
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	75
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	82

Summary

The limited liability company (Sw. "aktiebolag") as a legal figure constitutes one of the basic components in Swedish business life and has continuously evolved with society at large. Today we seem to be facing a new notion regarding the limited company's role in society, where attention is drawn to its relation to the surrounding world, instead of focusing on internal corporate governance aspects, as has been the case for a long time. This essay examines the relationship between the profit motive according to Swedish corporate law and societal demands for responsible companies. The aim is to, with the limited company's role in society as starting point, examine how social responsibility can be combined with the Swedish Companies Act's ("Aktiebolagslagen" [2005:551], "ABL") profit objective.

Limited companies are as a main rule considered to aim at generating profits to be distributed among the stockholders. This profit motive is stipulated in ABL Chapter 3, Section 3 and has implications on virtually every decision of the company. The profit motive does not implicate that profit must occur, but stipulates a duty of care that obliges the company management to take due account to economic effects that could occur as a result of a given action. All while the limited company is to seek short-term gains to distribute among the stockholders, today's society increasingly seems to demand that companies are "good", in the sense that they act ethically and avoid negative impact on the environment, local communities and employees as well as external stakeholders that may be affected by its activities. Corporate Social Responsibility (CSR) implies that companies voluntarily take responsibility for how their activities impact on society, and is increasingly practiced by large corporations as demonstrating good relations with its surroundings is considered to boost a company's goodwill and thereby its aptitude to make money. Through this link to increased profits, the profit objective in ABL quite rarely hinders CSR. However, the most responsible conduct is not always the most economically beneficial one, at least in the short term, why difficulties may arise when a company's benevolent actions are too weakly linked to commercial considerations. The profit maximisation criterion is after all the predominant norm, as CSR is rather a means to achieve this goal than an independent objective.

In this paper, it is noted that the short-sightedness with focus on the stockholders dividend interest, as the profit objective is normally interpreted to contain, may impede companies that want to run a sustainable business. Interpreting the profit objective as intending the company's profit in the long term would be one way to facilitate more responsible companies. Further, a stipulation that certain external stakeholders shall be taken into account in the decision-making process is requested. It is however noted that such a provision would most appropriately be introduced through self-regulation than by legislation, to avoid the risk of conflict with the ABL profit objective and interlinked severe problems of application.

Sammanfattning

Aktiebolaget som associationsform är en av det svenska affärlivets grundkomponenter och har kontinuerligt utvecklats i takt med samhället i stort. Idag tycks vi stå inför en ny syn på aktiebolaget som samhällsaktör, där uppmärksamheten riktas mot dess förhållande till sin omvärld, istället för på interna bolagsstyrningsaspekter där fokus legat under en längre tid. Denna uppsats granskar förhållandet mellan det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet och samhällets krav på ansvarstagande företag. Syftet är att med utgångspunkt i aktiebolagets samhällsroll undersöka hur samhällligt ansvarstagande kan kombineras med aktiebolagslagens (ABL) vinstsyfte.

Aktiebolag anses enligt gällande rätt som huvudregel syfta till att generera vinst till fördelning mellan aktieägarna. Detta vinstsyfte stadgas i ABL 3 kap. 3 § och har betydelse för i stort sett alla beslut som ett aktiebolag genom dess bolagsorgan tillåts fatta. Vinstsyftet utgör inte en absolut resultatförpliktelse utan fungerar främst som en omsorgsförpliktelse enligt vilken bolagsledningen åläggs att ta vederbörlig hänsyn till de ekonomiska effekter som kan inträffa till följd av ett visst agerande. Samtidigt som aktiebolaget ska sträva efter kortsiktig vinst tycks dagens samhälle ställa allt högre krav på att företag ska vara ”goda”, i betydelsen att de ska agera etiskt riktigt och undvika att negativt inverka på miljön, lokalsamhällen och anställda liksom övriga intressenter som på olika sätt kan beröras av bolagets verksamhet. Corporate Social Responsibility (CSR) innebär att företag frivilligt tar ansvar för den egna verksamhetens konsekvenser för samhället, och är något som allt fler företag tillämpar. Att visa upp goda relationer med sin omvärld anses nämligen öka ett företags goodwill och därigenom dess möjlighet att tjäna pengar. Genom kopplingen till ökad förtjänst är det därför relativt sällan som CSR från bolagens sida hindras av ABL:s vinstsyfte. Det är dock inte alltid som det mest ansvarsfulla agerandet är mest ekonomiskt fördelaktigt, åtminstone på kort sikt, och en svårighet uppstår därför när aktiebolagets välvilliga agerande har alltför svag affärsmässig koppling. Vinstkriteriet är nämligen trots allt den överordnade normen, och CSR utgör snarare ett medel för att nå detta mål än en självständig målsättning.

I uppsatsen konstateras att den kortsiktighet med fokus på aktieägarnas presumerade utdelningsintresse, som vinstsyftet vanligen anses innebära, kan försvåra för bolag som vill driva ett hållbart företag. Ett vinstsyfte med innebörden att det är bolagets vinst på längre sikt som avses skulle därför vara ett sätt att möjliggöra mer ansvarstagande från aktiebolagens sida. Vidare efterfrågas ett stadgande om att vissa externa intressenter ska beaktas i bolagets beslutsfattande. Det konstateras dock att en sådan reglering vore lämpligast att införa inom ramen för den svenska självregleringen på bolagsstyrningens område än genom lagstiftning, för att inte riskera att hamna i konflikt med ABL:s vinstsyfte och därmed skapa svåra tillämpningsproblem.

Förord

”Det tar 4,5 år att förstöra en människa”. Ungefär så inledde universitetslektor Per Nilsén på sjungande skånska en föreläsning om examensarbetskrivande under denna sista termin på juristprogrammet. Utbildningens längd skulle på så sätt vara anpassad för att på bästa sätt fördärva oss studenter. Huruvida tesen stämmer eller inte låter jag vara osagt, men visst har det under utbildningens gång bitvis varit både tungt, stressigt och tvära kast mellan hopp och förtvivlan. Trots det kan jag nu när jag ska summera mina Lundaår utan att tveka konstatera att ”Lund, it has been a true pleasure!”. Vilka härliga människor jag träffat, vad mycket roligt jag har fått vara med om och vilka fina minnen jag har med mig härifrån!

Jag vill tacka min handledare Katarina Olsson, som med värdefulla råd och allmän klokhet har varit till stor hjälp i att få ihop detta examensarbete.

Tack till mina föräldrar som i alla lägen och på alla tänkbara sätt under hela utbildningen hjälpt, stöttat och uppmuntrat mig. Ni är guld!

Slutligen vill jag tacka Johannes. Med dig vid min sida har såväl denna sista termin som juristutbildningen i stort varit lite roligare att segla i hamn. Tack för all din feedback, för att du tror på mig när jag själv tvivlar och för att du bjuder på lyx när jag förtjänar det (och annars också...).

Förstörd eller inte – jag klarade det!

Bon, enfin, bref. C'est tout.

Lund den 25 maj 2014

Isabelle Klingmyr

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551). Används på tillämpliga ställen åtföljt av året för den version av lagen som åsyftas
AMN	Aktiemarknadsnämnden
CSR	Corporate Social Responsibility
CSR Sweden	Sveriges ledande företagsnätverk som fokuserar på företags samhällsansvar och -engagemang
EU	Europeiska Unionen
FEU	Fördraget om Europeiska unionen
FN	Förenta Nationerna
ILO	International Labour Organization
ISO	International Organization for Standardization
Koden	Svensk Kod för Bolagsstyrning
Kollegiet	Svenskt Kollegium för Bolagsstyrning
MNE	Multinational enterprise
NGO	Non-Governmental Organization
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
UN	United Nations (Förenta Nationerna)
UNGP	United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights
Uppl.	Upplaga
VD	Verkställande direktör
ÅRL	Årsredovisningslagen (1995:1554)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I takt med att världens företagande blir alltmer internationaliserat och även svenska företag flyttar verksamheten utomlands ökar kraven på att bolag ska anpassa sin aktivitet för att bidra till en mer hållbar utveckling för samhället i stort.¹ Corporate Social Responsibility (CSR) är ett begrepp som allt oftare förekommer i samband härmed, såväl i media som i bolagssammanhang. CSR står för idén att företag kan och bör bidra till ett mer rättvist samhälle och ansvara för sin påverkan på detta.² Många företag arbetar idag följaktligen på frivillig basis med hållbarhet på olika sätt, något de dessutom ofta jobbar hårt med att förmedla till omvärlden. I stort sett alla börsnoterade större bolag i Sverige har numera direkt från sina hemsidor länkar med namn som t.ex. ”Corporate Social Responsibility”, ”Hållbarhet” och ”Vårt samhällsengagemang”.³ En ökad medvetenhet hos konsumenter, klienter och kunder gör nämligen att det finns goda chanser till ökad ekonomisk förtjänst genom att på detta sätt signalera att man representerar ”det goda företaget”.⁴ Bolagens framgång anses på så sätt ha starka kopplingar till hur väl de lyckas utveckla ansvarsfulla relationer med samhället omkring dem.

Något som är intressant med detta ökade frivilliga samhällsengagemang hos företagen är skärningspunkten mellan etik och juridik och från principiell synpunkt väcker det också frågor om hur vi ser på aktiebolaget och samhället i stort. Ett aktiebolag är nämligen en kapitalassociation och inte en personassociation, vilket gör att dess syfte enligt 3 kap. 3 § aktiebolagslagen (2005:551), ABL, som huvudregel anses vara att skapa vinst till fördelning mellan aktieägarna. Vinstsyftet betraktas som en central komponent i all svensk näringslivslagstiftning, och utgör inom aktiebolagsrätten en viktig del av minoritetsskyddet genom att försäkra minoritetsaktieägare att bolaget har som målsättning att maximera deras vinst och inget annat. Det tycks dock finnas situationer där detta vinstsyfte riskerar att kollidera med bolagens ökade vilja att tänka på samhällets bästa och driva ett hållbart och socialt ansvarstagande företag.

Debatten baseras i grunden på frågan om företagen ska ha skyldighet att främja andra berörda intressen utöver aktieägarnas avkastningsintresse, mer än den givna förpliktelsen att följa offentliga skyddsföreskrifter i lagar och förordningar. Samhällsansvar vid näringsutövning ställer således aktiebolagens syftesbestämning på sin spets. Uppmärksamheten för frågan har de senaste åren ökat genom ett antal företagsskandaler som briserat i Sverige

¹ Nachemson-Ekwall; ”Företagen måste få en ny roll i samhället”, DN Debatt 2013-04-30.

² Bexell, s. 4.

³ Se exv. www.boliden.com/sv, www.electrolux.se, www.kinnevik.se.

⁴ Jensen, s. 309; Grankvist, s. 10-11.

och i andra länder, där frågan om vad som kan göras för att säkerställa ett seriöst och ansvarsfullt agerande inom näringslivet har aktualiserats. En av de senare inträffade den 24 april 2013 då en textilfabrik i Bangladesh med kopplingar till bland annat svenska H&M kollapsade och över 1000 arbetare dog.⁵ Den ökade uppmärksamheten för CSR-frågor som denna typ av händelser har lett till har tolkats som ett uttryck för ett paradigmskifte i fråga om företags ansvar, från en smal konservativ, ekonomisk och aktieägarcentrerad syn till en vidare syn på företagets samhällliga roll.⁶ Det är således aktiebolagets externa relationer som alltmer uppmärksammas efter en tid med fokus på interna bolagsstyrningsfrågor, och det etiska ansvaret ges mer och mer uppmärksamhet.

Den svenske lagstiftaren har hittills inte vidtagit några åtgärder för att införa mer bindande CSR-normer, även om det i förarbeten har uttalats att ett stukat förtroende för näringslivet är skadligt inte bara för företagen utan även för samhället i stort.⁸ Regleringen bygger i dagsläget således på en förhoppning om att bolagens ledningar ska kunna garantera att verksamheten iakttar gällande etiska och rättsliga normer. Idag hanteras denna fråga därför huvudsakligen som en intern bolagsstyrningsfråga ("corporate governance"), men även här börjar fokus sakta men säkert flyttas från uteslutande vinst till en mer komplex bild av vilka mål aktiebolag ska sträva mot och vilka typer av intressen som ska beaktas.⁹ I vissa länder har denna typ av ansvarsfokuserade frågor börjat adresseras i såväl bolagskoder som i olika typer av lagstiftning, medan den svenska normgivaren alltså inte, ännu, har utforskat möjligheten på motsvarande sätt.¹⁰ Frågan är därför om de nya tankesätt som börjat göra sig gällande i fråga om socialt och samhällligt ansvarstagande från aktiebolagens sida motiverar att synen på denna problematik bör ändras.

1.2 Syfte och frågeställningar

Frågan om huruvida ett aktiebolag kan och bör ta samhällligt ansvar är, som ovan konstaterats, inte helt okontroversiell. Detta hänger samman med det vinstsyfte som uppställs enligt den svenska aktiebolagslagen. Uppsatsens syfte är därför att med utgångspunkt i det svenska aktiebolaget och dess samhällsroll undersöka hur samhällligt ansvarstagande kan kombineras med ABL:s vinstsyfte.

Uppsatsen besvarar följande mer preciserade frågeställningar:

⁵ Se "Dhaka Rana Plaza collapse: Pressure tells on retailers and government", BBC 2013-05-14.

⁶ Sjäffell (2009), s. 43.

⁷ Samuelsson (2005), s. 460-461.

⁸ Prop. 2004/05:85, s. 204.

⁹ Gergely Szabó & Engsig Sørensen, s. 784.

¹⁰ Stadganden härom finns i bl.a. våra nordiska grannländer Danmark och Norges lagstiftning, se Sjäffell (2013), s. 21, 32, samt i den brittiska Companies Act (2006), Part 10, Chapter 2, Section 172.

- Vilken samhällelig roll har det svenska aktiebolaget idag och har denna roll förändrats över tid?
- Vad innebär vinstsyftet som bolagsstyrningsmekanism för svenska aktiebolags agerande och deras möjligheter att ta samhälleligt ansvar?
- Kan man mot bakgrund av aktiebolagets samhällsroll idag ställa krav på ett ökat affärsetiskt hänsynstagande i beslutsfattandet och hur bör en sådan reglering i så fall se ut?

1.3 Metod och material

Studien har utförts enligt den rättsdogmatiska metoden. Materialet är därför huvudsakligen hämtat från de allmänt accepterade rättskällorna enligt den svenska rättskällehierarkin, det vill säga lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och juridisk litteratur som behandlar främst associationsrättsliga aspekter på området.¹¹ Metoden syftar till att beskriva gällande rättsregler och samtidigt utveckla normativa ståndpunkter som berättigar och kritiserar olika delar av gällande rätt.¹² Att rättsdogmatiken som metod förutsätter värderande ståndpunkter motiverar att uppsatsen inte enbart skildrar gällande rättsläge, särskilt eftersom området är tydligt rättspolitiskt präglad. De rättspolitiska ställningstaganden som presenteras kommer främst till uttryck i uppsatsens andra del, där potentiella regleringsmöjligheter presenteras och en diskussion *de lege ferenda* förs. I övrigt sammanställs slutsatser om gällande rätt i slutet av vart och ett av de materiella kapitlen, och i anslutning här till diskuteras dessa konklusioner.

Vissa icke-traditionella källor har använts för att komplettera den rättsdogmatiska metoden, där främst Svensk kod för bolagsstyrning (Koden) bör nämnas. De åtaganden som aktiebolag med noterade aktier åtar sig gentemot marknadsplatser medför att de förbinder sig följa självreglerande organs normer, däribland Koden.¹³ Även om dessa åtaganden således är av obligationsrättslig och inte aktiebolagsrättslig karaktär ges denna reglering alltså utrymme.

Vad gäller undersökningsområdet företags samhällsansvar bör några aspekter särskilt understrykas. Först och främst är CSR inte lagreglerat, vilket beror på att det till sin natur anses utgöra ett företags ansvar utöver det som lagen kräver. Rättspraxis förekommer heller i stort sett inte. Materialet vad avser CSR utgörs istället huvudsakligen av så kallad ”soft law”, i form av koder, deklARATIONER, rekommendationer och olika typer av internationella standarder. Materialet i denna del består därför framför allt av svenska förarbeten där CSR omnämns samt EU-rättsliga källor och FN:s riktlinjer. På grund av den stora mängden doktrin på området CSR, ur

¹¹ Kleineman, s. 21.

¹² Peczenik, s. 249-250.

¹³ Karnov djupkommentar Aktiebolagslagen, kommentar till 1 kap. 1 § ABL under ”1.4 Självreglering”.

främst företags- och nationalekonomisk synvinkel, har en total översikt i denna del inte varit möjlig att uppnå. Jag har gjort ett urval baserat på författarnas akademiska bakgrund, och valt att huvudsakligen behandla författare som har en juridisk ansats. Viss ekonomisk litteratur har också studerats, huvudsakligen till beskrivande avsnitt. Den största delen av det juridiska materialet på området CSR är därtill skriven utifrån ett folkrättsligt perspektiv, men min ambition har varit att behandla denna utifrån associationsrättsliga utgångspunkter.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen undersöker svenska aktiebolags samhällsansvar. Aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning kommer inte att närmare presenteras då fokus ligger på det klassiska aktiebolaget med vinstsyfte.¹⁴ De sätt på vilket ett aktiebolags bolagsordning kan ändras för att innefatta mer socialt ansvarstagande granskas inte, vilket motiveras av att det stora flertalet svenska aktiebolag trots allt utgår från vinstmaximeringsprincipen som på så sätt får anses utgöra normen i sammanhanget. Diskussionen inom doktrin kring huruvida vinstsyftet för styrelsen medför en lojalitetsplikt mot bolaget kommer inte att närmare presenteras, och på grund av de frågeställningar som uppsatsen utgår från kommer vidare skatterättsliga konsekvenser av aktiebolagets samhällsansvar att lämnas därhän.

Corporate Social Responsibility handlar om företagets roll i samhället, och brukar kunna delas in i tre övergripande områden: ekonomiskt, miljömässigt respektive socialt ansvarstagande.¹⁵ Trots att ämnet är så omfattande har jag valt att inte specifikt granska någon viss del av dessa aspekter, utan jag använder mig av begreppet CSR på ett generellt och beskrivande sätt. Jag upplever att uppsatsen hade tappat värde i förhållande till de uppställda övergripande frågeställningarna om enbart en smal aspekt hade behandlats. Den i och för sig intressanta frågan om varför aktiebolag bör ta hänsyn till CSR-aspekter för att öka affärsnyttan är snarare en företagsekonomisk fråga där inga större juridiska svårigheter föreligger, varför denna bortses från.

Eftersom flera av de centrala regelverken på området kommer från den internationella rätten kommer dessa oundvikligen att beröras. Dock kommer inte dessa regleringar att ges en mer ingående presentation än för att ge en förståelse för det ramverk som bolags samhällliga ansvar befinner sig i. Förslag på internationell eller regional reglering på området, såsom genom FN, OECD eller EU, kommer därför inte att presenteras. Inte heller kommer uppsatsen att undersöka huruvida aktiebolag rent juridiskt kan ställas till ansvar på folkrättslig grund för sitt agerande, eller icke-iakttagande av de mänskliga rättigheterna.

¹⁴ Möjligheten regleras närmare i 32 kap. ABL. Området omnämns kortfattat i kapitel 3.1.

¹⁵ Grankvist, s. 15.

1.5 Forskningsläge

1.5.1 Forskning kring aktiebolagets syfte

Frågan om företagets roll som samhällsfenomen har genererat en omfattande mängd doktrin med stor internationell spridning. Det finns en stor samling generella beskrivningar av CSR och företags samhällsansvar, men relativt få som behandlar just kopplingen mellan detta och ett företags vinstsyfte. Den större mängden forskning kring ett bolags vinstsyfte har istället utgått från bolagsstyrningsaspekter och om förhållandet mellan styrelsens handlingsfrihet och aktieägarna.

För aktiebolagsrättens vidkommande har särskilt Göran Ohlsons doktorsavhandling *Vikten av vinst* varit central för redogörelsen om vinstsyftet. Vidare har Per Samuelsson skrivit ett flertal intressanta artiklar och böcker vad beträffar vinstsyftet generellt. Hans texter har därför varit till mycket stor hjälp i denna del av uppsatsen, liksom verket *Aktiebolagsrättens grundproblem* författat av Samuelsson tillsammans med Clas Bergström. Beate Sjøfjell har forskat om hållbarhetsarbetet i EU och också om det norska rättsläget på området beträffande bland annat aktiebolagets samhällsroll, vilket har tillfört uppsatsen värdefulla insikter och även vissa komparativa inslag.

1.5.2 CSR ur andra aspekter än den aktiebolagsrättsliga

CSR har inom den akademiska världen även granskats inom många andra vetenskapliga grenar än den aktiebolagsrättsliga. Först och främst är området väl undersökt inom folkrätten, särskilt vad avser frågan om företags ansvar för mänskliga rättigheter. Radu Mares har specialiserat sin forskning till just området CSR och företagande, och hans forskning har varit till stor hjälp till den del av uppsatsen som fokuserar på CSR. Ett annat undersökningsområde fokuserar på affärsetiska aspekter. Bland annat Torsten Sandström har i sin bok *Svensk aktiebolagsrätt* tillägnat dessa frågeställningar ett kapitel, och i övrigt omnämns denna dimension ofta i aktiebolagsrättsliga verk, om än tämligen kortfattat.

Slutligen, och där forskningen har bedrivits mest ingående, finns de företagsekonomiska aspekterna av CSR. Forskare granskar och diskuterar olika sätt att mäta den affärsnytta som samhällsansvar medför och uppställer modeller för konkret agerande från företagets sida.¹⁶ För företagen handlar CSR om att bygga upp och förvalta sin trovärdighet, vilket i sin tur bidrar till företagets goodwill och utgör en väsentlig del av företagets position på marknaden.¹⁷ Varumärkesbyggandet är på så sätt en viktig del i diskussionen om varför CSR är relevant för företagen. Anledningen till att

¹⁶ Se exv. Mănescu, s. V-X.

¹⁷ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 17.

företag ska syssla med hållbarhetsfrågor är enligt Granqvist helt enkelt för att kunderna i allt högre utsträckning kräver detta.¹⁸ Ett aktivt samhällsansvar bidrar även enligt många studier till att företaget kan attrahera och behålla talangfulla medarbetare, och just företagskulturen anses vara en av de viktigaste faktorerna i att göra ett företag framgångsrikt.¹⁹ Vidare anses samhällsansvar bidra till att minimera riskerna för bolaget, göra detta mer effektivt för sina kunder samt maximera avkastningen för aktieägarna, såväl som för anställda och samhället.²⁰ Sammanfattningsvis kan man alltså säga att ett företag blir attraktivare, lönsammare och mer konkurrenskraftigt om det inte slösar med resurser utan försöker bedriva verksamheten så effektivt som möjligt.

1.6 Disposition

Framställningen består av totalt sju kapitel. *Kapitel 2* ägnas åt aktiebolaget. Här ges en beskrivning av hur aktiebolagsformens roll i samhället ser ut och varför den finns samt hur ABL har utvecklats över tid, med syftet att ge läsaren en bättre förståelse för det moderna aktiebolaget. Även synen på aktiebolagets roll som samhällsaktör belyses. I *kapitel 3* läggs fokus på vinstsyftet som tar sig uttryck i den så kallade vinstmaximeringsprincipen, och vad detta får för praktiska implikationer för aktiebolagets agerande. Vinstsyftets förenlighet med affärsetiska aspekter berörs i samband härmed, liksom konceptet CSR.

Kapitel 4 fokuserar på de riktlinjer som ställts upp kring samhällsansvar av EU och i FN:s Global Compact, vilket är det viktigaste internationella regelverket på området för svenskt vidkommande. I detta kapitel presenteras också kort hur aktiebolag jobbar med dessa frågor genom så kallade uppförandekoder samt vad dessa har för juridisk relevans, vilket exemplifieras med H&M:s arbete beträffande hållbarhet och CSR. Det *femte kapitlet* knyter samman aktiebolagets samhällsroll, vinstsyftet och regleringen av CSR och granskar hur man skulle kunna sammanfoga dessa olika delar. I kapitlet presenteras några förslag kring hur en framtida reglering av företags samhällsansvar skulle kunna se ut och hur diskussionen härom förs. Den svenska lagstiftarens inställning i frågan belyses, bland annat genom de diskussioner om CSR som förts i svensk lagstiftningsprocess, främst i Proposition 2004/05:85 Ny aktiebolagslag.

I slutet av vart och ett av de materiella kapitlen, det vill säga kapitel 2 till 5, presenteras författarens konklusioner av respektive undersökningsområde. Dessa kapitelvisa slutsatser ligger till grund för det *sjätte kapitlet* där en analys av uppsatsens undersökningsområde som helhet presenteras. I ett kort *sjunde*, avslutande kapitel besvaras uppsatsens frågeställningar sammanfattat.

¹⁸ Granqvist, s. 27.

¹⁹ Granqvist, s. 96.

²⁰ Granqvist, s. 28.

2 Aktiebolagets reglering och framväxt

2.1 Kort om associationsformens karaktäristika

Aktiebolaget som associationsform anses vara en av den svenska näringslivslagstiftningens grundkomponenter, och ses av många som en avgörande förklaring till västs ekonomiska framgångar under det senaste århundradet.²¹ Att aktiebolagets struktur är så väl lämpad för organisering och finansiering av både innovativa utvecklingsprojekt och mer storskaligt företagande brukar anses vara ett viktigt skäl till denna starka position för bolagsformen.²² Detta beror i sin tur till stor del på att delägarnas ansvar till sitt satsade kapital är begränsat. Aktieägarna ges inom aktiebolagsformen nämligen möjlighet att driva verksamheten utan att riskera mer än det ursprungligen satsade och eventuellt senare tillskjutna kapitalet.²³

Aktiebolag anses, oavsett i vilket lands rättsordning de verkar, alltid inneha vissa basala och generella särpräglade kännetecken. Just ansvarsbegränsningen, där aktieägarna enbart riskerar sitt eget satsade kapital, brukar räknas som en av aktiebolagets mest betydelsefulla egendrag. Utöver detta brukar ytterligare fyra betydande kännetecken tillräknas aktiebolaget. Dessa är rättspersonligheten, aktiernas fria överlåtbarhet²⁴, organisationsstrukturen i bolaget med en delegerad ledning som verkar under en styrelse samt slutligen att ägandet är delat och kopplat till investeringar och inte delägarna personligen.²⁵ Vissa författare räknar till denna lista dessutom in som ett särpräglade drag att verksamhetens syfte är att ”skapa vinst till fördelning mellan aktieägarna”, men som ska visas längre fram i uppsatsen är detta kriterium till viss del omtvistat.²⁶

Att aktieägandet är kopplat till investeringar medför att aktiebolaget utgör en kapitalassociation och inte en personassociation. Det innebär att samverkan i aktiebolaget kretsar kring aktieägarnas kapitaltillskott och hur dessa används, snarare än aktieägarnas personliga bidrag till bolagets utveckling.²⁷ Detta har en väsentlig betydelse för den målfunktion som aktiebolaget normalt anses ha, vilket återkommer nedan under 2.4.

²¹ SOU 2001:1, s. 11.

²² Sandström, s. 13.

²³ Prop. 2004/05:85, s. 196.

²⁴ Aktiebolagets kapital delas in i kvotdelar, kallade aktier, som generellt är fritt överlåtbara, se ABL 4 kap. 7 §.

²⁵ Kraakman, s. 5.

²⁶ Se exv. Bergström & Samuelsson, s. 48. Frågan utvecklas vidare nedan i kapitel 3.3.1.

²⁷ Karnov djupkommentar Aktiebolagslagen, kommentar till 1 kap. 1 §, under ”1.2 Begreppet aktiebolag”; Bergström & Samuelsson, s. 49.

Idag finns i Sverige 450 594 aktiebolag registrerade.²⁸ Samtliga av dessa förhåller sig till en och samma lag, aktiebolagslagen (ABL), oavsett storlek, typ av verksamhet och omsättning. ABL innehåller på grund av ambitionen att vara heltäckande allt från basala principer till mer detaljerade föreskrifter för enbart vissa typer av verksamheter eller typer av transaktioner. En uppenbar fördel härmed är enhetligheten i lagstiftningen, medan en tydlig nackdel givetvis är svårigheten att hitta en sammanhängande reglering som även kan anpassas till de vitt skilda verksamheter som idag bedrivs i aktiebolagsform.²⁹ ABL baseras på hur näringsverksamhet ska bedrivas, och själva kärnan i lagstiftningen kan därför sägas vara hur affärstransaktioner ska beslutas om, registreras och följas upp.³⁰

2.2 Rättspolitisk bakgrund och historisk utveckling

2.2.1 Aktiebolagslagens evolution

Aktiebolagets inrättande och utveckling samt de syften som ligger bakom detta är starkt rättshistoriskt präglad och tydliga spår av ideologiska strömningar och världsekonomin påverkan kan spåras när man närmare granskar dess framväxt. Sveriges första ABL inrättades i mitten av 1800-talet, och sedan dess har lagstiftningen genomgått mer genomgripande revideringar vid fyra tillfällen: 1910, 1944, 1975 och nu senast år 2005. Därtill tillkommer relativt ofta mindre justeringar i lagtexten.

Aktiebolagsformens rötter går tillbaka ända till medeltiden och 1400-talets italienska banker.³¹ Det var dock först ett par hundra år senare, under 1600-talet, som tydliga aktiebolagsrättsliga associationer i form av det holländska respektive det engelska Ostindiska kompaniet började framträda. Dessa kom sedan att åtföljas av en mängd liknande kompanier även i Sverige.³² Aktiebolagsformen introducerades emellertid i Sverige, i den form vi känner igen den idag, först i samband med 1800-talets industriella revolution.³³ Samuelsson noterar att i ett historiskt perspektiv utgör aktiebolagets entré en tydlig brytning mot statens långvariga monopol vad gäller samhällsorganisering och illustrerar periodens liberalisering av det ekonomiska livet.³⁴ Under en relativt kort epok under denna period inleddes ett stort antal omfattande ekonomiska projekt, bland annat byggandet av flera järnvägar och kanaler.³⁵ På så sätt kan man göra kopplingen att ett övergripande ändamål med aktiebolagsformens inrättande var att möjliggöra

²⁸ Statistik för 2013, uppgiften hämtad på bolagsverket.se 2014-04-14.

²⁹ Ohlson, s. 95.

³⁰ Ohlson, s. 95-96.

³¹ Prop. 2004/05:85, s. 197-198.

³² Johansson, s 25; Prop. 2004/05:85, s. 197.

³³ SOU 1971:15, s. 81.

³⁴ Samuelsson (2013), s. 495.

³⁵ Stattin, s. 52.

denna typ av mer omfattande näringsverksamhet, som annars var alltför svårhanterad eller riskfylld att genomföra i andra organisationsformer. Stattin menar härav att det bakomliggande syftet med aktiebolagslagstiftningen ursprungligen var att underlätta för större projekt som bidrog till att samhällets välbefinnande rent allmänt ökade.³⁶

Den första lagen om aktiebolag i Sverige och i Norden var den Kungl. förordningen angående aktiebolag den 6 oktober 1848, även om företag med aktiebolagsliknande struktur alltså fanns långt före dess tillkomst.³⁷ Denna lag föreskrev att bolagsordningen skulle stadfästas av Konungen och att aktieägarna därigenom blev fria från ansvar för bolagets förbindelser.³⁸ Ansvarsfriheten som ett särpräglade egendrag för aktiebolaget har på så sätt gamla anor. Denna första lag upplevdes efter knappa 50 år som ofullständig och kompletterades med 1895 års lag, som bland annat upptog regler om bolagsbildning och om vad bolagsordningen skulle innehålla.³⁹ Denna version av ABL blev det definitiva steget mot ett normativt system, där det endast prövades om bolagsordningen var laglig och tillräckligt utförlig eller inte, och inte såsom i viss mån gjorts tidigare om bolaget var behövt eller nyttigt.⁴⁰ Lagen innehöll också tydliga influenser från tysk lagstiftning, då den tyska handeln på denna tid var väl ansedd.

1895 års aktiebolagslag blev dock inte långlivad, då det kring sekelskiftet framställdes krav om ändringar som bland annat syftade till att ge allmänheten bättre skydd mot osunda bolagsföretag, att bättre skydda aktieägarna mot att styrelsen missbrukade sin position och att förbättra minoritetsskyddet i aktiebolag.⁴¹ Dessa ändringar trädde i kraft genom 1910 års aktiebolagslag. De mest omfattande förändringarna i denna upplaga av lagen handlade om kapitalskydd, förvaltning och verkställighet, avveckling av aktiebolag och godtrosförvärv av aktier.⁴²

Till följd av det oroliga ekonomiska läget under 1930-talet uppkom relativt snart återigen ett behov av en ny och mer detaljerad lagstiftning. I förslaget till 1944 års aktiebolagslag togs hänsyn till ändrade ”ekonomiska, sociala och politiska åskådningar” genom en allmän revidering av lagen.⁴³ En företeelse med stor inverkan härpå var den så kallade Kreugerkraschen genom moderbolaget, Kreuger & Tolls, konkurs 1932. Skärpta regler för redovisning av koncernförhållanden och mer detaljerad lagstiftning beträffande bolagets bildande blev därför en oundviklig följd i 1944 års lag.⁴⁴ Därutöver infördes minoritetsskyddsregler och regler gällande bolagets bundna kapital i denna upplaga av ABL.⁴⁵

³⁶ Stattin, s. 52.

³⁷ Häribland det stora gruvföretaget Stora Kopparbergs Bergslag, SOU 1971:15, s. 81.

³⁸ Johansson, s. 25.

³⁹ SOU 1971:15, s. 82.

⁴⁰ Johansson, s. 25.

⁴¹ SOU 1971:15, s. 82-83.

⁴² Sandström, s. 50.

⁴³ SOU 1941:9, s. 3-4.

⁴⁴ Johansson, s. 26.

⁴⁵ Sandström, s. 51.

Under perioden som följde efter andra världskriget ökade den gränsöverskridande handeln i allt snabbare takt.⁴⁶ I ABL 1975 gjordes därför återigen ett antal ändringar, där bland annat skärpt lagstiftning för större, publika, bolag introducerades och där det primära målet var att uppnå större nordisk rättslikhet och harmonisering på området.⁴⁷ Styrelsens makt i förhållande till stämman utvidgades, och minoritetens möjlighet att uppskjuta aktiebolagets utveckling minskades något.⁴⁸

Den senaste genomgripande revideringen av lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 2007, genom ABL 2005.⁴⁹ Det var då fråga om en språklig och systematisk modernisering av lagsystemet, som bland annat syftade till att öka flexibiliteten för företagen att själva reglera frågor i bolagsordningen.⁵⁰ På grund av alla de ändringar och tillägg som gjorts hade den tidigare lagen förlorat sin struktur och överskådlighet. Även en rad viktiga förändringar inom näringslivet under de senaste decennierna, framförallt i form av ökad internationalisering liksom inträdet i Europeiska Unionen, togs i beaktande.⁵¹ En annan, för denna uppsats vidkommande, väsentlig förändring av aktiebolagsformen som infördes i ABL 2005 var introduktionen av aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning enligt kap. 32 ABL.

2.2.2 Aktiebolagets utvecklingsfaser

Med bakgrund i den historiska kontext som aktiebolaget vuxit fram i kan man med mer svepande drag åskådliggöra hur styrningen av och i aktiebolag har utvecklats idé- och tankemässigt. Per Samuelsson har granskat detta område närmare och menar att regleringen av aktiebolaget har genomgått två tydliga utvecklingsfaser och att vi idag tycks stå inför en tredje. Den första fasen etablerade enligt Samuelsson den personliga ansvarsfriheten för aktieägare, där aktiebolagets ställning som en renodlad kapitalassociation framhävdes i förhållande till andra associationsformer, i synnerhet de personanknutna.⁵² Aktiebolagets förhållande till sin omvärld var därför centralt.

Den andra fasen, vilken varit förhärskande under en längre period fram till idag, inriktades istället för på världen omkring aktiebolaget mer tydligt på interna bolagsstyrningsaspekter ("corporate governance") och förhållandet mellan aktieägare och företagsledningen. Debatten har inom detta paradigm handlat om att minska risken för opportunistiskt beteende hos bolagsledningen, samt risken för majoritetsmissbruk från kontrollaktieägare.⁵³ De

⁴⁶ Sandström, s. 53.

⁴⁷ SOU 1971:15, s. 105-108; Johansson, s 26.

⁴⁸ SOU 1971:15, s. 111-112.

⁴⁹ Se SOU 2001:1; Prop. 2004/05:85.

⁵⁰ Prop. 2004/05:85, s. 1.

⁵¹ Prop. 2004/05:85, s. 197.

⁵² Samuelsson (2005), s. 459.

⁵³ Samuelsson (2005), s. 460.

intressentmodeller som härvid framkommit inom ekonomisk och juridisk doktrin kommer kortfattat att presenteras nedan i kapitel 2.3.

Samuelsson menar att vi nu ser en tredje fas i aktiebolagets utveckling, där frågor om aktiebolagets relationer med omvärlden återigen lyfts fram. Den ökade uppmärksamheten för miljöfrågor har varit bidragande i denna utveckling, liksom diskussionen om aktiebolag och deras ledningsgruppers etiska och moraliska ansvar.⁵⁴ Uppmärksamheten beror på en ökad insikt om att de tidigare dominerande teorierna om bolagsstyrningsmodeller och marknadsbeteende till viss del har visat sig vara otillräckliga.⁵⁵

2.3 Aktiebolagets intressenter

2.3.1 Corporate governance i förhållande till samhällsansvar

Ett paradigmsom varit förhärskande under en längre period i den akademiska diskussionen om aktiebolag är alltså, enligt Samuelsson, bolagsstyrningsfrågorna, corporate governance.⁵⁶ Dessa kan sägas handla om hur man inom ett aktiebolag löser kollektiva beslutsproblem, främst inom bolag med ett spritt ägande och i noterade bolag.⁵⁷ Debatten handlar huvudsakligen om investerare, främst aktieägare, och deras förhållande till bolagets styrelse och, i förlängningen, dess ledning.⁵⁸ Frågan om vilka intressen eller intressentgrupper som ett aktiebolag ska ta hänsyn till brukar av denna anledning generellt anses vara en bolagsstyrningsfråga.⁵⁹ Diskussionen har dock även i hög grad relevans i fråga om aktiebolagens samhällsansvar, eftersom den även behandlar hur långt ett aktiebolags intressesfär sträcker sig och därmed hur långt utanför bolagets kärnverksamhet det är legitimt för bolaget att vara involverat. Dagens två kontrasterande intressentmodeller, aktieägarmodellen respektive den radikala intressentmodellen, har därför lagt grunden för den diskussion som idag pågår om företagets samhälleliga ansvar även i en bredare kontext.⁶⁰ Av denna anledning presenteras kort i detta sammanhang hur man kan se på aktiebolagets intresseområde och olika berörda intressenter.

2.3.2 Aktieägarmodellen

Aktieägarmodellen kan egentligen delas in i två former: den traditionella respektive den intressentorienterade, men enligt båda modellerna anses företagets välfärdsskapande optimeras om aktieägarna har rollen som

⁵⁴ Samuelsson (2005), s. 460-461.

⁵⁵ Samuelsson (2005), s. 461.

⁵⁶ Se ovan under 2.2. För en fördjupning i ämnet se Bergström & Samuelsson, s. 73-79.

⁵⁷ Samuelsson (2005), s. 459.

⁵⁸ Sjäfjell (2011), s. 57.

⁵⁹ Med intressent menas parter som har en direkt eller indirekt relation till verksamheten.

⁶⁰ Mănescu, s. V.

residualtagare och deras vinstintresse utgör det handlingsdirigerande beslutskriteriet.⁶¹ Den traditionella aktieägarmodellen, ”shareholder theory”, förespråkades starkt av bland andra Milton Friedman som i en idag mycket berömd artikel i New York Times 1970 argumenterade för att ett aktiebolags enda sociala ansvar är att öka sina vinster. Friedmans tes var att företag bäst tar samhällsansvar genom att kort och gott skapa arbetstillfällen, tillhandahålla de varor som efterfrågas och maximera sina vinster.⁶² Det är sedan upp till aktieägarna att själva disponera sin utdelning på det sätt de anser mest lämpligt. Fokus enligt denna modell ligger alltså på värdet aktiebolaget ska generera till sina aktieägare.

Den intressentorienterade och senare tillkomna av de två formerna, ”stakeholder theory”, medger till skillnad från den traditionella aktieägarmodellen att hänsynstagande även till andra värden kan vara förenligt med vinstkriteriet eller motiverat på grund av de anseende-kostnader som kan uppkomma.⁶³ Konceptet är på så sätt en vidareutveckling av Friedmans tankar om att aktieägarna har rätt att få ut de pengar de förtjänar genom sin investering utan att bolagets ledning väljer att ge bort dessa till andra intressenter som aktieägarna inte har samtyckt till.⁶⁴ Teorin utgår fortfarande från att värdemaximering för aktieägarna är aktiebolagets mål, men anser att detta på längre sikt enbart kan uppnås genom att bolaget har goda relationer med de viktigaste intressenterna runt omkring sig, och utgör därför en ny syn på intressentrelationerna i ett aktiebolag.⁶⁵

Enligt teorin ska bolagets ledning vid beslutsfattandet beakta intressena hos aktieägarna, men även hos en bredare krets av intressenter vars stöd är avgörande för bolagets resultat och existens.⁶⁶ Denna hänsyn är dock frivillig och inte sanktionerad av några rättsliga normer.⁶⁷ Intressenter är i detta sammanhang alla de individer eller grupper som väsentligen kan påverka firmans välstånd, och de viktigaste anses generellt vara aktieägarna, kunderna, de anställda, leverantörerna samt lokalsamhällets representanter.⁶⁸ Utöver dessa finns flera olika grupper uppställda inom doktrin, där exempelvis konkurrenter, kreditgivare, myndigheter och i vissa fall media kan räknas in som relevanta intressentgrupper.⁶⁹ Modellen tolererar och uppmuntrar alltså ett visst mått av samhällsansvar, men detta baseras på att ett sådant agerande är lönsamt för företaget. Ansvarstagandet är på så sätt tydligt underordnat vinstkriteriet och den finansiella värdemaximeringen,

⁶¹ Samuelsson (2005), s. 463, 472. Begreppet residualtagare innebär i sammanhanget att aktieägarna får dela på det som finns kvar när något dragits bort, i detta fall skatter och bolagets skulder till externa aktörer som banker.

⁶² Friedman (1970).

⁶³ Samuelsson (2005), s. 463.

⁶⁴ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 78-84. Se vidare kapitel 3.4 nedan.

⁶⁵ Jensen, s. 309; Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 82.

⁶⁶ Mănescu, s. V.

⁶⁷ Bergström & Samuelsson, s. 281.

⁶⁸ Grankvist, s. 22; Jensen, s. 299.

⁶⁹ Jensen, s. 299; Grankvist, s. 22.

som fortfarande är det övergripande målet med verksamheten och den styrande principen när olika intressen vägs mot varandra.⁷⁰

Beate Sjøfjell skulle förmodligen kunna räknas in bland förespråkarna för den intressentorienterade aktieägarmodellen. Hon menar att aktiebolagets existens bygger på att samhället och affärspartnerna accepterar det, och att denna acceptans är beroende av att företaget uppfyller vissa samhälleliga mål.⁷¹ Hon vill därför vidga omfattningen av vad företagets intresse bör vara till att även omfatta externa intressen utöver aktieägarna. Hon går till och med så långt att mena att i viss utsträckning och under vissa förutsättningar så ingår också de mer allmänna samhällsintressena i begreppet företagets intresse, även om hon medger att denna ståndpunkt inte är allmänt accepterad idag.⁷²

Det finns med andra ord en stor mängd olika intressen som kan och bör beaktas, och det har utvecklats flera modeller för hur dessa konflikter ska avgöras. Dessa modeller redogörs dock inte för i föreliggande uppsats, eftersom det snarare är en intern bolagsstyrningsfråga som sådan.⁷³

2.3.3 De radikala intressentmodellerna

De radikala intressentmodellerna har det gemensamt att de strävar efter att förändra aktiebolagets själva målfunktion, med andra ord dess övergripande syfte. Varken vinst som aktiebolagets enda verksamhetssyfte eller aktieägarnas ställning som enda residualtagare är självklart i denna grupp av teorier.⁷⁴ Enligt modellens förespråkare har företag, särskilt större sådana, en moralisk skyldighet att agera på ett samhällsgynnande sätt och anses ha ett betydligt vidare uppdrag än enbart vinstmaximering.⁷⁵ Argumenten baseras ofta på olika konventioner om mänskliga rättigheter, såsom FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter.⁷⁶ Förespråkarna menar att eftersom större företag har möjligheten att påverka människors liv och vardag på ett så ingripande sätt, så bör de också inse sitt ansvar, socialt och moraliskt. Argumentationen kan sammanfattas med att i) det finns brister i form av miljöproblem och fattigdom i alla samhällen, ii) företag har stora ekonomiska resurser, och iii) därför har företagen en skyldighet att minimera dessa brister, även om det innebär en lägre vinst att fördela till aktieägarna.⁷⁷ Mot bakgrund av den splittrade bilden av intressemodellens målfunktion bland teorins förespråkare är det dock i dagsläget oklart exakt vilken målfunktion som bör eftersträvas.⁷⁸

⁷⁰ Bergström & Samuelsson, s. 281.

⁷¹ Sjøfjell (2013), s. 34-35.

⁷² Sjøfjell (2013), s. 20.

⁷³ Se t.ex. Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 83, som propagerar för en kartläggning av hur påverkanskedjorna ser ut för att avgränsa vilka personer eller organisationer som är viktigare än andra.

⁷⁴ Samuelsson (2005), s. 463.

⁷⁵ Samuelsson (2013), s. 498.

⁷⁶ UN Guiding Principles on Business and Human Rights (A/HCR/17/31) 21 March 2011.

⁷⁷ Bergström & Samuelsson, s. 285.

⁷⁸ Samuelsson (2005), s. 474.

Jensen menar att frågan om vilken av alla intressenter, exempelvis aktieägarna eller de anställda, som ska vara mest privilegierad är improduktiv.⁷⁹ Han vill skifta fokus till frågan om vilket agerande från bolagets sida som resulterar i minst socialt avfall, eller med andra ord: vilket beteende som får ut mest av samhällets begränsade resurser.⁸⁰ I detta vill jag mena att man ser tendenser från de radikala intressentmodellerna, då Jensens fokus inte ligger på vinstgenereringen som sådan. Jensen vill istället för att sätta upp olika intressenter och ställa dessa i ett motsatsförhållande till varandra att en långsiktighet ska prägla företagets beslutsfattande.⁸¹ Han vill bort från det fokus på siffror och kortsiktiga ekonomiska resultat som traditionellt har rått, eftersom dessa enligt honom istället minskar bolagets värde på längre sikt.

2.4 Aktiebolagets målfunktion

2.4.1 Vinstgenereringens viktiga roll

Alla aktiebolag drivs med ett syfte eller ett mål för vad verksamheten ska uppnå och vad som händer med eventuell vinst. Om inget annat är stadgat förutsätts aktiebolag enligt 3 kap. 3 § ABL ha ett övergripande vinstsyfte, som alltså är huvudregeln.⁸² Att aktiebolagets syfte ska vara just och enbart att gynna sina aktieägares intressen genom att maximera deras ekonomiska förtjänst är den traditionella och förhärskande synen i frågan. Att så är fallet beror till stor del på marknadsekonomins och välfärdsutvecklingens syn på frågan sedan 1700-talet.⁸³ Näringslivslagstiftningen är på grund av denna teoribildning alltså uppbyggd kring idén om vinstmaximering och aktieägarnas presumerade avkastningsintresse.⁸⁴ För att hårdra det menar Sjämfjell att den idag rådande uppfattningen inom bolagsstyrning är att företaget är aktieägarnas egendom, och existerar enbart för att maximera deras inkomster.⁸⁵

Exempelvis Bergström och Samuelsson är förespråkare för detta paradigm, främst eftersom aktieägares vilja att investera är så starkt kopplad till just möjligheten att erhålla avkastning.⁸⁶ En nödvändig förutsättning för att aktiebolaget ska attrahera riskkapital är nämligen att de som är intresserade av att investera i bolaget är säkra på att ledningen strävar efter att generera vinst och att de som aktieägare har rätt att ta del av denna.⁸⁷ Om aktieägare generellt strävar efter ekonomisk vinst så medför det att ett bolag utan vinstsyfte inte kommer att attrahera lika många som är beredda att satsa sina pengar i företaget.

⁷⁹ Jensen, s. 302.

⁸⁰ Jensen, s. 302.

⁸¹ Jensen, s. 315.

⁸² Frågan fördjupas vidare nedan i kapitel 3.

⁸³ Se Bergström & Samuelsson, s. 43.

⁸⁴ Ohlson, s. 6.

⁸⁵ Sjämfjell (2011), s. 57; Friedman (1972), s. 168.

⁸⁶ Bergström & Samuelsson, s. 24.

⁸⁷ Bergström & Samuelsson, s. 51.

Även om vinst som övergripande mål idag är dominerande i debatten om aktiebolagets målfunktion, var den tidigare diskussionen mer nyanserad. I förarbetena till ABL 1944 uttalades att svenska aktiebolag, till skillnad från vissa andra länders lagstiftning vid tidpunkten, kunde ha ett rent ideellt syfte. Det kunde vara fallet även om verksamheten var av ekonomisk natur, det vill säga syftade till vinst, nämligen genom att den upparbetade vinsten då kunde användas till kulturella eller sociala ändamåls promovering.⁸⁸ På denna tid kunde alltså en avvikelse från grundprincipen om vinst ske genom att vinsten användes till annat än att berika aktieägarna.⁸⁹ Upparbetandet av vinst i sig var dock inte ifrågasatt. Den möjligheten uttrycktes dock i propositionen till ABL 1975 där lagstiftaren öppnade upp för att verksamheten i aktiebolag kunde bedrivas utan att vinst överhuvudtaget var syftet. Som exempel omnämndes politiska, välgörande och vetenskapliga ändamål och även möjligheten att ha ett blandat syfte, där en viss del av den uppkomna vinsten kunde användas för understödjande av ett sådant ändamål medan den övriga vinsten tillkom aktieägarna uttrycktes.⁹⁰

2.4.2 Syftet med aktiebolagsrätten

Vad gäller aktiebolagsrättens syfte på ett mer övergripande plan finns rättsnöräna snarare att hämta inom doktrin och inte inom lag och förarbeten. Sjäffjell noterar dock att aktiebolagets syfte även inom modern nordisk rättsforskning är ett negligerat undersökningsområde, där fokus istället ligger på bolagsstyrningsaspekter.⁹¹ En som emellertid har studerat frågan mer ingående är Daniel Stattin, som i sin studie om företagsstyrning har tittat närmare på aktiebolagsrättens mål och mening.

Stattin menar att eftersom aktieägarnas personliga ansvar är begränsat förenklas en spridning av samhällets resurser. Att möjliggöra ett stort antal transaktioner mellan ett stort antal individer är nämligen en viktig faktor för att öka det totala välbefindandet i samhället, eftersom ett ökat utbyte av varor och tjänster bidrar till en effektivare allokering av samhällets resurser.⁹² Den nyttomaximering man härigenom uppnår menar Stattin syns såväl i aktiebolagsrätten som inom näringslivslagstiftningen i stort. Han anser därigenom att lagstiftaren har haft för avsikt att främja ett ökat välbefindande i samhället genom att tillhandahålla medel för ökad omsättning av varor och tjänster.⁹³ Enligt Stattin finns tre övergripande ändamål med aktiebolagsrätten, nämligen att möjliggöra näringsverksamhet, att förenkla för aktiebolag att attrahera riskkapital och att bidra till en ökad omsättning av varor och tjänster.⁹⁴ Det gemensamma syftet med aktiebolagsrätten är enligt Stattin, som tidigare konstaterats, att öka det totala välbefindandet i samhället,

⁸⁸ SOU 1941:9, s. 295.

⁸⁹ Denna möjlighet finns för övrigt också i dagens ABL, vilket återkommer nedan i kap. 3.

⁹⁰ Prop. 1975:103, s. 476. Någon närmare diskussion om blandade bolagssyften kommer inte att föras i denna uppsats.

⁹¹ Sjäffjell (2013), s. 12. Se även ovan under 2.3.

⁹² Stattin, s. 53.

⁹³ Stattin, s. 53-54.

⁹⁴ Stattin, s. 52-54.

och de tre ändamålen ska därför inte ses isolerade från varandra. Stattin räknar aktieägar-, borgenärs- och omsättningsskyddsintressena som underliggande ändamål med aktiebolagsrätten och menar att de aktualiseras först när enskilda regler ska analyseras.⁹⁵

Kraakman är en annan av de författare som starkast antyder att aktiebolag har ett vidare syfte än enbart vinstgenerering. Han menar att aktiebolagsrätten, liksom andra delar av rättssystemet, på ett normativt och övergripande plan har som mål att verka för samhällsintressena mer allmänt.⁹⁶ Mer specifikt menar Kraakman att det mest lämpliga målet för aktiebolagsrätten är att främja den totala välfärden ("advance the aggregate welfare") hos aktiebolagets aktieägare, anställda, leverantörer och kunder utan oskäligena uppföringar.⁹⁷ Därtill ska aktiebolaget i den utsträckning det är möjligt gynna tredje män i form av exempelvis lokalsamhällen. Intressant med både Kraakmans och Stattins åsikter i frågan är att de tycks sätta samhället som främsta förmånstagare. Enligt Kraakman kommer aktieägarna in som en av många beståndsdelar i vad "samhället" anses inrymma. Stattin går dock steget längre då han uttryckligen hävdar att aktieägarna kommer först på andra plats i aktiebolagets prioriteringsordning, efter samhällets totala välbefinnande. Stattins analys i denna del bygger till stor del på hans historiska redogörelse om aktiebolagets framväxt, och är intressant eftersom den relativt markant skiljer sig från debatten om aktiebolagets och aktiebolagsrättens syfte i allmänhet.

Man kan alltså finna tecken på att aktiebolagsrätten har ett samhällsfrämjande syfte på ett övergripande plan. Trots detta understryker bland andra Kraakman att starka intressen i form av företagsledare, starka fackföreningar och majoritetsaktieägare ibland har getts mer att säga till om än den övergripande sociala välfärden.⁹⁸ Detta tycks alltså stå i motsats till vad han menar att aktiebolagsrättens övergripande mål är.

2.4.3 Synen på aktiebolaget som samhällsaktör

Företagens betydelse för samhället anses vara starkare idag än vad den traditionellt har varit. Globaliseringen tycks nämligen ha bidragit till att marknadskrafterna expanderat på bekostnad av statlig och officiell normbildning, och detta gäller även på aktiebolagsrättens område.⁹⁹ Idag anses samhällets utveckling, såväl lokalt som globalt, vara alltmer beroende av samhällsledare, individer och företag, och denna utveckling spås dessutom fortsätta.¹⁰⁰ Den utvidgning av icke-statliga aktörers skyldigheter och ansvar

⁹⁵ Stattin, s. 55-60.

⁹⁶ Kraakman, s. 18.

⁹⁷ Även om detta är det lämpliga målet, innebär det inte att lagen alltid på bästa sätt uppfyller detta mål, se Kraakman, s. 18.

⁹⁸ Kraakman, s. 19.

⁹⁹ Sandström, s. 52-56; Se även "H&M pledges living wage for textile workers in Bangladesh and Cambodia", The Guardian 2013-11-25, där H&M uttalar att man går in och tar ett större ansvar för textilarbetarnas löner eftersom man anser att regeringens insatser på området är alltför små.

¹⁰⁰ Grankvist, s. 11.

som uppkommit till följd härav har utmanat folkrätten på flera sätt.¹⁰¹ Som Ohlson konstaterar är den traditionella uppdelningen mellan offentlig och privat verksamhet och vem som ska ansvara för vad i samhället, i likhet med distinktionen mellan privaträtt och offentlig rätt, föremål för en successiv uppluckring.¹⁰² Det här sker inom flera områden, där exempelvis de offentliga monopolerna inom bland annat skolverksamhet och sjukvård idag även tillåter privata aktörer.

Eftersom företagens makt i samhället tycks öka i förhållande till offentlig makt har åsikten framförts att de framsteg som görs ifråga om global fattigdomsbekämpning och utjämning av orättvisor från regeringar och överstatliga organisationer, som traditionellt haft det här ansvaret, inte är tillräckligt och att företagen därför bör träda in och ta en mer aktiv roll genom att minimera sin egen negativa påverkan. Spår av denna argumentation kan hittas i den FN-tillsatta Brundtlandkommissionen på 1980-talet, genom vilken begreppet hållbar utveckling slog igenom på allvar. Kommissionen definierade hållbar utveckling som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.¹⁰³ Den bärande principen är att ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och processer är integrerade och att vi därför måste ha en helhetssyn på människors och samhällets behov, problem och förutsättningar.¹⁰⁴ Den helhetssyn som proklamerats kan tolkas som att också den privata sektorn bör involveras i högre grad i arbetet.

Kritiken mot att aktiebolag ska åta sig ett bredare samhällsansvar än vinstgenerering kommer ofta från liberaler och den neoklassiska marknadsekonomin.¹⁰⁵ En förgrundsgestalt för denna argumentation är ekonomipristagaren Milton Friedman, som 1962 i sitt verk *Capitalism and Freedom* proklamerade att det bara finns ett socialt ansvar näringslivet ska ta, och det är att utnyttja sina resurser och satsa på verksamheter vars syfte är att öka dess vinster, förutsatt att företagen följer spelets regler, det vill säga upprätthåller en öppen och fri konkurrens utan att vilseleda eller bedra.¹⁰⁶ Friedmans tes sammanfattas ofta med citatet ”*The business of business is business*”, och hans resonemang utgör än idag stommen i de argument som framförs emot företagsansvar.¹⁰⁷ Argumentationen idag bygger ofta på att företagare redan tar ett samhällsansvar, bara genom att finnas till, och att ålägga dem ett vidare ansvar än enbart vinstgenerering skulle därför vara att be om för mycket. Som framgått i kapitel 2.2 ovan anses nämligen företags verksamheter en viktig grund för ekonomisk utveckling, eftersom de bidrar till ökad tillväxt och ökat välbefinnande för

¹⁰¹ Gatto, s 65. Frågan om folkrätten fördjupas inte vidare i denna uppsats.

¹⁰² Ohlson, s 16.

¹⁰³ *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, Kapitel 2: Towards Sustainable Development under ”I. The Concept of Sustainable Development”.

¹⁰⁴ SOU 2004:104, s. 32-33.

¹⁰⁵ Se exv. Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 76-84.

¹⁰⁶ Friedman (1972), s. 165.

¹⁰⁷ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 77-78.

samhället som helhet. Genom att betala lön till de anställda, bidra med skatt till staten och så vidare, så bidrar aktiebolaget redan till samhällsutvecklingen, även utan några extra kontributioner.¹⁰⁸

Argumentationen fördjupades av Friedman i den tidigare omnämnda artikeln i New York Times 1970, där hans tes i frågan framkom tydligt redan i rubriken: *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*.¹⁰⁹ I artikeln argumenterade Friedman för att företag bäst tar sitt ansvar genom att tillhandahålla de varor som efterfrågas, genom att skapa arbetstillfällen och genom att maximera sina vinster. Han ansåg att företag som gör samhället tjänster medför lägre vinster för bolaget genom att resurserna förskingras, samt att det innebär en målkonflikt för verksamhetens naturliga affärsfokus att ålägga företagen ytterligare plikter.¹¹⁰ Friedman var därför av åsikten att en minskning av företagets utsläpp med mer än vad som krävs eller att exempelvis anställa arbetslösa istället för kvalificerade medarbetare är fel eftersom det har samma innebörd som att spendera någon annans, aktieägarnas, pengar för ett allmänt socialt intresse. Sådana insatser är något som enbart folkvalda politiker genom skatter har rätt att besluta om.¹¹¹ Vidare ansåg Friedman att få saker lika grundläggande skulle kunna undergräva basen för vårt fria samhälle än att bolagsmän accepterade att de hade ett annat ansvar än att tjäna så mycket pengar som möjligt åt aktieägarna.¹¹² Att företagen redan som sådana bidrar till en positiv utveckling genom att skapa arbetstillfällen och på så sätt främja en mer positiv levnadsstandard i fattiga delar av världen, är ett faktum som alltså bör erkännas, enligt denna argumentation.

Något som ofta missförstås med Friedmans doktrin är att han trots allt menade att företagen är skyldiga att följa lagar och etiska branschregler.¹¹³ Grankvist menar därför att man faktiskt kan motivera socialt ansvarstagande just genom att använda hans citat att *”the business of business is business”*. Grankvist anser nämligen att idag är samhällsansvar så tydligt kopplat till ekonomisk framgång att CSR-agerande faktiskt krävs för att affärsnyttan ska bli långsiktig.¹¹⁴

Bergström och Samuelsson understryker också de att aktiebolaget har tilldelats en viss roll i samhället, som framhävs genom bestämmelsen om vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL.¹¹⁵ Hänsyn till andra faktorer så länge de inte är vinstgenererande är därför inte möjligt. Avslutningsvis bör nämnas att vinstkriteriet och aktieägarmodellen inom rättsvetenskapen rättfärdigas på utilitaristisk grund genom att egenintresset hos aktieägarna i förlängningen antas gagna samhället i stort.¹¹⁶ Genom att alla strävar efter att maximera sin

¹⁰⁸ Se Grankvist, s. 91; Sjäfjell (2009), s. 98-99.

¹⁰⁹ Friedman (1970).

¹¹⁰ Se Grankvist, s. 31.

¹¹¹ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 77.

¹¹² Friedman (1972), s. 166.

¹¹³ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 77.

¹¹⁴ Se Grankvist, s. 186.

¹¹⁵ Bergström & Samuelsson, s. 51.

¹¹⁶ Mares, s. 90-91.

egen nytta så uppnås effektivitetsförbättringar vilket antas leda till ökade vinstmöjligheter. På så sätt kan positiva samhälleliga effekter uppnås genom att utdelningen till aktieägarna i bolaget maximeras.¹¹⁷

2.5 Slutsats och diskussion

Aktiebolaget som associationsform har som konstaterats i kapitlet utvecklats kontinuerligt i takt med näringslivets förändring liksom samhällets utveckling i stort, både ekonomiskt och politiskt. Associationsformen bär tydliga spår av utvecklingen i samhället som omgärdat det under de senaste 150 åren. Särskilt Stattin har mer ingående granskat aktiebolagsformens framväxt, och menar att dess etablerande i svensk rätt under 1800-talets industrialisering är nära sammankopplat med ett samhälleligt behov av bland annat vägar och järnvägar. Aktiebolagsformen passade bra som associationsform i dessa sammanhang, eftersom den möjliggör kapitalanskaffning samtidigt som investerarna, alltså aktieägarna, enbart är involverade genom sina pengar och inte personligen. Stattin menar mot bakgrund av detta att det bakomliggande syftet med aktiebolagslagstiftningen ursprungligen var att underlätta för större projekt som bidrog till att samhällets välstånd rent allmänt ökade. Svensk näringslivslagstiftning generellt är baserad på antagandet att företag genom sin verksamhet antas maximera välstånd till gagn för samhället i stort. Det tycks således vara möjligt att tolka in ett samhällsfrämjande syfte i aktiebolagets existensberättigande, åtminstone en bit bakåt i tiden.

När man undersöker var fokus beträffande aktiebolaget har legat på det akademiska planet och hur denna syn har förändrats över tid är Samuelssons konstaterande om aktiebolagets utvecklingsfaser belysande. Han menar att synen på aktiebolaget från början gick ut på att distingera denna associationsform från personanknutna sådana, för att sedan under en lång period istället fördjupa sig i interna bolagsstyrningsfrågor. Möjligen kan detta kopplas samman med ett ökat fokus på individen i förhållande till staten enligt allmänna tankegångar under denna period, eller ett allmänt strävande efter individens frihet enligt liberala tankegångar. Under en relativt lång period har därför bolagsstyrningsfrågor varit centrala för vetenskapen på området. Eftersom de, som namnet också implicerar, kretsar kring hur bolaget ska styras bra och effektivt och rollfördelningen mellan organen i aktiebolaget, så har bolagets förhållande till sin omvärld varit något undanskymt i debatten. Det tycks dock nu som att blicken återigen lyfts mot att se på aktiebolagets förhållande till samhället utanför det, en utveckling som säkerligen till stor del drivits på av de bolagsskandalerna det står att läsa om i tidningar så gott som varje vecka. Företagen anses också ta över mer och mer av vad som tidigare betraktades som offentlighetens roll, vilket anses motivera kraven på ett ökat samhälleligt hänsynstagande. Aktiebolagets roll kan därför sägas ha förstärkts på grund av globaliseringen och en minskad statsapparat.

¹¹⁷ Se Kraakman, s. 18.

Även om vinstsyftet kommer att behandlas mer genomgripande i nästkommande kapitel bör några kommentarer kring detta göras redan i detta sammanhang. Att aktiebolagets mål och mening är just att generera vinst är den helt dominerande uppfattningen inom doktrin på området. Dagens ABL nämner ingenting om att aktiebolaget ska påta sig ett mer aktivt samhällsengagemang eller ett bredare ansvarsområde, utan den enda ledstjärnan som kan hämtas kring syftet med aktiebolaget är alltså denna vinstavsikt. Inte heller förarbeten ger några klara indikationer på att så är fallet, även om förarbetena till 1975 års ABL fastställde att aktiebolag helt utan vinstsyfte kunde finnas. Vinstsyftets starka ställning följer främst av att aktiebolagets existensberättigande härrör från aktieägares vilja att investera sina resurser. Detta risktagande skulle utebli om det inte fanns lämpliga sätt att säkerställa att bolagets förgrundsfigurer inte på egen hand skor sig på aktieägarnas tillskjutna medel till bolaget. Att i grunden förändra aktiebolagets målfunktion anses därför motverka syftet med associationsformen. Det finns dock somliga inom doktrin, däribland Stattin, som inte lägger fokus beträffande aktiebolagets målfunktion enbart på vinst, utan på att dagens aktiebolag bland annat syftar till att främja näringsverksamhet. Denna slutsats drar Stattin baserat på att associationsformen bygger på samverkan samt riskbegränsningen, vilka bägge behövs för att få till stånd omfattande projekt även idag.

Om frågeställningen kring aktiebolagets samhällsroll kopplas samman med de intressentmodeller för aktiebolagets vidkommande som utvecklats inom doktrin framträder intressanta aspekter. Inom de olika modellerna finns nämligen vitt skilda synsätt på hur långt utanför aktiebolaget självt som dess möjlighet, och ibland också skyldighet, att beakta externa faktorer och intressen sträcker sig. Beroende på vilken intressentmodell man hänför sig till får man därför relativt olika svar om aktiebolagets roll i samhället. Enligt den traditionella aktieägarmodellen ska fokus ligga på aktieägarna och deras presumerade intresse av ekonomisk profit av sin investering i aktiebolaget, medan den intressentorienterade aktieägarmodellen medger hänsyn även till andra intressenter, såsom anställda, lokalsamhällen och underleverantörer. Relevant att ha med sig är dock att dessa intressen enbart ska beaktas som ett medel för att öka bolagets vinst. Vinst är alltså fortfarande den centrala utgångspunkten i aktiebolagets rättshandlande, men metoden för att uppnå detta har modifierats något. I tvär kontrast till dessa modeller finns det en grupp teorier som går under beteckningen radikala intressentmodeller. Enligt dessa teorier har företagen en skyldighet att minimera de samhälleliga brister som finns, även om det innebär en lägre vinst att fördela till aktieägarna. Det tycks som att den intressentorienterade aktieägarmodellen, eftersom den är öppen för att beakta även andra intressen än aktieägarnas, är den modell som bäst överensstämmer med hur det i praktiken faktiskt ser ut i aktiebolagen. Den radikala intressentmodellen tycks däremot vara en svår modell att applicera på aktiebolaget och ledningens beslutsfattande, just på grund av reglerna i ABL och det tydliga vinstintresse som där stadgas. Detta perspektiv ska nog därför framför allt ses som ett intressant kontrasterande synsätt till de mer traditionella intressentteorierna, och kanske också som en

indikation på att den traditionella synen på aktiebolaget som ren vinstgenerator är utmanad.

Avslutningsvis beträffande vilken målfunktion i samhället aktiebolaget ska ha kan konstateras att svaret på frågan beror på infallsvinkeln. Granskar man aktiebolaget uppifrån och utifrån, exempelvis som normgivare, så är det enklare att betona de övergripande samhällsintressena. Om man istället tittar på bolaget på mikronivå, som privatperson och kanske aktieägare, så är det lika givet att det är vinst som är centralt. Jag personligen, efter genomgång av en större mängd doktrin på området, upplever att ovanifrån-perspektivet uppfyller en mycket liten del av den akademiska litteraturen på området, där Stattins och Kraakmans verk är undantag. Detta beror förmodligen på corporate governance-diskursen som varit förhärskande under lång tid. Allt eftersom allmänheten och därigenom även akademien börjar ställa frågor som i högre utsträckning beaktar aktiebolaget i förhållande till externa förhållanden och intressenter, tror jag att denna fråga kommer att genomlysas allt mer.

3 Vinstsyftet i bolagsstyrningssammanhang

3.1 Presentation av vinstsyftet och dess betydelse

Varje aktiebolag är skyldigt att ha en bolagsordning och denna ska, tillsammans med en rad andra dokument, registreras hos Bolagsverket vid aktiebolagets bildande.¹¹⁸ De verksamheter som är möjliga att bedriva i aktiebolaget avgränsas av det med aktiebolagsformen intimt förknippade verksamhetssyftet.¹¹⁹ Detta syfte är ändamålet med rörelsen gentemot aktieägarna, eller med andra ord den ekonomiska idén bakom verksamheten.¹²⁰ Syftet anses generellt vara aktieägarnas gemensamma intresse av vinst, enligt huvudregeln som framkommer i 3 kap. 3 § ABL:

”Om bolagets verksamhet helt eller delvis skall ha ett annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna, skall detta anges i bolagsordningen. I så fall skall det också anges hur bolagets vinst och behållna tillgångar vid bolagets likvidation skall användas.”

Som paragrafen föreskriver föreligger inget hinder mot att aktieägarna gemensamt genom en ändring i bolagsordningen vid bolagsstämma beslutar att bolaget ska ha ett annat syfte än att generera vinst till fördelning. Bestämmelsen är med andra ord dispositiv och utgör en så kallad ”default-regel” vilken gäller om inget annat är stadgat i bolagsordningen.¹²¹ Ohlson medger att det kan upplevas som märkligt att ABL inte kräver att syftet med verksamheten ska anges, men menar att detta beror på vinstsyftets status som närmast en självklarhet.¹²² I förarbetena till ABL 2005 konstateras också att det ligger ett värde i att lagen klart uttrycker att aktiebolag normalt bedrivs i vinstsyfte.¹²³ Att aktiebolag har ett vinstsyfte enligt artikelns huvudregel är också det absolut vanligaste ändamålet bland svenska aktiebolag.¹²⁴ Samuelsson menar att regelns dispositivitet förmodligen inte syftar till att förändra det förhållandet att verksamheten i aktiebolagsform syftar till att bereda vinst. Snarare är det i hans mening frågan om en möjlighet att fördela den uppkomna vinsten på andra sätt än att delas upp på aktieägarna, exempelvis genom att någon annan än aktieägarna får ta del av

¹¹⁸ Bergström & Samuelsson, s. 50.

¹¹⁹ Verksamhetstypen ska enligt 3 kap. 1 § 3 p. ABL framgå av bolagsordningen.

¹²⁰ Sandström, s. 20-21, se särskilt not 8.

¹²¹ Ohlson, s. 6-7. Möjligheten regleras i 32 kap. ABL. Se SOU 2003:98, där frågan behandlas utförligt. Frågan utreds inte närmare här.

¹²² Ohlson, s. 108.

¹²³ Prop. 2004/05:85, s. 219.

¹²⁴ Sandström, s. 20-21.

denna.¹²⁵ Målsättningen med bolaget, att generera vinst, måste därför särskiljas från vem som ska vara förmånstagare till denna vinst.

Vinst i sammanhanget kan mycket förenklat sägas vara skillnaden mellan de inkomster som kan vinnas av att producera och sälja en vara eller tjänst och de kostnader som är förknippade med bruket av resurser för produktion och försäljning.¹²⁶ Aktieägarna har en residualrätt till denna vinst, vilket innebär att de har rätt att dela på den vinst som uppkommer när bolagets andra fordringar är betalda.¹²⁷ Eftersom vinstkriteriet är lagstadgat konstaterar Samuelsson att bolagsledningen frigörs från en skyldighet att i en vidare bemärkelse analysera huruvida vinst i den specifika situationen är lämpligt eller inte.¹²⁸ Besvärliga gränsdragningsproblem och djupgående moraliska analyser kan därför i viss mån undvikas.¹²⁹

Vinstsyftet är, som konstaterades i kapitel 2, en princip med gamla anor. Utöver att vara lagstadgat har det en stark kulturell förankring och anses fundamental till och med för själva marknadsekonomin.¹³⁰ Redan i förarbetena till ABL 1895 uttalades vinstsyftets grundidé:

”Lika naturligt som det å ena sidan är, att aktieägaren, hvilken i regeln förvärfvat sin aktie allenast i syfte att bereda sig högsta möjliga afkastning af sitt kapital och derföre också saknar annat intresse för bolagets angelägenheter än det, som har sin grund i berörda syfte...”¹³¹

Regeln är, som till viss del kan uttydas ur förarbetsuttalandet, uppställd för att skydda aktieägarna mot att företagens ledning utnyttjar bolagets resurser på ett sätt som inte är till nytta för bolaget eller till gagn för dess aktieägare.¹³² Vinstsyftet är på så sätt en del av aktiebolagsrättens så kallade minoritetsskyddsregler. Tillsammans med likhetsprincipen enligt 4 kap. 1 § ABL, generalklausulerna i 7 kap. 47 § och 8 kap. 41 § samt verksamhetsföremålet utgör vinstsyftet ett skydd för aktieägarna mot bolagsorganens beslut och begränsar även i viss mån bolagsorganens handlingsfrihet.¹³³ Likaså är vinstsyftet till fördel för borgenärer, eftersom ett välpreciserat syfte, som vinstsyftet, underlättar vid kreditbedömningen av aktiebolaget.¹³⁴ Vinstsyftet anses på så sätt gagna både borgenärerna och aktieägarna, och är därför oerhört centralt för aktiebolaget som associationsform.

¹²⁵ Samuelsson (2005), s. 470.

¹²⁶ Karnov djupkommentar Aktiebolagslagen, kommentar till 3 kap. 3 § under ”3.2 Vinstsyfte som konstitutiv egenskap för aktiebolaget”.

¹²⁷ Samuelsson (2005), s. 470.

¹²⁸ Se Samuelsson (2005), s. 478.

¹²⁹ Se nedan i kapitel 3.3.2 beträffande tillämpningsproblematiken.

¹³⁰ Samuelsson (2005), s. 470-471.

¹³¹ Prop. 1895:6 s. 117. Citat hämtat ur Bergström & Samuelsson, s. 50-51.

¹³² Prop. 2004/05:85, s. 219. Karnov djupkommentar Aktiebolagslagen, kommentar till 3 kap. 3 § under ”3.1 Allmänt”.

¹³³ Arvidsson, s. 136-137.

¹³⁴ Bergström & Samuelsson, s. 51.

3.2 Undantag från vinstkriteriet

Undantag från vinstsyftet kan enligt gällande rätt göras i två fall: genom aktieägarnas samtyckesbehörighet och genom en gåva till allmännyttigt ändamål. Huvudregeln kan först och främst åsidosättas om aktieägarna vid en bolagsstämma är ense härom, eftersom stadgandet är uppställt i aktieägarintresset.¹³⁵ Detta gäller dock enbart så länge beloppsspärren och försiktighetsregeln beaktas, eftersom vinstsyftet även är uppställt till borgenärernas förmån.¹³⁶ De delar av aktiebolagsrätten som avser att skydda borgenärer, anställda, blivande aktieägare och andra som innehar någon rättighet mot bolaget, är nämligen tvingande och kan inte frångås ens om samtliga aktieägare är överens.¹³⁷

Bolagsstämman har vidare, inom de ramar borgenärsskyddsaspekterna uppställer, möjlighet att ställa upp sidorestriktioner för bolagets verksamhet i bolagsordningen, exempelvis för att styra bolaget i en viss riktning. En sådan skrivning medför inte att vinstsyftet bortfaller, utan enbart att bolagsledningens valmöjligheter för hur syftet ska förverkligas och verkställas inskränks.¹³⁸ Enligt Ohlson kan den innersta gränsen för hur mycket vinstsyftet får inskränkas med hjälp av sådana här sidorestriktioner sägas vara den punkt då ledningen inte längre kan fullgöra sina lagstadgade uppgifter.¹³⁹ Det är alltså möjligt för aktieägarna att föra in en restriktion om att aktiebolaget exempelvis enbart får samarbeta med sådana underproducenter som garanterar vissa rättigheter för de anställda eller inte använder sig av barnarbetare.

Dessutom finns ett begränsat undantag från förbudet mot beslut i strid mot vinstsyftet, nämligen gåva till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål enligt 17 kap. 5 § ABL. Detta förutsätter enligt lagtexten att gåvan får anses skälig med hänsyn till ändamålets art, bolagets ställning och omständigheterna i övrigt. Även här gäller dock att gåvan inte får vara av sådant värde att den inkräktar på aktiebolagets bundna kapital enligt den så kallade täckningsprincipen, eller strider mot försiktighetsregeln, båda vilka följer av 17 kap. 3 § ABL.¹⁴⁰ Var gränserna går för gåvomöjligheter har dock inte närmare fastslagits i praxis.¹⁴¹

¹³⁵ För diskussion härom, se Ohlson, s. 113-114.

¹³⁶ 17 kap. 3 § ABL.

¹³⁷ Prop. 1975:103 s. 416; Rodhe & Skog, s. 106-107.

¹³⁸ Arvidsson, s. 77-78.

¹³⁹ Ohlson, s. 52.

¹⁴⁰ Enligt ABL 17 kap. 3 §; Rodhe & Skog, s. 106.

¹⁴¹ Johansson, s. 156.

3.3 Vinstmaximeringsprincipens närmare innebörd

3.3.1 Begreppsdefinition

Aktiebolagslagen tycks som framkommit förutsätta att syftet med ett aktiebolags verksamhet är att bereda vinst till fördelning mellan aktieägarna, eller åtminstone: att dess mål ska vara vinst (punkt).¹⁴² Ur detta antagna vinstsyfte härrörs själva beslutsriteriet, den så kallade vinstmaximeringsprincipen. I ett klassiskt amerikanskt rättsfall från 1919, *Dodge v. Ford*, uttalades i domskälen följande angående principens inverkan på de beslut som tillåts fattas:

”A business corporation is organized and carried out primarily for the profit of the stockholders. The powers of the directors are to be employed for that end. The discretion of directors is to be exercised in the choice of means to attain that end, and does not extend to a change in the end itself, to the reduction of profits, or to the nondistribution of profits among stockholders in order to devote them to other purposes.”¹⁴³

Henry Ford hade, som kontrollägare med 58 % av aktierna i Ford, beslutat att erbjuda arbetstagarna löner som låg högre än vad amerikansk lagstiftning och avtal krävde, och även börjat använda bolagets vinster till vissa filantropiska ändamål.¹⁴⁴ Detta fick till följd att vinstutdelningen till aktieägarna minskades. Ford stämades av minoritetsägarna bröderna Dodge, som innehade en större minoritetspost om 10 %, och domstolen ålade honom att ge aktieägarna sedvanlig utdelning. Denna typ av resonemang angående tillämpningen ett aktiebolags vinstsyfte blev på så sätt tydligt satt på pränt, åtminstone för den anglosaxiska rättens vidkommande.

Vad begreppet vinstmaximering innebär i svensk rätt är däremot inte helt klarlagt. Bergström och Samuelsson argumenterar på grund av oklarheten för en precisering av begreppet, med innebörden att beslut ska fattas så de tillfredsställer aktieägarnas intresse ifråga om att maximera aktiernas värde, det vill säga värdet på det egna kapitalet i bolaget.¹⁴⁵ Med det egna kapitalet menar författarna summan av alla framtida kassaflöden som aktieägarna kan erhålla till följd av sin investering, där faktorer som tidsaspekten och risktagande måste beaktas. Jensen tycks däremot avse att vinstmaximeringen inte ska ta sikte på aktieägarna utan på bolaget som sådant.¹⁴⁶ Vem eller vad vinstmaximeringen ska gagna tycks alltså inte helt utrett, även om bolagets intresse enligt gällande svensk rätt generellt anses sammanfalla med aktieägarnas intresse.¹⁴⁷

¹⁴² Rodhe & Skog, s. 105; Prop. 2004/05:85 s. 219.

¹⁴³ *Dodge v. Ford Motor Co*, 204 Mich. 459, 170 N.W. 668, 3 A.L.R. 413 (1919).

¹⁴⁴ Se Mares, s. 55.

¹⁴⁵ Bergström & Samuelsson, s. 55.

¹⁴⁶ Jensen, s. 315.

¹⁴⁷ Stattin, s. 103-105.

3.3.2 Vinst som beslutskriterium

Genom syftesbestämningen i ABL uppställs ett centralt och viktigt kriterium för aktiebolagsorganens beslutsfattande. Av lagtexten följer att samtliga bolagsorgan, även bolagsstämman, är bundna av det för bolaget gällande syftet, antingen som det angetts i bolagsordningen eller i avsaknad av bolagsordningsföreskrift alltså vinstsyftet enligt huvudregeln i 3 kap. 3 § ABL. Verksamhetssyftet utgör därmed det grundläggande beslutskriteriet för bolagsledningens beslutsfattande, och är därtill fundamentalt för efterföljande bedömningar av bolagsledningens agerande.¹⁴⁸

Hur vinstsyftet inverkar på de beslut bolagets styrelse faktiskt tillåts fatta är inte helt klarlagt inom doktrin, och ABL saknar uttryckliga regler om detta. Den vanligaste uppfattningen inom svensk doktrin är att vinstsyftet medför en plikt för företagsledningen att agera vinstmaximerande för aktieägarnas räkning, och att vinstsyftet därigenom medför en skyldighet för ledningen att vårda bolagets egendom och basera sina avtalsslut på affärsmässigt rimliga grunder.¹⁴⁹ Annorlunda uttryckt kan sägas att stadgandet ålägger ledningen att beakta företagsmässigt motiverade beslut med beaktande av sannolika risker, kostnader och resultat.¹⁵⁰

Mer konkret har det hävdats att styrelsen har en skyldighet att dels, vid utförande av uppdraget, avhålla sig från sådana åtgärder som riskerar att skada bolaget, dels inom ramen för sitt uppdrag verka för bolagets och därmed även ägarnas intresse.¹⁵¹ Bergström och Samuelsson uttrycker att aktiebolagslagen genom syftesbestämmelsen om vinst stipulerar ett beslutskriterium, med innebörden att bolagsledningen ska ”välja det alternativ bland de till buds stående som ger högst vinst för bolaget”, med beaktande av de restriktioner som följer av tvingande lagstiftning.¹⁵² De menar att vinstsyftet därför utgör en i lag fastställd prioriteringsordning för varje konkret beslut som bolagsledningen ska fatta.¹⁵³ Detta implicerar att i en faktisk konfliktsituation mellan två beslutsalternativ, så ska det alternativ alltid väljas som bolagsledningen bedömer resulterar i högst vinst. Olika ekonomiska teorier och analysmodeller kan härvid tillämpas. Samuelsson menar vidare att detta för bolagsledningens del innebär en *frihet* gentemot aktieägarna att utföra sådana handlingar som är förenliga med vinstkriteriet, respektive en *plikt* att inte utföra sådana som är oförenliga med detta.¹⁵⁴ Enligt Stattin kan skyldigheten att tillvarata bolagets intresse däremot inte omsättas i några direkta handlingsregler utan har framför allt betydelse för ansvarsbedömningen enligt andra stadganden.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Bergström & Samuelsson, s. 24; Samuelsson (2005), s. 464.

¹⁴⁹ Stattin, s. 55.

¹⁵⁰ Sandström, s. 263; Samuelsson (2005), s. 464.

¹⁵¹ Johansson, s. 130.

¹⁵² Bergström & Samuelsson, s. 24 och s. 287-289.

¹⁵³ Bergström & Samuelsson, s. 51

¹⁵⁴ Samuelsson (2005), s. 478.

¹⁵⁵ Stattin, s. 55.

Tidsaspekten är central när man tittar på vinstkriteriets tillämpning, eftersom analysen av aktiebolagslagens vinstbegrepp förutsätter att hänsyn tas till när i tiden vinsterna från ett visst projekt infaller.¹⁵⁶ Aktieägare har generellt ingen glädje av en investering om denna genererar avkastning först långt fram i tiden, även om avkastningen i pengar mätt då är enorm. Ett annat problem kopplat till tidsaspekten är att osäkerheten kring eventuella framtida vinster inte kan beaktas. Bergström och Samuelsson preciserar därför förståelsen av vinstbegreppet till att aktieägarnas gemensamma intresse av verksamheten är att ”maximera aktiernas värde, det vill säga värdet på det egna kapitalet i bolaget”.¹⁵⁷ Jensen har en annan syn på tidsaspekten än Bergström och Samuelsson. Han förklarar begreppet vinstmaximering med att bolagets ledning ”ska fatta alla beslut i avsikt att öka det totala långsiktiga marknadsvärdet för aktiebolaget”.¹⁵⁸ Det totala värdet anses vara summan av alla sammanlagda finansiella krav gentemot bolaget, som eget kapital, räntor, preferensaktier och teckningsoptioner.

Vinstmaximeringsprincipen innebär som framgått ofta tillämpnings-svårigheter, vilket väl illustreras genom ett högst teoretiskt resonemang som förs av Stattin. Stattin menar att en specifik regel i en uppkommen tolkningssituation bör tydas i enlighet med sitt ändamål, exempelvis att skydda de anställdas intressen. Det handlingsalternativ som bäst motsvarar detta mål ska då väljas. Om det efter denna tolkning istället kvarstår två någorlunda jämstarka alternativ, så bör regeln tolkas så att den bäst överensstämmer med aktiebolagsrättens tre övergripande ändamål – vilket Stattin alltså menar är att möjliggöra näringsverksamhet, att möjliggöra att aktiebolag attraherar olika typer av riskkapital samt att bidra till en ökad omsättning av varor och tjänster.¹⁵⁹ Är den aktuella regelns ändamål ett mer generellt samhällsintresse bör dock aktiebolagsrätten i första hand tillgodose de övergripande ändamålen, och i andra hand tillmäta betydelse till samhällsutveckling, samhällsmoral och liknande aspekter som samhället låtit komma till uttryck.¹⁶⁰

3.3.3 Vinstkriteriets betydelse i fråga om ansvar

I ett aktiebolag med vinst som verksamhetssyfte påverkas tolkningen och tillämpningen av vissa aktiebolagsrättsliga normer av just vinstbegreppet. I dessa fall kan ett visst beslut efter klander upphävas eller föranleda skadeståndsansvar för styrelseledamöter.¹⁶¹ Enligt 8 kap. 41 § ABL, den så kallade generalklausulen, kan aktieägare eller bolaget självt rikta anspråk mot ledningen vid överträdelser av bland annat bolagsintresset, vilket alltså som huvudregel antas vara maximal vinstutdelning till aktieägarna. Indirekt medför stadgandet på så sätt att bolagsorganen inte får vidta handlingar mot

¹⁵⁶ För en komparativ utblick och diskussion härom, se Mares, s. 44-48.

¹⁵⁷ Bergström & Samuelsson, s. 54-55.

¹⁵⁸ Min översättning. Jensen, s. 299.

¹⁵⁹ Stattin, s. 54-55.

¹⁶⁰ Stattin, s. 55.

¹⁶¹ Johansson, s. 156. Se vidare NJA 1987 s. 394.

bolagets ekonomiska intressen.¹⁶² Dock kan inte en åtgärd som vidtas i bolagets intresse och som är företagsekonomiskt riktig eller försvarlig anses vara otillbörlig i generalklausulens mening.¹⁶³ En rättshandling som strider mot generalklausulen kan enligt 8 kap. 42 § förklaras icke gällande gentemot bolaget under vissa förutsättningar.

Skadeståndsregeln i 29 kap. 1 § ABL stadgar att styrelseledamot och VD ska ersätta skada som de av uppsåt eller oaktsamhet åsamkat bolaget vid fullgörandet av sitt uppdrag. En sådan skada kan alltså baseras på ett överskridande av generalklausulen genom ett syftesstridigt rättshandlande. Aktieägarna drabbas genom ett brott mot vinstkriteriet av en indirekt skada, då skadan i första hand drabbar bolaget, vilket i sin tur leder till att aktieägarnas förväntade utdelning blir lägre.¹⁶⁴ Skadeståndsbestämmelserna är kopplade till ett visst aktsamhetskrav, som bolagets beslutsfattare är skyldiga att förhålla sig till. I fråga om affärsbeslut blir detta dock komplicerat, eftersom aktiebolag verkar i en marknadsekonomi och alla affärsbeslut innebär ett visst risktagande. Detta medför att även om ett beslut är mycket omsorgsfullt övervägt och analyserat, så kan en förlust inträda. En central utgångspunkt är därför att dåliga affärer måste vara tillåtna, och ABL ska på så sätt inte mer än vad som är nödvändigt förhindra eller förminska ledningens möjlighet att ta affärsmässiga risker som i en viss situation är motiverade.¹⁶⁵ Det har av denna anledning överlämnats till rättstillämpningen att pröva enskilda fall och bedöma om ett visst handlande strider mot de skyldigheter bolagsledningen har enligt vinstsyftet i ABL.

I NJA 2000 s. 404 ("SWAB-fallet") preciseras i någon mån hur denna bedömning kan ske. I fallet tillerkändes en aktieägare skadestånd på grund av att bolagsledningen ansågs ha överskridit generalklausulen enligt nuvarande 8 kap. 41 §. Styrelsen i det aktuella bolaget hade beslutat att verksamheten skulle föras över till ett annat bolag, vilket fick följden att all verksamhet i det förstnämnda bolaget skulle upphöra. En minoritetsägare väckte därför talan mot beslutet. HD konstaterade att nedläggningen av verksamheten stred mot bolagets verksamhetsföremål, och att beslutet var ägnat att gynna majoritetsägaren i bolaget (som ägde det bolag dit verksamheten överförts) till nackdel för minoritetsägaren. I samband med detta rättsfall och NJA 1987 s. 394 brukar det i sammanhanget talas om ett "uppenbarhetsrekvisit", med innebörden att inget bolagsorgan får fatta ett beslut eller företa en rättshandling som är *uppenbart* främmande för verksamhetsföremålet i bolagsordningen eller syftet med verksamheten.¹⁶⁶ Behovet av ett uppenbarhetsrekvisit förklaras med att det lämnar det behövliga utrymmet för affärsmässiga bedömningar som bolagsledningen

¹⁶² Ohlson, s. 100. Detta kan aktualiseras exempelvis om ett visst agerande skulle drabba bolaget till förmån för företagsledningen själv eller någon närstående, se Karnov djupkommentar Aktiebolagslagen, kommentaren till 29 kap. 1 § ABL, under "1.7 Lojalitetsbrott som ansvarsgrund".

¹⁶³ Sandeberg, s. 135.

¹⁶⁴ Dotevall, s. 70-71.

¹⁶⁵ Karnov djupkommentar, kommentar till 29 kap. 1 § ABL, under "1.7 Lojalitetsbrott som ansvarsgrund".

¹⁶⁶ Karnov djupkommentar, kommentar till 29 kap. 1 § ABL, under "1.9.4 Indirekt skada".

anses behöva i sitt beslutsfattande.¹⁶⁷ Argumentationen har vidare stor likhet med det i amerikansk rätt tillämpade begreppet ”business judgement rule”, även om denna princip inte *per se* gäller i Sverige.¹⁶⁸

Förluster som drabbar bolaget till följd av dåliga affärer är skadeståndsrättsligt svårbedömda, eftersom värderingen av ett händelseförlopp är beroende av en stor mängd faktorer som är svåra att värdera. Ageranden av bolagsledningen som vid tidpunkten för beslutsfattandet framstod som företagsekonomiskt motiverade är därför svåra att komma åt, även om effekten av beslutet inte blir den önskade. Det brukar därför anses att ledningens risk att drabbas av skadeståndsskyldighet till följd av brott mot vinstsyftet i allmänhet är låg.¹⁶⁹

3.4 Vinstsyftets förenlighet med affärsetiska aspekter

3.4.1 Affärsmässighet som förutsättning

Vinstsyftet är som framkommit i kapitel 3.3.2 en öppen norm på så sätt att den lämnar ledningen frihet att på det sätt den anser bäst handla enligt det alternativ som är ägnat att leda till maximal vinst. Vinstmaximering anses därför inte oförenlig med affärsetiska överväganden och hänsynstagande, så länge dessa är instrumentellt motiverade.¹⁷⁰ Även om de positiva effekterna av företagets sociala ansvar på konkurrenskraften erkänns alltmer står företag fortfarande inför dilemman när det mest socialt ansvarsfulla agerandet kanske inte är det mest ekonomiskt fördelaktiga, åtminstone på kort sikt.¹⁷¹ Detta ställer upp vissa svårigheter för ett aktiebolag som vill agera samhällsvänligt.

Inom doktrin finns meningsskiljaktigheter kring samhälleligt ansvarstagande. Vad gäller sådana beslut som inte är direkt affärsmässiga, som begränsade anslag till ett politiskt parti som arbetar med att främja privat företagsamhet eller vissa anordningar för de anställdas välmående till rimliga kostnader, menar exempelvis Johansson att dessa kan anses vara företagsekonomiskt försvarliga.¹⁷² Rodhe tycks dock mena att en bolagsledning som beaktar sådana faktorer, så länge de inte är ekonomiskt motiverade av någon anledning, bryter mot aktiebolagslagen.¹⁷³ Rodhe understryker emellertid att vinstsyftet inte är uppställt för att förhindra att

¹⁶⁷ Sandström, s. 261.

¹⁶⁸ Se vidare Ohlson s. 50-51.

¹⁶⁹ Karnov djupkommentar, kommentar till 29 kap. 1 § ABL, under rubriken ”1.7 Lojalitetsbrott som ansvarsgrund”.

¹⁷⁰ Termen ”instrumentellt motiverad” läggs fram av Arvidsson, och tycks innebära att ledningen ska beakta ett visst agerandes betydelse för ett aktiebolags fria kassaflöden. Se Arvidsson, s. 86, särskilt not 185. Se vidare nedan under 3.5.

¹⁷¹ ”Företagen vill ha hållbarhet – politikerna levererar inte”, Dagens nyheter 2014-01-18.

¹⁷² Johansson, s. 156.

¹⁷³ Rodhe & Skog, s. 240.

bolaget använder medel till sociala välfärdsanordningar för de anställda i bolaget, i den mån som det bedöms vara påkallat, även om lagen inte ställer krav på att uppfylla någon sådan skyldighet.¹⁷⁴ Också Stattin medger att det är förenligt med gällande rätt att bolaget i ”viss mindre utsträckning” exempelvis ger bidrag till välgörande ändamål eller bidrar till anställdas förströelse eller välbefinnande.¹⁷⁵ Det tycks generellt som att synen på välfärdsanordningar för exempelvis anställda är något mer generös än om det är externa förmånstagare till dessa.

Inom doktrin på området lyfts också fram att det idag anses finnas ett direkt och konkret samband mellan goda företag och god ekonomisk förtjänst. Det måste därför inte råda diskrepans mellan att maximera företagets vinster och att öka aktieägarvärdet på lång sikt.¹⁷⁶ Detta beror på att kunder, anställda och finansiella institut föredrar att samarbeta med företag som gynnar dem själva på bästa sätt. Av detta följer att aktiebolaget och dess ägare har ett direkt finansiellt intresse i att se till att bolagets transaktioner är godartade, inte bara för aktieägarna själva, utan också för alla parter som har att göra med bolaget.¹⁷⁷ Utan att fördjupa sig i ekonomiska modeller för att analysera samhällsansvarets påverkan på ett bolags ekonomi, kan nämnas att exempelvis Grankvist i sin bok *CSR i praktiken* uppställer flera exempel på företag som arbetat med CSR-frågor beträffande bland annat deras miljömässiga ansvar. Ett sådant ansvarstagande baseras på att företaget tänker på sin resursanvändning genom minskat slöseri och minskad användning och detta står enligt Grankvist alltså inte i strid med bolagets vinstintresse, utan tvärtom.¹⁷⁸

3.4.2 Corporate Social Responsibility (CSR)

Corporate Social Responsibility (CSR) är den term som idag är vanligast förekommande när det talas om företags samhällsansvar. Konceptet har definierats och förklarats på en mängd olika sätt under åren, vilket gör det relativt flytande och svårt att precisera. CSR används dock generellt som en paraplyterm för de debatter som handlar om företagets ansvar och deras roll i samhället.¹⁷⁹ Begreppet anses ofta ha ungefär samma innebörd som orden företagsansvar eller hållbarhet, men det finns en stor mängd uttryck som används för att beteckna detta företagsetiska ansvar.¹⁸⁰ Den svenska branschorganisationen CSR Sweden definierar exempelvis CSR som ”att

¹⁷⁴ Rodhe & Skog, s. 106.

¹⁷⁵ Stattin, s. 139.

¹⁷⁶ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 15, s 81.

¹⁷⁷ Kraakman, s. 18. Denna argumentation bygger, som tydligt framgår, på den intressentorienterade aktieägarmodellen, se ovan under 2.3.

¹⁷⁸ Grankvist, s. 48-49; Jensen, s. 308-310.

¹⁷⁹ Wettstein, s. 745-746.

¹⁸⁰ Häribland kan nämnas Corporate Responsibility (CR), Corporate Citizenship (CC), Sustainability, Environmental and Social Governance (ESG) och Triple Bottom Line (TBL eller 3BL). Detta sista uttryck går ut på att företag i slutet av rapporteringen av det finansiella resultatet i bokslutet redovisar företagets sociala och miljömässiga resultat under året. Dessa tre rader, triple bottom line, ger på så sätt en bättre förståelse för bolaget och är positivt ur transparensynpunkt för nuvarande och potentiella investerare. Grankvist, s. 19.

företag, på eget initiativ, aktivt engagerar sig i samhällsutvecklingen”, och det är denna definition jag utgår från i det fortsatta.¹⁸¹ Det är alltså fråga om att företagen på egen hand och frivilligt utvecklar normer som de ska följa och där etiska ställningstaganden presenteras.

Huruvida företag förväntas ta någon form av samhällsansvar eller inte har gått i vågor under historien. Ursprungligen handlade konceptet om ett företags skyldigheter bortom vinstmaximering, eftersom just vinst sågs som ett legitimt grundläggande mål för aktiebolaget.¹⁸² Under andra halvan av 1900-talet var hållningen mot CSR skeptisk och kraven från omgivningen minskade därför, till stor del på grund av en växande offentlig sektor. Under 90-talet fick begreppet en pånyttfödelse då fokus i debatten om mänskliga rättigheter internationellt alltmer flyttades från regeringar och överstatliga organisationer som FN, till företagens roll i frågan.¹⁸³

Reglerna är avsedda att bli normbildande utan att kopplas till lagstiftning med rättsliga sanktioner.¹⁸⁴ Utvecklingen syftar på så sätt till att stora transnationella företag ska ta olika typer av hänsyn till sin omvärld inte bara med anledning av hur lagstiftningen ser ut och av fruktan för att begå lagbrott, utan oavsett detta.¹⁸⁵ Företagens ansvar handlar på så sätt om att inte bara leva upp till, utan också överträffa, det offentliga lagstiftning på ett visst område och kundernas förväntningar på bolaget.¹⁸⁶ Konceptet utvecklades som en reaktion på allmänhetens miss-troende mot storföretagen och globaliseringen, och tros härstamma från 50-talets USA.¹⁸⁷ CSR har förklarats vara marknadsekonomins svar på detta misstroende, och syftar till att förmå bolagen att agera så de förtjänar allmänhetens förtroende genom att ta ansvar gentemot de intressenter som påverkas av företagets verksamhet.¹⁸⁸ CSR har på så sätt klara kopplingar till den intressent-orienterade aktieägarmodellen, där anseendekostnaderna som uppkommer om ett företag underlåter vissa initiativ ges stor vikt.¹⁸⁹

Även om CSR är stort idag så kritiseras fenomenet inte sällan för att inte på djupet påverka aktiebolagens faktiska ansvar eller omtanke om sin omvärld, utan snarare utgöra en kraftfull marknadsföringsåtgärd för att appellera till medvetna kunder. Sjäfjell hävdar att många företag vidtar åtgärder som inte i egentlig mening utgör CSR utan snarare någon slags filantropi.¹⁹⁰ Hon menar att flera företag stödjer ändamål alltför långt utanför deras verksamhetsområde, och nämner bland annat Norwegian Airport Express Train som organiserar dataklasser för tidigare drogberoende.¹⁹¹ Ett sådant

¹⁸¹ CSR Swedens hemsida, besökt 2014-04-08.

¹⁸² Gergely Szabó & Engsig Sørensen, s. 785.

¹⁸³ ”Företag goda för samhället även utan vinst”, Svenska dagbladet 2013-07-07.

¹⁸⁴ Ohlson, s. 87.

¹⁸⁵ Bexell, s. 4.

¹⁸⁶ Grankvist, s. 151.

¹⁸⁷ Grankvist, s. 17-18; Gergely Szabó & Engsig Sørensen, s. 801.

¹⁸⁸ Borglund, De Geer & Hallvarsson (2009), s. 9-10.

¹⁸⁹ Samuelsson (2005), s. 472, samt ovan under 2.3.

¹⁹⁰ Sjäfjell (2011), s. 58.

¹⁹¹ Sjäfjell (2011), s. 59.

beteende är visserligen lovvärt, men är ren välgörenhet och visar ingenting om företagets faktiska affärsstrategier och hur hållbarhetsarbetet genomsyrar verksamheten, vilket är vad hon anser är CSR:s egentliga syfte.¹⁹² Sjäffjell tycks alltså antyda att CSR-åtgärder måste relateras till aktiebolagets faktiska verksamhet, medan andra snarare uttrycker att ”så länge någon gynnas av det, så är det bra”.

3.5 Vinstsyftet och värdeöverföringar

3.5.1 Förbudet mot förtäckta utdelningar

Ett regelverk starkt sammanlänkat med vinstsyftet är bestämmelserna om värdeöverföringar i 17 kap. ABL. Aktieägares och bolagsledningens frihet att disponera över aktiebolagets tillgångar är nämligen begränsade på olika sätt och bolagets transaktioner kan på så sätt komma att laglighetsprövas enligt detta kapitel. Definitionen av en värdeöverföring kan utläsas av kapitlets första paragraf, och denna har betydelse på två sätt. Dels avgör den om en viss transaktion eller affärshändelse omfattas av begränsningarna som 17 kap. ABL uppställer, dels huruvida rättsverkningarna av en olovlig värdeöverföring kan göras gällande.¹⁹³ En viss transaktion kan enligt definitionen i 17 kap. 1 § alltså utgöra en värdeöverföring, och en sådan kan i sin tur vara olaglig om den anses strida mot antingen en borgenärsskyddsregel eller en aktieägarskyddsregel.¹⁹⁴ I det följande utgår från att aktiebolaget inte har använt möjligheten enligt 3 kap. 3 § ABL att förändra syftet med verksamheten, och inte heller möjligheten att ändra residualtagarkretsen för formenlig vinstutdelning från bolaget.

För aktiebolagets samhällsengagemangs vidkommande är särskilt 7 kap. 1 § 4 p. ABL av särskilt intresse, ofta kallat *förtäckt utdelning*. Enligt den anses en ”annan affärshändelse som medför att bolagets förmögenhet minskar och inte har rent affärsmässig karaktär för bolaget” utgöra en värdeöverföring. Uttrycket ”annan affärshändelse” ska förstås som alla förändringar i storleken och sammansättningen av ett bolags förmögenhet till följd av dess ekonomiska relationer med omvärlden.¹⁹⁵ Enligt förarbetsuttalanden ska man i dessa situationer även titta på intressena hos de som agerat för bolaget och fokusera på vilka motiv de kan ha haft för att företa en transaktion som förorsakat bolaget en förmögenhetsförlust.¹⁹⁶ Utöver att transaktionen kvalificeras som en ”annan affärshändelse” krävs att två egenskaper är för handen. För det första krävs att bolagets förmögenhet minskar, för det andra att transaktionen inte har en rent affärsmässig karaktär för bolaget.¹⁹⁷ Huruvida en transaktion ska betecknas som en värdeöverföring som

¹⁹² Sjäffjell (2011), 58-59.

¹⁹³ Bergström & Samuelsson, s. 207.

¹⁹⁴ Bergström & Samuelsson, s. 207-208.

¹⁹⁵ Bergström & Samuelsson, s. 208.

¹⁹⁶ SOU 2001:1, s. 355.

¹⁹⁷ Bergström & Samuelsson, s. 209.

underställs 17 kap. ABL eller en vanlig affärsmässigt betingad transaktion ska enligt förarbetsuttalanden avgöras utifrån objektivt iakttagbara kriterier, främst i form av en bedömning av värdediskrepansen mellan parternas prestationer.¹⁹⁸ Viktigt är dock att uppmärksamma att dåliga affärer trots allt är tillåtna, och alla transaktioner som innebär förluster för bolaget genom affärsmässiga missbedömningar kan alltså inte klassificeras som en värdeöverföring i lagens mening.¹⁹⁹ Beträffande hur stor förmögenhetsminskningen måste vara för att uppfylla detta lagstadgade rekvisit saknas vägledning i aktiebolagslagen.²⁰⁰

Om värdeöverföringen anses vara olaglig kan påföljder enligt 17 kap. aktualiseras. Först och främst kan mottagaren bli återbetalningsskyldig enligt 17 kap. 6 § ABL. Bolagsledningen kan dessutom åläggas ett bristtäckningsansvar enligt 17 kap. 7 § ABL om de har medverkat till den olagliga värdeöverföringen och mottagaren saknar betalningsförmåga.²⁰¹

3.5.2 Värdeöverföringar och CSR

Som konstaterats underkastas transaktioner som anses utgöra förtäckta utdelningar reglerna i 17 kap. ABL, vilket kan aktualisera vissa svårigheter vad beträffar CSR-arbetet i bolag. Detta beror dels på att aktiebolagets prestation i dessa situationer vanligen objektivt sett överstiger motprestationen, dels på att transaktionen normalt sett medför en förmögenhetsminskning i bolaget, åtminstone på kort sikt.

Bolaget har som framgått ovan i kapitel 3.4.1 generellt ett stort utrymme för goodwillskapande åtgärder, så länge dessa exempelvis främjar försäljningen av produkter och reducerar risken för förlorat anseende och kostsamma komplikationer i verksamheten.²⁰² Om ingen affärsmässig koppling till en viss transaktion kan påvisas, exempelvis om bolaget skänker en mängd pengar till ett välgörande ändamål som ligger långt från bolagets egen verksamhet såsom någon form av filantropi och som dessutom inte kommuniceras till omvärlden i syfte att åtnjuta goodwill-effekter härav, kan regleringen således aktualiseras. Så länge denna koppling till ekonomisk vinst finns är de juridiska svårigheterna således små, och om affärsmässighet kan urskiljas är det därför normalt inte fråga om en värdeöverföring från bolaget. Riskbilden ökar dock i takt med att kopplingen till konkret förtjänst minskar. Rena gåvotransaktioner anses exempelvis vanligen ske helt utan motprestation från motpartens sida, och utgör således normalt värdeöverföringar.²⁰³

¹⁹⁸ Prop. 2004/05:85 s. 372

¹⁹⁹ Bergström & Samuelsson s. 209.

²⁰⁰ Karnov djupkommentar, kommentar till 17 kap. 1 §, under ”1.6 Helt eller delvis benefika transaktioner”.

²⁰¹ Reglerna kommer inte att utredas närmare i föreliggande uppsats. För fördjupning i ämnet rekommenderas exv. Bergström & Samuelsson, s. 213-216.

²⁰² Ohlson, s. 19.

²⁰³ Karnov djupkommentar, kommentar till 17 kap. 1 §, under ”1.6 Helt eller delvis benefika transaktioner”.

Nerep och Samuelsson framhåller att en transaktion till en utomstående part kan innefatta större skillnader i prestationer än vad som normalt accepteras utan att det utgör en värdeöverföring. Detta då denna typ av transaktioner kan presumeras vara affärsmässiga, såsom exempelvis sponsring och andra goodwillskapande åtgärder.²⁰⁴ Ohlson menar dock att utformningen av dagens vinstfokuserade näringslagstiftning motverkar att näringsutövare påtar sig ett samhällsansvar när ett sådant inte bidrar till ett förbättrat ekonomiskt resultat inom ”en överskådlig framtid”.²⁰⁵ Härom går meningarna alltså isär.

En fråga som diskuterats inom doktrin är huruvida ett avstående från en lönsam affär ska behandlas som en värdeöverföring, eller om det istället aktualiserar skadestandsreglerna i 29 kap. 1 § ABL på grund av en underlåtenhet att iaktta vinstmaximeringsprincipen vid beslutsfattandet. Ett exempel skulle kunna vara ett aktiebolag som avstår från att anlita en viss underleverantör eftersom dennes produktion riskerar att åsamka lokal-samhället negativ miljöpåverkan, trots att denna erbjuder ett lägre pris än en annan. En indirekt förmögenhetsminskning inträffar således, där bolagets utdelningsbara medel blir lägre, vilket förmodligen föranleder lägre ekonomisk profit för aktieägarna.²⁰⁶ Å ena sidan finns ståndpunkten, anförd av bland andra Nerep och Samuelsson, att avståendet i ovanstående exempel aldrig kan utgöra en egentlig värdeöverföring eftersom agerandet inte innebär en förmögenhetsminskning i aktiebolagslagens mening.²⁰⁷ Av denna anledning aktualiseras inte reglerna i 17 kap. ABL. Å andra sidan anser bland andra Ohlson att ifall avståendet föregås av ett uttryckligt erbjudande och avståendet inte var betingat av affärsmässiga överväganden bör det kunna ses som en värdeöverföring från bolaget.²⁰⁸ Detta gäller såvida det är en enskild transaktion. Om det är fråga om ett systematiskt avstående från lönsamma affärer så ska agerandet bedömas enligt skadestandsgrunden i 29 kap. 1 § ABL som avvikande från aktiebolagets syfte.²⁰⁹

3.6 Slutsats och diskussion

Aktiebolagslagen är uppbyggd kring kopplingen till vinst som så att säga bär upp associationsformen. Vinstsyftet har därigenom en stark påverkan på hur regelverket som omger aktiebolaget fungerar och ska förstås. Samtliga bolagsorgan, även bolagsstämman, är bundna av det för bolaget gällande syftet, antingen som det angetts i bolagsordningen eller i avsaknad av bolagsordningsföreskrift alltså vinstsyftet enligt huvudregeln i 3 kap. 3 § ABL. Vinstsyftet ses därför som default-regeln, och gäller i aktiebolag

²⁰⁴ Karnov djupkommentar, kommentar till 17 kap. 1 § ABL, under ”1.5.3 Avsaknad av rent affärsmässig karaktär”.

²⁰⁵ Ohlson, s. 19.

²⁰⁶ Ohlson, s. 134.

²⁰⁷ Karnov djupkommentar, kommentar till 17 kap. 1 § ABL, under ”1.5.2 Förmögenhetsminskning”.

²⁰⁸ Ohlson, s. 134-135.

²⁰⁹ Ohlson, s. 135.

såvida inget annat syfte är uttryckligen stadgat. En av dess funktioner är att det fungerar som ett skydd för aktieägare mot att bolagsledningen använder bolagets tillgångar på ett sätt som inte motsvarar detta syfte, och utgör på så sätt en viktig komponent i det så kallade minoritetsskyddet.

En fråga som inte tycks vara helt klarlagd är huruvida vinstkriteriet, utöver att generera vinst till bolaget, ska anses innefatta att denna vinst också ska fördelas till aktieägarna. Att maximera den ekonomiska förtjänsten och att maximera utdelningen till aktieägarna är nämligen inte helt och hållet samma sak. Lagtexten stadgar att *”Om bolagets verksamhet helt eller delvis skall ha ett annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna, skall detta anges i bolagsordningen”*. Frågan är om dispositiviteten avser *”vinst till fördelning mellan aktieägarna”*, eller enbart *”till fördelning mellan aktieägarna”*, och att vinstgenereringen fortfarande måste bibehållas. Bland andra Bergström och Samuelsson anser att det förstnämnda av dessa två alternativ är det riktiga. De framhåller att det som avses är att residualtagarkretsen för bolagets upparbetade vinst kan justeras så länge bolaget fortfarande har vinst som verksamhetsmål, men att det inte borde vara möjligt att låta vinsten förbises. En lösning där en skrivelse i bolagsordningen pekar ut ett annat rättssubjekt som mottagare till vinstutdelning i aktiebolaget än aktieägarna tycks därför vara en relativt oproblematisks lösning om aktiebolagsformen ska användas för att ta ett bredare samhällsansvar. Huruvida aktieägarna sedan är villiga att ge upp sin privilegierade position i bolaget är emellertid en helt annan fråga.

Hur vinstsyftet rent konkret slår igenom i krav på bolagsledningens beslut är ett annat område där författarna på området är oense. Bergström och Samuelsson argumenterar exempelvis för en precisering av begreppet vinstmaximering, så att beslut ska fattas så de tillfredsställer aktieägarnas intresse ifråga om att maximera aktiernas värde. Jag ser problem med det synsättet, vilket jag har anledning att återkomma till i uppsatsens analys. Jag menar nämligen att den kortsiktighet med fokus på siffror i kvartalsrapporter och årsredovisningar i vissa fall försvårar mer ansvarsfullt företagande. Vidare är min uppfattning att en tydligare långsiktighet i definitionen av vinst skulle gagna såväl aktiebolaget (och därmed dess aktieägare) som samhället i stort och bolagets övriga intressenter. Den långsiktighet som Jensen argumenterar för då han menar att avsikten med besluten ska vara att öka det *”totala långsiktiga marknadsvärdet för aktiebolaget”*, menar jag därför ligger i tidens anda och skulle vara positivt också för aktiebolagets ekonomi. Härav framkommer också att jag inte instämmer i påståendet att bolagets intresse normalt sett sammanfaller med aktieägarnas intresse, vilket bland andra Stattin anför. Jag ser samma problem här, genom att aktieägarna är intresserade av kortsiktig ekonomisk utdelning, medan aktiebolaget som rättssubjekt normalt har en mer långsiktig ambition.

Det bör framhållas att vinst i mångt och mycket är upp till bolagsledningen att besluta kring. I dessa avväganden har de en mängd verktyg att tillämpa och svåra bedömningar att göra. Det är alltså i hög grad möjligt att faktiskt

ta hänsyn till andra intressenter än aktieägarnas utdelning, eftersom detta, på längre sikt, kan främja aktiernas värde och därigenom aktieägarnas finansiella ställning. Denna typ av resonemang följer av den intressent-orienterade aktieägarmodellen. Även om företagsledningen i ett aktiebolag med vinstsyfte alltså har ett relativt stort manöverutrymme är den dock ytterst förhindrad att göra satsningar för att främja externa intressen om den inte kan visa en positiv resultatpåverkan därigenom, åtminstone på längre sikt. Detta är alltså som jag ser det, den yttre gränsen. Det är alltså i hög grad möjligt att agera som ett ”gott” företag i Sverige idag, och problem uppkommer först när kopplingen till ekonomisk förtjänst vid ett visst agerande blir alltför svag.

Trots detta är vissa författare negativt inställda till företagsledningens möjlighet att ta hänsyn till exempelvis sysselsättningen på en viss ort i sitt beslutsfattande. Enligt Rodhe bryter en bolagsledning som beaktar sådana faktorer, så länge de inte är ekonomiskt motiverade av någon anledning, mot aktiebolagslagen. Min uppfattning är dock att detta snarare är ett hypotetiskt resonemang. Jag har nämligen svårt att se att ett aktiebolag som avsätter medel för att exempelvis stötta ett lokalsamhälle och därtill förmedla denna uppoffring till omvärlden, *inte* skulle göra ekonomisk profit därav, eller åtminstone att en sådan profit skulle vara högst möjlig även om den senare inte infaller. Resonemanget stöds vidare av den av Bergström och Samuelsson uttalade presumptionen att CSR-åtgärder leder till vinst. Jag har därför svårt att se att agerandet skulle vara lagstridigt, såvida det inte rör sig om en mycket betydande del av bolagets medel, då paralleller till NJA 2000 s. 404 eventuellt skulle kunna dras.

Beträffande värdeöverföringsreglerna i ABL kan svårigheter för CSR uppkomma. Det största besväret gäller så kallade förtäckta utdelningar enligt 7 kap. 1 § 4 p. ABL, eftersom CSR, i betydelsen avhändande av medel till externa förmånstagare, normalt medför en förmögenhetsminskning i bolaget som inte motsvaras av konkret goodwill vilka verkar värdeskapande för företaget. Goodwilleffekter tycks nämligen behöva lite tid på sig för att inträda. Huruvida ledningen har rätt att avstå från affärer som är tveksamma utifrån ett samhällsansvars-perspektiv finns det vidare delade meningar om inom doktrin. Jag är personligen beredd att instämma i Bergström och Samuelssons syn i frågan, eftersom jag har svårt att se att en förmögenhetsminskning i lagens mening kan uppkomma med pengar som bolaget inte ännu har haft. Investerings-möjligheterna och det ekonomiska utfallet därav är i det läget enbart fiktiva tal utan verklighetsförankring, och om man skulle blanda in även hypotetiska tal i bolagsledningens beslutsfattande så skulle bedömningen av deras agerande försvåras oerhört.

Avslutningsvis i detta kapitel om aktiebolagets vinstsyfte ska kommenteras i vilken utsträckning en aktieägare kan ställa ledningen till ansvar för ett visst beslut som denna vidtagit baserat på sin tolkning av vinstsyftet. Företagsledningen har normalt inte rätt att prioritera något annat intresse framför vinstintresset och det därigenom förstådda avkastningsintresset för aktieägarna. Skulle så ske kan personerna i ledningen bli skadeståndsskyldiga

och beslutet kan ogiltigförklaras. Det tycks dock i verkligheten vara mycket svårt att med framgång i domstol angripa ett beslut som fattats enligt företagsekonomiska argument, bara för att goodwill-effekten man eftersträvat visar sig inte förverkligas, med argumentet att agerandet varit stridande mot vinstsyftet. Styrelsen är trots allt ett av bolagsorganen med mest information om bolagets förutsättningar, och anses därför ha möjlighet att fatta de mest gynnsamma, och svåraste, besluten om företagets förvaltning. Att det saknas en tydlig gräns mellan vad som är tillåtet respektive otillåtet utifrån vinstsyftet får därför ses som en oundviklighet, även om det gör det svårt för en aktieägare att komma åt ett beslut som denne anser stå i konflikt med vinstsyftet, såvida överträdelsen inte är relativt grov. I dagsläget gäller nämligen att överträdelsen måste vara ”uppenbart” främmande för bolagets vinstsyfte för att kunna angripas, och uppfattningen inom doktrin tycks vara att detta kriterium är nödvändigt för att möjliggöra nödvändigt affärsmässigt risktagande.

4 Reglering och tillämpning av företagens samhällsansvar

4.1 Internationella koder och regleringar

4.1.1 Riktlinjernas innehåll och betydelse

Det finns en mängd internationella dokument och riktlinjer på området CSR. Dessa deklARATIONER tar ofta sin utgångspunkt i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948, vilken har vidareutvecklats och detaljerats i olika riktlinjer.²¹⁰ Gemensamt för de större av dessa är att företagens sociala ansvar anses omfatta åtminstone mänskliga rättigheter, arbets- och anställningsförhållanden (t.ex. utbildning, mångfald, jämställdhet och arbetsmiljö), miljöfrågor (t.ex. biologisk mångfald, klimatförändringar, resurseffektivitet, livscykelbedömningar och förebyggande av föroreningar) och åtgärder mot mutor och korruption.²¹¹ Därutöver kan inkluderas delaktighet i samhället och samhällsutveckling, integration av människor med funktionsnedsättning och främjande av konsumenternas intressen (även integritetsskydd), samt att främja socialt ansvarstagande och miljötänkande också i leverantörskedjan samt att lämna ut icke-finansiell information.²¹²

I detta kapitel presenteras två av de mest relevanta regelverken för svenskt vidkommande: FN:s Global Compact respektive de uttalanden och den reglering, om än begränsad, som kommit från EU. Andra viktiga bidrag är exempelvis OECD:s riktlinjer för multinationella företag, ISO 26000 Standard för socialt ansvarstagande, ILO:s trepartsförklaring om multinationella företag och socialpolitik och Global Reporting Initiative.²¹³ Värt att notera är att denna typ av internationella traktat beträffande exempelvis mänskliga rättigheter inte är direkt bindande för företag. Istället krävs för att de ska få rättslig inverkan på företags agerande att de implementeras i nationell lagstiftning.²¹⁴

4.1.2 Global Compact och FN:s tio principer

FN:s råd för mänskliga rättigheter antog år 2011 FN:s ramverk och vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, the *United*

²¹⁰ Ohlson, s 86.

²¹¹ KOM(2011) 681, s. 8.

²¹² Se KOM(2011) 681, s. 8.

²¹³ OECD:s riktlinjer för multinationella företag - en handbok; ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility; ILO Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy; Global Reporting Initiative: G3 Riktlinjer för hållbarhetsredovisning.

²¹⁴ Se vidare Gatto, s. 48; Mares, s. 5.

Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP).²¹⁵ De vägledande principerna är slutprodukten på ett arbete professor John Ruggie, i egenskap av FN:s generalsekreterares särskilde representant för frågor om företag och mänskliga rättigheter, inledde år 2005. Regelverket består av tio principer, och svarar mot hur Ruggies arbete "Protect, Respect, Remedy" kan implementeras.²¹⁶ Global Compact, vilket är namnet på FN:s övergripande arbete med denna typ av frågor, lanserades år 2000 och är idag världens största CSR-initiativ med dryga 10 000 deltagare, varav 7000 företag i totalt 145 länder.²¹⁷

UNGP pekar först och främst ut stater som primära garantier för mänskliga rättigheter. Detta ansvar är dock i viss utsträckning delat med individer och organisationer, varför företag ombeds stödja mänskliga rättigheter såväl inom sin organisation såväl som inom sin påverkanssfär.²¹⁸ Principerna riktar sig till alla företag oavsett storlek även om FN i sin tolkningsguide till principerna medger att företagets storlek kan påverka den typ av åtgärder det vidtar för att ta sitt ansvar.²¹⁹ Företagen ombeds anamma, stödja och stadfästa de tio principerna, som omfattar de fyra områdena mänskliga rättigheter, arbetsnormer, miljö och bekämpande av korruption. Mer konkret rekommenderas att företagen gör ett policyåtagande på högsta nivå, inrättar en process för due diligence (konsekvensanalys) för att kunna identifiera, förhindra, mildra och ta ansvar för inverkan på mänskliga rättigheter, samt att de har kapacitet att gottgöra för negativ inverkan på mänskliga rättigheter som de orsakat eller bidragit till.²²⁰

Genom en sökning på hemsidan UNglobalcompact.org kan man få fram de företag och organisationer som är medlemmar i projektet. 148 svenska företag deltar och har status som aktiva, däribland TeliaSonera, Sandvik, AlfaLaval, Saab, Kinnevik, BillerudKorsnäs, Vattenfall, IKEA Group, Tetra Pak, SAS, AB Volvo Group och H&M.²²¹ En av de senaste svenska signatärerna är Investor AB, som är aktiva inom projektet sedan mars 2014.

4.1.3 EU:s positionering

4.1.3.1 Synen på ansvarsfullt företagande

EU:s inflytande på aktiebolagsrättens område ökar och unionen påverkar idag trettio länder, vilka är de 27 medlemsstaterna och de tre EFTA-medlemmarna Norge, Island och Lichtenstein.²²² EU:s position i olika typer av globala diskussioner och forum är dessutom stark och EU-rätten har därigenom stor inverkan på utvecklingen inte bara inom unionen utan också

²¹⁵ The corporate responsibility to respect human rights – an interpretive guide, s. 1.

²¹⁶ Principerna finns bifogade i sin fullständiga lydelse i Bilaga A.

²¹⁷ UN Global Compacts hemsida (besökt 2014-04-07).

²¹⁸ Gatto, s 81.

²¹⁹ The corporate responsibility to respect human rights – an interpretive guide, s. 19-20.

²²⁰ "Företagens ansvar för mänskliga rättigheter", regeringens hemsida (besökt 2014-04-07).

²²¹ UN Global Compacts hemsida, uppgiften hämtad 2014-04-07.

²²² Sjäffjell (2009), s. 6.

vad gäller global ekonomisk och social utveckling.²²³ Potentialen att via EU sprida gott företagande får därför anses vara betydande.

Art 3(3) i Fördraget om Europeiska Unionen, FEU, stadgar följande:

Unionen ska upprätta en inre marknad. Unionen ska verka för en hållbar utveckling i Europa som bygger på välavvägd ekonomisk tillväxt och på prisstabilitet, på en social marknadsekonomi med hög konkurrenskraft där full sysselsättning och sociala framsteg eftersträvas, samt på en hög miljöskyddsnivå och en bättre miljö. Den ska främja vetenskapliga och tekniska framsteg.

Hållbarhetssträvandet finns alltså inskrivet i unionens högsta rättskälla, vilket är ett viktigt ställningstagande. Bland andra Gatto konstaterar dock att EU:s möjlighet att påverka lagstiftningen i medlemsländerna beträffande multinationella företags ansvar för mänskliga rättigheter inte har motsvarats av faktisk politisk och juridisk handling att göra detta.²²⁴ Detta menar hon beror till stor del på de många intressen som ska balanseras i unionen, däribland de olika och ofta kontrasterande positionerna i frågan för näringslivet respektive icke-statliga organisationer, NGO.²²⁵ Hon menar att EU:s ovilja att beröra frågan beror på tre saker. För det första vill EU undvika att införa en reglering som skulle kollidera med de olika redan existerande internationella riktlinjerna, för det andra vill EU undvika att försämra europeiska bolags internationella konkurrenskraft och för det tredje anses denna typ av reglering hanteras bäst på nationell nivå.²²⁶

EU:s arbete på CSR-området syns tydligast på redovisningsområdet, med dess engelska term ”disclosure”. Enligt exempelvis Direktiv 2003/51 är företag skyldiga att utlämna även icke-finansiell information rörande deras agerande i ett antal nyckelfrågor i sina årsredovisningar, såsom miljö- och personalfrågor. Detta i sådan utsträckning som krävs för en förståelse för bolagets utveckling, resultat och ställning i dessa frågor.²²⁷ Kravet har dock kritiserats eftersom det inte anses helt klart vilken information som faktiskt behöver lämnas ut, och i vilken omfattning.²²⁸ I april 2013 föreslog Kommissionen en ändring av redovisningsdirektivet som skulle medföra en skyldighet att rapportera om icke-finansiell information och mångfald i årsredovisningen för vissa storföretag, för att företagen ska förmås att ta ett större ansvar.²²⁹ Denna diskussion pågår ännu under våren 2014.

Även om EU inte har främjat företagsansvar särskilt starkt inom unionen så har positioneringen beträffande EU:s externa relationer varit desto tydligare.²³⁰ EU-parlamentet la i en resolution som antogs den 25 november 2010 fram förslaget att handelsavtal som EU förhandlar fram fortsättnings-

²²³ Sjäffjell (2009), s. 6; Gatto, s. 104-108.

²²⁴ Gatto, s. 103.

²²⁵ Gatto, s. 107.

²²⁶ Gatto, s. 108.

²²⁷ Dir. 2003/51/EG av den 18 juni 2003, Art 1, p 14 b), samt Art 2, p 10 a).

²²⁸ Gergely Szabó & Engsig Sørensen, s. 788.

²²⁹ Se COM(2013) 207.

²³⁰ Gatto, s 111-112.

vis ska innehålla ett kapitel om hållbar utveckling som inbegriper bestämmelser om företagens sociala ansvar.²³¹

4.1.3.2 EU-kommissionens styrdokument

CSR adresserades som begrepp för första gången i EU-sammanhang i början av 2000-talet. I sin grönbok från 2001 definierade EU-kommissionen begreppet CSR, eller som det betecknas i den svenska versionen: ”företagens sociala ansvar”, som ”*ett begrepp som innebär att företagen på frivillig grund integrerar sociala och miljömässiga hänsyn i sin verksamhet och i sin samverkan med intressenterna.*”²³² Syftet med grönboken vid dess lansering var dels att starta en debatt om företagens sociala ansvar som begrepp, dels att se på hur man kunde inrätta ett partnerskap för att utarbeta en europeisk ram för främjande av företagens sociala ansvar.²³³

I oktober 2011 publicerade EU-kommissionen den senaste policyn för Corporate Social Responsibility, som sträcker sig fram till år 2014.²³⁴ I den nya policyn omdefinieras begreppet CSR till betydelsen ”*företagens ansvar för den egna verksamhetens konsekvenser för samhället*”.²³⁵ Syftet är dels att hävda EU:s globala inflytande i CSR-frågorna och ge EU bättre möjligheter att främja sina intressen och värderingar i relationerna med andra regioner och länder, dels att bidra till att samordna EU-ländernas politik för att minska risken för avvikande strategier som riskerar att innebära ökade kostnader för företag som är verksamma i flera EU-länder.²³⁶ CSR omnämns även som ett betydelsefullt bidrag till unionens fördragsmål om hållbar utveckling och en konkurrenskraftig social marknadsekonomi.²³⁷ Kollegiet för svensk bolagsstyrning menar att EU i denna nya policy flyttar fram positionerna markant beträffande EU:s makt inom bolagsstyrningsfrågorna, vilket de oroas över.²³⁸

Kommissionen anför i policyn att det är företagen själva som bör leda utvecklingen av ansvarsfullt företagande, medan myndigheterna bör ha en mer stödjande roll genom uppsättning av frivilliga policyåtgärder och eventuellt kompletterande lagstiftning som syftar till att exempelvis främja öppenhet och insyn, skapa marknadsincitament för ansvarsfullt företagande och införa mekanismer för företagens redovisningsskyldighet.²³⁹ Kommissionen lyfter uttryckligen fram behovet av att premiera ansvarsfullt företagande, genom exempelvis investeringspolitik och offentlig

²³¹ EUT C 99E, 2012, s. 101–111.

²³² KOM(2001) 366.

²³³ KOM(2002) 347, s. 3.

²³⁴ KOM(2011) 681.

²³⁵ KOM(2011) 681, s. 7.

²³⁶ KOM(2011) 681, s. 6-7.

²³⁷ KOM(2011) 681, s. 4.

²³⁸ ”Kan ökad reglering av bolagsstyrning förhindra nya kriser?”, Kollegiet för svensk bolagsstyrning, PM, 2011-01-31.

²³⁹ KOM(2011) 681, s. 8.

upphandling.²⁴⁰ Kommissionens hållning är att företagen för att till fullo uppfylla sitt samhällsansvar bör inrätta en process för att integrera sociala, miljömässiga och etiska frågor, liksom mänskliga rättigheter och konsumentfrågor i sin verksamhet och kärnstrategi i nära samarbete med sina intressenter. Detta i syfte att dels maximera det gemensamma värdet för sina aktieägare och för sina övriga intressenter liksom för samhället i stort, dels att kunna identifiera, förebygga och mildra företagens eventuella negativa effekter på sin omvärld.²⁴¹ Kommissionen hänvisar i policyn till flera internationellt erkända principer och riktlinjer, däribland FN:s Global Compact, OECD:s riktlinjer för multinationella företag och ISO-standarderna om socialt ansvarstagande. Kommissionen uppmanar också alla europeiska storföretag, sådana med över 1000 anställda, att senast år 2014 ha åtagit sig att efterfölja åtminstone en av dessa globala riktlinjer.²⁴²

Bland andra Svernlöv menar dock att det finns indikationer på att tonen härom håller på att skärpas från unionens håll. Att döma av de förhandsdiskussioner som förts menar han att det finns planer på en i vissa delar långtgående utökning av EU:s reglering på området, då som en aspekt inom bolagsstyrning.²⁴³ Även Gergely Szabó & Engsig Sørensen är av denna åsikt, och menar att EU:s roll är betydligt mindre dominant på området CSR än på flera andra områden.²⁴⁴ De tycks dock mindre oroad över detta än Svernlöv, och menar att kommissionens arbete med en mer ambitiös EU-strategi kommer att leda till en tydligare och starkare position framöver.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att EU:s roll på CSR-området har varit mer avvaktande än beträffande många andra lagstiftningsområden inom associationsrätten. Kommissionen har hittills inte föreslagit någon harmonisering mellan medlemsländerna, och har tagit relativt små steg beträffande utlämnandet av information.²⁴⁵

4.2 Bolagens privata uppförandekoder

4.2.1 Innehåll och betydelse

CSR är idag ett självklart inslag i de större företagens affärsstrategier och dess betydelse tros öka.²⁴⁶ Att bolag väljer att utforma privata riktlinjer med CSR-åtaganden har därför blivit en vanlig företeelse och den största diskussionen på området CSR rör idag dessa privata initiativ, främst i form av uppförandekoder ("codes of conduct"). Koderna upprättas av aktiebolagen själva, ofta med assistans av nischade konsultbyråer som arbetar

²⁴⁰ KOM(2011) 681, s. 6.

²⁴¹ KOM(2011) 681, s. 7.

²⁴² KOM(2011) 681, s. 14.

²⁴³ Svernlöv, s. 24.

²⁴⁴ Gergely Szabó & Engsig Sørensen (2013), s. 790.

²⁴⁵ Se Gergely Szabó & Engsig Sørensen, s. 790.

²⁴⁶ Grankvist, s. 10.

specifikt med dessa frågor.²⁴⁷ CSR-deklarationer kan dock även komma från icke-statliga organisationer (NGO) och olika internationella, regionala och nationella aktörer och kan ta olika form.

I dessa uppförandekoder beskrivs vanligen hur företagets relation ska vara till olika intressenter inom och utom bolaget, och hur dess involverade parter ska uppföra sig i olika etiska och miljömässiga situationer. Ofta ligger fokus i uppförandekoderna på mänskliga rättigheter, arbetsrätt, miljö och antikorrupktion.²⁴⁸ Kännetecknande är att de flesta, om inte alla, CSR-deklarationer är tänkta att vara juridiskt icke-bindande.²⁴⁹ Av denna anledning har uttalanden av den här typen ofta kritiserats för att företag enbart tar hänsyn till dem i den mån marknaden kräver det, vilket gör att det snarare ses som ett PR-trick för att öka den ekonomiska vinsten.²⁵⁰ Risken anses vara att det ansvarstagande företaget blir mindre konkurrenskraftigt än de företag som inte väljer att ta liknande hänsyn, åtminstone på kort sikt, och att det förstnämnda företaget därför inte tar sitt uttalande ansvar fullt ut. Här ligger också en svårighet i förhållande till vinstsyftet, vilket även diskuterats ovan i kapitel 3.

4.2.2 Exemplet H&M

Den svenska modejätten H&M är ett bra exempel på ett företag som starkt marknadsför sig med hjälp av sitt CSR- och hållbarhetsengagemang. Bolaget har nyligen rankats som världens bästa modeföretag vad gäller rapportering kring social hållbarhet, och det nionde bästa företaget oavsett bransch i samma gren.²⁵¹ På hemsidan kan man relativt snabbt leta sig fram till bolagets sju åtaganden, som enligt de själva går ut på att göra mode hållbart och hållbarhet modernt (eller trendigt).²⁵² För att möjliggöra detta skrivs att H&M måste drivas på ett sätt som är bra för både människor, miljö och själva verksamheten. De sju principerna är att erbjuda mode för medvetna kunder, att välja ut och belöna ansvarstagande samarbetspartners, att vara etiska, att vara klimatsmarta, att minska, återanvända och återvinna ("Reduce, reuse, recycle"), att använda naturens resurser på ett ansvarsfullt sätt och att stärka lokalsamhällen. För var och en av dessa principer kan man sedan gå in och närmare läsa om H&M:s åtgärder mer konkret. Företaget släpper årligen dessutom en hållbarhetsrapport där insatserna presenteras med kommentarer och statistik.²⁵³

H&M har också tagit fram en code of conduct som fabriker företaget samarbetar med måste arbeta för att uppfylla, något som är obligatoriskt om de vill inleda en affärsrelation med H&M.²⁵⁴ Regelbundna kontroller

²⁴⁷ Grankvist, s. 10-12.

²⁴⁸ Sjäffjell (2009), s. 42.

²⁴⁹ Sjäffjell (2009), s. 42.

²⁵⁰ Sjäffjell (2009), s. 42.

²⁵¹ "H&M ranked number one in reporting on social sustainability", pressmeddelande 2013-09-06.

²⁵² "Our seven commitments", H&M:s hemsida (besökt 2014-05-03).

²⁵³ Se H&M Conscious Actions: Sustainability Report 2013.

²⁵⁴ H&M Code of Conduct, H&M:s hemsida (besökt 2014-05-13).

genomförs för att bedöma samarbetsparternas grad av efterlevnad. Koden bygger på Internationella arbetsorganisationens (ILO) deklARATION om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet och FN:s konvention om barnets rättigheter, samt fastställer att lokal lagstiftning alltid ska beaktas. I uppförandekoden skriver H&M att man har ett ansvar gentemot alla som bidrar till företagets framgång, vilket tydligt visar att den intressentorienterade aktieägarmodellen har slagit igenom.

Inom media finns dock delade åsikter om H&M:s faktiska agerande. Den senaste större skandalen där H&M var inblandat var katastrofen i april 2013 då den stora textilfabriken Rana Plaza i Bangladesh, med kopplingar till H&M:s klädproduktion, kollapsade och över 1000 arbetare miste livet. H&M och flera andra stora europeiska modeföretag fick utstå hård kritik i svallvågorna av händelsen. Intrycket att företagen tycks agera på ett visst sätt i den rika del av världen där de har sitt säte medan deras vinster i själva verket kommer från oansvariga underleverantörer som döljs för konsumenterna, är en vanlig kritik gentemot CSR-initiativ och är således inte specifik för H&M.²⁵⁵ Företaget tycks dock ha försökt vända händelsen till något positivt i efterhand, då H&M anses ha gått i bräschen för att höja fabrikssäkerheten i landet sedan dess. Flera företag rapporteras ha följt H&M:s initiativ.²⁵⁶

H&M-chefen Karl-Johan Persson har vidare vid ett par tillfällen uppvakttat Bangladeshs premiärminister med krav på att höja minimilönerna inom textilindustrin. Initiativet har dock av skeptikerna ansetts visa att H&M är beredda att ta högre kostnader, men inte på egen hand utan förutsatt att de höjda lönerna är konkurrensneutrala och gäller alla.²⁵⁷ Företaget har vidare lovat att erbjuda sina textilarbetare i Kambodja och Bangladesh levnadsmässiga löner ("living wages"), ett av de senaste större projekten företaget förmedlar till sin omvärld.²⁵⁸ Detta ska bero på att företaget inte anser att regeringarna tar sitt ansvar i denna fråga. Även detta initiativ har dock kritiserats, främst för att det inte fastställts hur denna levnadsmässiga lön ska beräknas.²⁵⁹ Det anses även ligga en risk i att stigande lönekostnader faktiskt kan hota jobben i länderna, då de kan få utländska bolag att söka sig vidare till nya lågkostnadsländer, såsom i södra Afrika.²⁶⁰

4.3 Slutsats och diskussion

Som har redogjorts för i avsnittet riktas det alltmer krav på bolag att ikläda sig ett större samhällsansvar. Kraven kommer dels från externa organisationer i form av olika typer av riktlinjer som företagen uppmanas

²⁵⁵ Sjäffjell (2009), s. 42.

²⁵⁶ "Public Outrage Over Factory Conditions Spurs Labor Deal", New York Times 2013-05-19.

²⁵⁷ "Hur hållbart är H&M?", Veckans affärer 2012-09-13.

²⁵⁸ H&M's comment on the "Tailored Wages" report, pressmeddelande 2014-03-31.

²⁵⁹ "H&M pledges living wages for textile workers in Bangladesh and Cambodia", the Guardian 2013-11-25.

²⁶⁰ "H&M:s VD ser risker med lönelöft i Bangladesh", Dagens industri 2014-04-16.

anamma, dels inifrån bolaget självt. Det blir nämligen allt vanligare att bolagen på egen hand sätter upp målsättningar och principer att åtlyda, och som visar företagets medvetenhet och engagemang. Dessa initiativ är dock inte sällan kritiserade för att snarare ha funktionen av en marknadsföringsåtgärd än att faktiskt leda till några förändringar i bolagens beslutsfattande. Här syns alltså vinststrävandets inverkan mycket tydligt.

Betoningen när det gäller CSR ligger på företagens frivilliga handlande, utöver de krav som ställs enligt tvingande lagstiftning. Syftet är dels att förstärka bolagets egen konkurrenskraft och på så sätt gynna bolagets egen ekonomi enligt vinstmaximeringsprincipen, dels att i den mån det är möjligt ta hänsyn också till andra intressen. Att CSR är komplicerat att handskas med i verkligheten har illustrerats genom en redogörelse för H&M:s arbete på området, även om det finns liknande berättelser för ett stort antal företag som förment arbetar för hållbarhet. Exemplet H&M visar att det ibland finns en diskrepans i vad ett företag vill stå för och säger att de gör, och den krassa verkligheten. Efter fabrikkollapsen i Bangladesh i fjol höjdes rösterna för att styrdokumentet används för att attrahera modeköparna i väst och att bolaget inte säkerställde att orden i dokumenten faktiskt efterlevdes. Denna kritik är vanligt förekommande i liknande sammanhang, och är säkerligen också till stor del befogad. Samtidigt var marknaden och konsumenterna på hugget efter fabrikkollapsen och H&M, liksom andra företag med anknytning till den aktuella fabriken, landet och även regionen generellt, fick höra det av sina kunder. Marknadskrafternas möjlighet att på egen hand, utan normgivarens insatser, stimulera en förbättring är således en väsentlig kraft i sammanhanget genom CSR:s koppling till ekonomisk profit. I detta fall ledde kundernas reaktioner bland annat till att flera större klädföretag åtog sig ett större ansvar för säkerheten i fabriken. Samtidigt kan man givetvis tycka att det vore bättre om en sådan utveckling kunde frammanas även utan 1000 bangladeshiska arbetares död.

Global Compact, FN:s internationella regelverk för CSR, är idag det största initiativet på området, och över 7000 företag över hela världen är medlemmar i projektet. De deltagande företagen, däribland flera av de största svenska börsbolagen, ombeds anamma de tio principerna för ansvarstagande företagande i sina organisationer. CSR-åtaganden genom denna typ av internationella regelverk är dock inte direkt bindande för privata aktörer. Aktiebolag kan i dessa sammanhang enbart bli träffade av nationell lagstiftning, som då påverkar spelplanen för deras agerande. Någon sådan reglering har som framkommit inte ännu införts. Global Compact tyder dock på en förändringsvilja och att CSR idag är uppmuntrat även från högsta ort.

Vad gäller EU-rättens inflytande på området företagsansvar kan konstateras att denna inte är så betydande som den möjligen hade kunnat vara, även om hållbarhetssträvandet finns inskrivet i EU-fördraget. Det är främst EU-kommissionen som genom diverse styrdokument försökt flytta fram positionerna, men unionen anses trots allt ha varit relativt avvaktande beträffande att harmonisera CSR-reglerna inom unionen. Såväl Svernlöv

som Gergely Szabó och Ensig Sørensen menar dock att vi nu ser en tendens mot att Kommissionen avser reglera frågan hårdare, och det är därför sannolikt att EU får en större roll framöver. Vad som är intressant med de styrdokument från Kommissionen som hittills kommit är att tankegångar enligt den intressentorienterade aktieägarmodellen syns relativt tydligt. Det beror troligen på att Kommissionens uttalanden till stor del kommit i samband med bolagsstyrningsfrågor, där denna modell fått alltmer genomslag. En annan intressant notering är att Kommissionen anser att det politiskt föreligger ett behov av att erkänna rollen som den kompletterande lagstiftning har för att ge gynnsammare klimat för företag som frivilligt tar sitt sociala ansvar.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det idag finns en medvetenhet om att företagande innefattar vissa etiska aspekter, om inte annat av företagsekonomiska skäl, vilket visas genom bolagens egna CSR-åtaganden och diverse styrdokument. Frågan är dock om dessa initiativ fullt ut är tillräckliga, eftersom de förmodligen får ge vika i en konflikt med bolagets vinstintresse. Exempelvis H&M:s arbete för att höja minimilönerna i Bangladesh och Kambodja har ansetts visa att H&M föredrar att ta ökade kostnader förutsatt att de höjda lönerna är konkurrensneutrala och gäller alla aktörer. Detta leder in i uppsatsens avslutande kapitel.

5 Möjligheter att förändra aktiebolags beslutsfattande

5.1 Introduktion till problematiken

Aktiebolagens vinststrävande problematiseras mer och mer i förhållande till deras möjligheter att istället (eller dessutom) bidra till en positiv samhällsutveckling på platser där de är verksamma på ett aktivt sätt.²⁶¹ De positiva konkurrens effekterna av företags ansvar uppmärksammas alltmer, men som visats i kap. 3 kan problem uppstå då det mest socialt ansvarsfulla agerandet kolliderar med strävan efter att uppnå vinst på kort sikt. Det faktum att aktiebolags vinstsyfte i många sammanhang kan överensstämma med ett socialt ansvarstagande löser nämligen inte det inbyggda problemet med att samhällsansvaret i dagsläget anses vara underordnat vinstintresset.²⁶²

Hur ska man då öka möjligheten att kunna integrera CSR i affärsbesluten? Vinst är fortfarande det dominerande kriteriet vad gäller aktiebolags beslutsfattande, och tycks förbli så även inom överskådlig tid. Det förefaller emellertid samtidigt sannolikt att kraven på samhällligt ansvar för bolagen kommer att fortsätta öka.²⁶³ En berättigad fråga är därför om det är tillräckligt med dagens privata initiativ för att möta detta behov och denna efterfrågan, eller om det påstådda självpåtagna samhällsansvaret på något sätt behöver institutionaliseras och att vi genom rättsliga normer behöver ålägga företag att integrera vissa värden utöver vinst i sitt beslutsfattande.²⁶⁴ Det finns nämligen tecken på att CSR kommer att regleras i olika former vid sidan av aktiebolagens egna uppförandekoder och de krav marknaden ställer på bolagen.²⁶⁵ Bland annat förs en diskussion i Sverige om att bredda kraven på att företagen i sin årsredovisning ska rapportera även miljöfaktorer och sociala faktorer. I detta kapitel undersöks därför vilka möjligheter som finns, och hur skulle dessa passa in i svensk normgivningstradition.

Såsom har visats i uppsatsen är CSR ett verktyg som används i allt större utsträckning av svenska aktiebolag. Detta kapitel kommer dock att kretsa kring argumentet att vinstsyftet, enligt den tolkning som idag gäller, som enda beslutsgrund i dagsläget försvårar en samhällsutveckling som samhället efterfrågar. Oundvikligen kommer detta kapitel följaktligen till viss del att utgå från argumentation enligt de radikala intressentmodellerna, som ju är kritiskt inställda till vinstsyftet och aktieägarnas prioriterade position generellt.²⁶⁶ Frågan är dock relativt känslig och samtidigt juridiskt sett komplicerad. Att politiker och lagstiftare ska diktera vilka beslut aktie-

²⁶¹ Bergström & Samuelsson, s. 23-24.

²⁶² Ohlson, s. 91.

²⁶³ ”Företagen vill ha hållbarhet – politikerna levererar inte”, Dagens nyheter 2014-01-18.

²⁶⁴ Ohlson, s. 94.

²⁶⁵ ”Företag goda för samhället även utan CSR”, Svenska dagbladet 2013-07-07.

²⁶⁶ Se ovan under kapitel 2.3.

bolagen får fatta, och vilka överväganden som ska ligga bakom detta är ett laddat område, liksom för övrigt flera andra områden inom svenskt samhällsliv och juridik.²⁶⁷ Frågan rör även friheten i samhället att var och en ska ha rätt att driva ett företag och också ha rätt att bestämma spelreglerna för detta.²⁶⁸ Till detta ska läggas den digra uppmärksamhet som media särskilt på senare år har ägnat åt svenska företag, ofta med fokus på dåliga anställningsförhållanden i leverantörsledet, vilket gör frågan delikat.

5.2 Ett svenskt perspektiv

5.2.1 Den svenska lagstiftarens inställning

Svenska ABL förhåller sig neutral till de affärsbeslut ett aktiebolag fattar. Den reglering som finns på området hanterar enbart de formella sidorna av affärsbesluten och inte deras materiella innehåll.²⁶⁹ Svensk tradition på aktiebolagsområdet präglas istället av en tydlig avsaknad av regler av affärsetisk karaktär, och Borglund, De Geer och Hallvarsson menar att tanken på ett socialt företagsansvar historiskt sett har varit väsensfrämmande för den svenska modellen.²⁷⁰ Detta beror på att gränsdragningen mellan samhällets tre delar, den civila, den privata och den offentliga sektorn, traditionellt har varit mycket tydlig i Sverige, och det har därför varit givet vilka roller och vilket ansvar de olika sektorernas aktörer förväntats axla respektive låta bli.²⁷¹ Bilden av en stark offentlig sektor i Sverige har bevarats trots en uttunning av statens åtaganden under de senaste decennierna, till stor del på grund av ett förhållandevis högt skattetryck jämfört med andra länder, vilket har bidragit till synen att offentligheten ansvarar för samhällets välbefinnande i vidare bemärkelse.²⁷² Företagens samhällsuppdrag har därmed snarare setts som att i företagsekonomisk mening bli effektiva och produktiva, medan det sociala ansvars-tagandet varit en rent statlig angelägenhet. I de sammanhang företagens samhällsansvar ändå har betonats i Sverige har det främst rört frågor om lönebildning och andra ekonomiska aspekter.²⁷³

Frågor om samhällsansvar har dock dykt upp i ett flertal förarbeten under 2000-talet. I SOU 2002/03:122 *Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling* betonar utredaren exempelvis att ”En av de största utmaningarna i strävan att uppnå en hållbar global utveckling är att bryta sambandet mellan ekonomisk tillväxt och negativ påverkan på miljö, naturresurser och människors hälsa.”²⁷⁴ I SOU 2004:104 *Att lära för*

²⁶⁷ Se exv. Olsson, s. 345-360, om huruvida man ska lagstifta för att uppnå jämnare könsfördelning i bolagsstyrelser.

²⁶⁸ Se Olsson, s. 345.

²⁶⁹ Sandström, s. 261.

²⁷⁰ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 16.

²⁷¹ Grankvist, s. 29.

²⁷² Grankvist, s. 33.

²⁷³ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 16-17.

²⁷⁴ Prop. 2002/03:122, s. 26.

hållbar utveckling understryks vidare att det är viktigt att företag runt om i världen tar sitt ansvar och inte motverkar en hållbar utveckling. Utredaren skriver exempelvis att det är viktigt att bolag i sin verksamhet undviker att påverka miljön i negativ bemärkelse och inte använder sig av arbetskraft med orimliga arbetsvillkor.²⁷⁵ En hållbar utveckling anses gå hand i hand med att dessa grundläggande principer respekteras av företagen.

Vad gäller förarbetena till dagens aktiebolagslag är diskussionen något mer innehållsrik. I prop. 2004/05:85 *Ny aktiebolagslag* framgår det att den då pågående diskussionen avseende CSR beaktades av lagstiftaren.²⁷⁶ Utredaren kommenterar att den ökade internationaliseringen av näringslivet ställer nya krav på ansvarstagande från företagets sida på olika områden. Bland annat omnämns ansvar för de anställdas situation och för verksamhetens miljömässiga effekter, samt frågor om det etiska ansvarstagandet i samband med investeringar i utvecklingsländer och jämställdhetsfrågor.²⁷⁷ I det korta stycke där dessa frågor omnämns dras dock slutsatsen att denna typ av regeländringar ligger utanför det rent aktiebolagsrättsliga. Utredaren avstod därför från att lämna ett förslag på att inta en reglering kring aktiebolagens sociala ansvar inom aktiebolagslagens ram.²⁷⁸ I samma proposition, i anslutning till diskussionen om missbruk av aktiebolagsformen, kommenterar regeringen vidare svårigheten i att uppnå en balans mellan en affärsetisk reglering och konkurrenskraftiga och flexibla företag, om än i ett annat syfte.²⁷⁹ Dessutom kommenterades att det ytterst är företagets ägare och styrelser som måste garantera att verksamheten utövas i enlighet med gällande rättsliga och etiska normer.²⁸⁰

5.2.2 Globalt ansvar

Sveriges positiva självbild på hållbarhetsområdet är stark.²⁸¹ Enligt den svenska lagstiftarens egen utsago har Sverige länge varit ledande inom området hållbar utveckling, både inom EU och i olika typer av regionala forum som Östersjösamarbetet och nordisk samverkan.²⁸² Projektet *Globalt ansvar* startades av regeringen år 2002 och syftar till att få svenska företag att verka för en god miljö, mänskliga rättigheter och bättre sociala villkor.²⁸³ Projektet har som förebild bland annat de tio principerna i FN:s Global Compact och OECD:s riktlinjer för multinationella företag.²⁸⁴ Regeringen har inom projektets ram upprättat en särskild hemsida för företagets ansvar för mänskliga rättigheter. Samtidigt understryks att regeringens syn är att engagemanget i dessa frågor är och ska vara företagsdrivet.²⁸⁵ Dagens

²⁷⁵ SOU 2004:104, s. 33.

²⁷⁶ Prop. 2004/05:85, s. 219-220.

²⁷⁷ Prop. 2004/05:85, s. 219.

²⁷⁸ Prop. 2004/05:85, s. 220-221.

²⁷⁹ Prop. 2004/05:85, s. 204-205.

²⁸⁰ Prop. 2004/05:85, s. 204.

²⁸¹ Se bl.a. Sandström, s. 268-270.

²⁸² SOU 2004:104, s. 45-47; Prop. 2002/03:122, s. 13-14.

²⁸³ Sandström, s. 268.

²⁸⁴ Prop. 2002/03:122, s. 57.

²⁸⁵ ”Hållbart företagande (CSR)”, regeringens hemsida (besökt 2014-03-17).

reglering bygger således på att företagets ledning ska ha frihet att själva forma sina affärsbeslut så att verksamheten fungerar effektivt och ger överskott i enlighet med vinstsyftet.²⁸⁶ Den svenska normgivaren får därför sägas ha en relativt avvaktande inställning beträffande att reglera området närmare.

5.2.3 Svensk kod för bolagsstyrning

Det materiella området för vilka bolagsbeslut som accepteras regleras alltså inte huvudsakligen av lagstiftaren. Istället är området starkt präglad av normer utanför lagstiftningens sfär, som fastställer hur företagare *bör* uppträda och agera.²⁸⁷ Den svenska modellen bygger nämligen till stor del på självreglering. Svenska aktiebolag som är noterade på börsen i Sverige är förpliktiga att följa de riktlinjer som finns stadgade i Svensk kod för bolagsstyrning (Koden). Koden bör ses som en rättskälla värd att beakta i dessa sammanhang på grund av sin genomslagskraft, även om den juridiskt sett bara är bindande för börsnoterade, därmed ofta större, bolag.²⁸⁸

Att tillämpa Koden utgör god sed på aktiemarknaden för svenska bolag vars aktier är upptagna till handel på en reglerad marknad, i dagsläget antingen NASDAQ OMX Stockholm eller NGM Equity.²⁸⁹ Genom att noteras på någon av dessa börser åtar sig bolagen att följa Kodens bestämmelser då de undertecknar respektive börs emittentregelverk. På så sätt utgör Koden en avtalsrättslig förpliktelse och bolaget kan enligt punkt 5 i Koden drabbas av börsens sanktionssystem vid överträdelse av lag, författningar, Koden samt ”allmänt vedertagen god sed på värdepappersmarknaden”. Vad som utgör denna goda sed utgörs bland annat av Aktiemarknadsnämndens (AMN) uttalanden härom, baserat på börsbolagens agerande på aktiemarknaden i konkreta situationer. Genom att Koden är kopplad till vad som anses utgöra god sed på värdepappersmarknaden blir den alltså indirekt tillämplig för bolagen genom börsernas emittentregelverk. Viktigt är dock att notera att Koden baseras på principen ”följ eller förklara”, vilket gör att det inte nödvändigtvis är fel att avvika från Koden så länge det kan motiveras.²⁹⁰

Den kod som idag gäller är versionen som trädde i kraft den 1 februari 2010. Beträffande stadganden om företagets samhällsansvar är Koden relativt tunn, eftersom fokus huvudsakligen istället ligger på interna bolagsstyrningsaspekter. Dess syfte är att nämligen primärt att säkerställa att bolag sköts på ett för aktieägarna så effektivt sätt som möjligt.²⁹¹ Punkt 3 stadgar att bolagets styrelse ska förvalta bolagets angelägenheter i ”bolagets och samtliga aktieägares intresse”. I punkt 3.1 uppställs krav på att ett börsbolags styrelse bland annat har till uppgift att ”se till att erforderliga etiska

²⁸⁶ Sandström, s. 261.

²⁸⁷ Sandström, s. 265.

²⁸⁸ Se Svernlöv, s. 27.

²⁸⁹ Svensk kod för bolagsstyrning, kapitel 1 ”Den svenska koden för bolagsstyrning” under rubrik ”6 Vilka bolag ska tillämpa Koden?”.

²⁹⁰ Svernlöv, s. 37-40.

²⁹¹ Svernlöv, s. 21.

riktlinjer fastställs för bolagets uppträdande”. Detta är det enda uttalandet i Koden som rör affärsetik. Det ställs alltså krav på börsnoterade företag att det ska finnas riktlinjer som talar om hur bolaget ska arbeta för att uppfylla sitt samhällsansvar, men hur dessa ser ut och deras praktiska implikationer är upp till bolagen själva att besluta kring.²⁹² Stadgandet kan vidare antas spela in i den flora av CSR-styrdokument och uppförandekoder som finns inom de svenska börsbolagen, och även i icke-noterade aktiebolag på grund av regelverkets spridning och inverkan även på dessa.

5.3 Möjliga lösningar för införande av en CSR-reglering i Sverige

5.3.1 Lagstiftning

5.3.1.1 Allmänt om lagstiftningsmöjligheten i sammanhanget

Som har framgått har den svenska lagstiftaren hittills avstått från att införa tvingande CSR-regler. Även inom doktrin möts denna möjlighet med övervägande skepsis. Exempelvis Samuelsson framhåller att staten genom lagstiftning endast ska ingripa när effektiva kontraktslösningar inte är möjliga och när marknadens egna arrangemang medför alltför höga transaktionskostnader.²⁹³ Enligt Sandström skulle en lagreglering på området riskera att förhindra initiativ, risktagande och konkurrens på marknaden.²⁹⁴ Många svenska författare tycks instämma i denna grundsyn, liksom Svenskt kollegium för bolagsstyrning (Kollegiet) som ser med oro på utvecklingen att alltmer på bolagsstyrningens område lagregleras. Kollegiet menar att detta hotar den svenska bolagsstyrningsmodellen och självregleringen på området, och vill därtill upprätthålla respekten för äganderätten.²⁹⁵ Utanför rikets gränser är dock bilden något annorlunda. Sjäfjell identifierar flera problem med den frivillighet som hittills förknippats med CSR-åtgärder. Hon menar att vi, genom att avgränsa CSR från några som helst rättsliga skyldigheter, skadar utvecklingen av ett hållbart och socialt ansvarsfullt företagande, och vidare att detta har bidragit till att ge CSR ett dåligt rykte.²⁹⁶ Av den anledningen menar hon att frivilliga bolagsstyrningsinitiativ är otillräckliga.

Beträffande lag som potentiell regleringsmöjlighet generellt kan konstateras att den har sina uppenbara begränsningar. Främst är det en långsam och ofta tung process, som har svårt att vara uppdaterad inför företagens verklighet.²⁹⁷ Detta skulle implicera att en smidigare lösning vore ett själv-

²⁹² Svernlöv, s. 110,

²⁹³ Samuelsson (2013), s. 497.

²⁹⁴ Sandström, s. 261.

²⁹⁵ Svernlöv (2011), s. 24, särskilt not 11.

²⁹⁶ Sjäfjell (2011), s. 56-57.

²⁹⁷ Se Sjäfjell (2011), s. 61.

regleringsorgan såsom Kollegiet. Vidare uppkommer en svårighet i huruvida en sanktion, och i så fall vilken, ska kunna kopplas till brott mot en sådan potentiell reglering.²⁹⁸ Det finns också en skepsis gentemot moraliserande lagstiftning byggd på etiska principer, och det anses främmande för svensk aktiebolagsrättslig tradition att i dagsläget införa tvingande regler för att beakta ett samhällspolitiskt intresse.²⁹⁹

Samtidigt finns också klara fördelar med lagstiftning. Lag är trots allt den högsta normkällan, och därigenom är sannolikheten stor att regleringen faktiskt får effekter i beslutsfattandet, inte minst på grund av möjligheten att koppla regelöverträdelser till sanktioner. Lagstiftning anses dessutom ofta vara det enklaste sättet att reglera frågor, eftersom bestämmelserna blir tydliga samt det erbjuds möjlighet till övervakning och kontroll.³⁰⁰ Resultaten till följd av tvingande lagstiftning kan därför komma snabbt. Vidare anför Sandström att det i Sverige generellt finns en stor tilltro till lagstiftningens välgörande effekter, och att alltmer lagstiftning idag tycks stiftas i renodlat moraluppbyggande syfte.³⁰¹ Detta alltså trots den skepsis som uppenbarligen råder inom doktrin i frågan.

5.3.1.2 Införandet av andra syften än vinst

Normen om vinstmaximering är som har framgått ovan i kapitel 3 inte fri från ifrågasättanden. Resonemanget har förts att det bland annat är moraliskt tveksamt att aktieägare, som redan innehar en fördelaktig position i samhället, ska prioriteras före övriga som kan ha intressen i en viss verksamhet.³⁰² Huruvida vinstsyftet enligt 3 kap. 3 § ABL kan och bör kompletteras med andra målsättningar är därför en viktig fråga, som diskuteras i en mängd litteratur på området.³⁰³ Hållningen inom svensk doktrin är dock övervägande avvaktande. Exempelvis Samuelsson resonerar att vinstkriteriet är en så djupt förankrad norm i vårt samhälle att det vore svårt att separera denna från den praktik som tillämpas i aktiebolag, en mängd institutioner och arrangemang såsom revision och inom bankväsendet.³⁰⁴ Av denna anledning är han skeptisk till om en justering faktiskt skulle influera handlandet hos bolagsledningen och dess intressenter.

De potentiella besvaren med en pluralistisk syftesreglering är många. För det första ligger en svårighet med att ålägga företag ett socialt ansvar i att företagsledningens makt i förhållande till bolagsstämman och aktieägarna skulle öka, åtminstone på kort sikt.³⁰⁵ Vad som är rätt och riktigt är inte värden som är beständiga i tid och rum, och de är dessutom svåra att objektivt fastställa. Ett införande av moraliska dimensioner i beslutsfattandet skulle därför tvinga bolagsledningen att väva in sina egna

²⁹⁸ Sandström, s. 265.

²⁹⁹ Se Sandström, s. 261-266; Olsson, s. 359-360.

³⁰⁰ Olsson, s. 359.

³⁰¹ Sandström, s. 265.

³⁰² Se Samuelsson (2005), s. 471.

³⁰³ Se t.ex. Samuelsson (2011); Ohlson, kap. 3 och 5.

³⁰⁴ Samuelsson (2005), s. 471.

³⁰⁵ Samuelsson (2005), s. 480.

personliga preferenser i besluten i högre utsträckning än vad som sker idag.³⁰⁶ Detta antas minska aktieägarnas styrningsmöjlighet.

För det andra skulle ett införande av andra intressen, genom exempelvis CSR-stadganden, riskera att skapa stora prioriteringsproblem för aktiebolagets styrelse, eftersom denna därigenom åläggs en mängd olika hänsynstaganden att respektera i sitt beslutsfattande.³⁰⁷ Situationer där det finns fler än ett intresse, att maximera värdet för aktieägarna, blir därför komplexa, resurskrävande och ibland till och med olösbara.³⁰⁸ Bergström och Samuelsson problematiserar med exemplet att om företagsledningen ska tillgodose fler ändamål, exempelvis etiskt hållbar utveckling, utöver vinstsyftet så ställs de emellanåt för situationen att de två inte går att förena, varför de måste prioritera emellan dem.³⁰⁹ För att lyckas med prioriteringen måste de då formulera ett nytt mål, och så kan det fortsätta.

För det tredje skulle en befarad följd av fler syften bli att beslutsfattandet blir väsentligen svårare att i efterhand granska och analysera för en utomstående.³¹⁰ I dagsläget kan bolagsledningens rättshandlande nämligen kontrolleras enligt olika affärsmässiga överväganden.³¹¹ Om företaget inte har ett väldefinierat mål, som ekonomisk vinst, så blir det svårare att baserat på den ekonomiska redovisningen dra några slutsatser om hur bolaget sköts.³¹² De moraliska dimensioner som måste ges visst utrymme i beslutsfattandet om aktiebolagets syfte skulle vidgas har givetvis en betydande roll i detta. Utan tydliga regler kring vilka beslut som tillåts blir det därför svårare för aktieägarna att kontrollera den operativa delen av verksamheten och urskilja vilka beslut som baseras på ledningens egna preferenser eller till och med gynnar dem själva på ägarnas bekostnad.³¹³ Lagstiftning som tvingar styrelsen att ta hänsyn till andra syften utöver vinst skulle enligt denna argumentation urholka aktieägarnas möjligheter att effektivt utvärdera beslutsfattandet i bolaget.

Inte ens Stattin, som vilket framkommit i kapitel 2.4 menar att aktiebolagsrättens övergripande ändamål är att främja samhällets välbefinnande, anser det önskvärt att införa andra syften utöver vinst, såsom att tillvarata de anställdas intressen, ta miljöhänsyn eller främja mer allmänna samhällsintressen än aktiebolaget redan gör.³¹⁴ Dels eftersom sådana intressen skyddas och regleras av andra rättsområden utanför aktiebolagsrätten, dels för att ett införande av andra intressen i onödan skulle riskera den ekonomiska effektiviteten i aktiebolaget.³¹⁵ Sammanfattningsvis tycks det

³⁰⁶ Samuelsson (2005), s. 484.

³⁰⁷ Se Samuelsson (2005), s. 472-473.

³⁰⁸ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 79.

³⁰⁹ Bergström & Samuelsson, s. 53-54

³¹⁰ Bergström & Samuelsson, s. 292.

³¹¹ Se vidare ovan under kapitel 3.3.

³¹² Detta förutsätter dock inte att syftet måste vara just vinst till fördelning mellan aktieägarna, men åtminstone vinst. Se Bergström & Samuelsson, s. 53.

³¹³ Borglund, De Geer & Hallvarsson, s. 79-80.

³¹⁴ Stattin, s. 54.

³¹⁵ Stattin, s. 54.

alltså klart att det skulle medföra betydande problem att rucka på vinstsyftet i svensk rätt idag. Vinstintresset verkar alltså förbli den styrande normen inom överskådlig framtid.

5.3.1.3 Andra typer av reglering med bevarande av vinstsyftet

Om man således i det fortsatta utgår från att vinstsyftet tycks vara en så stark princip i svensk aktiebolagsrätt att den är i princip omöjlig att ändra på, finns ändå andra möjligheter. En sådan vore att införa ett stadgande enligt den intressentorienterade aktieägarmodellen, som klargör att fler intressenter än enbart aktieägarna ska beaktas. En sådan reglering skulle då likna exempelvis brittisk lagstiftning, där det intressentorienterade aktieägarkonceptet har fått genomslag eftersom det stadgas att såväl lokalsamhälle, anställda, kunder och leverantörer ska tas i beaktande.³¹⁶ Regleringen skulle kunna placeras i anslutning till vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL, såsom genom ett införande av en 3 kap. 3a § ABL. Stadgandet skulle kunna ta sikte på vilka intressen som ska beaktas, eller vilka överväganden som bolagsledningen måste ta hänsyn till i sitt beslutsfattande. En annan tänkbar lösning vore att lägga regleringen i lagstiftning utanför ABL.

Risken vid en intressentorienterad åtgärd som denna är dock, oavsett i vilken lag stadgandet läggs, att etikreglerna hamnar i konflikt med ABL:s vinstsyfte vilket redogjorts för ovan i kapitel 5.3.1.2. Bergström och Samuelsson menar därför att ett bättre sätt att tillgodose även andra intressen än aktieägarnas vinstintresse vore andra typer av lagstiftningsåtgärder. Så har exempelvis skett på miljörettens område, där hinder för vissa aktiviteter har uppställts utan att målsättningen att maximera företagets vinst har rubbats.³¹⁷ På så sätt kan olika sidorestriktioner skapas så att andra intressen kan tillvaratas, utan att aktiebolagets grundläggande egenskaper behöver ändras. Annorlunda uttryckt: syftet kommer fortfarande vara att företaget ska gå med vinst, men den tillåtna spelplanen för aktiebolagens verksamheter begränsas. Exempelvis hade lagstiftning med krav på uppföljning och kontroll av samarbetspartners i leverantörsledet beträffande arbetsvillkor för de anställda kunnat vara möjlig. En sådan lösning tycks skapa långt färre rättsliga bekymmer än en ändring av aktiebolagets grundidé, att generera ekonomisk vinst.

5.3.1.4 CSR-rapportering

Att genom redovisningslagstiftning, exempelvis genom särskilda stadganden i årsredovisningslagen (ÅRL) förmå företag att bli mer medvetna om sin påverkan på omvärlden är en av de lösningar som diskuteras mest flitigt idag. De senaste åren har flera olika rapporterings- och redovisningsstandarder för CSR presenterats.³¹⁸ Genom så kallade icke-

³¹⁶ Companies Act (2006), Part 10, Chapter 2, Section 172; Ohlson, s. 89-91.

³¹⁷ Bergström & Samuelsson, s. 24.

³¹⁸ Mest uppmärksammas är Global Reporting Initiative, se Global Reporting Initiative: G3 Riktlinjer för hållbarhetsredovisning.

finansiella nyckeltal, exempelvis redovisning av hur ett bolag agerar för att undvika korruption, går det idag för utomstående intressenter att se bolagets arbete med dessa frågor. Som exempel kan nämnas initiativet med *triple bottom line*, som går ut på att företag ska fokusera inte bara på ekonomisk nytta utan även måste beakta de sociala och miljörelaterade värden som de påverkar eller förstör.³¹⁹ Dessa aspekter ska tas upp i slutet av bolagens årsredovisningar som en vidareutveckling av traditionell resultatrapportering.³²⁰ Åsikten finns också att revisions- och redovisningsbranschen måste ta ett tydligare ansvar för att etablera ett långsiktigt perspektiv på värdeskapande. Det har därför anförts att det som komplement till det kortsiktiga ekonomiska riskperspektivet bör adderas ett långsiktigt värdeperspektiv genom så kallad integrerad rapportering, vilket har samma bakomliggande idéer som triple bottom line-rapportering.³²¹

I våra grannländer Norge och Danmark har det i redovisningslagstiftningen införts denna typ av stadganden om CSR-rapportering.³²² I Norge, där kraven trädde i kraft den 1 juli 2013, stadgas att stora företag ska rapportera om det arbete som de gör för att integrera mänskliga rättigheter, arbetstagarfrågor och andra samhällsintressen, liksom miljöhänsyn och bekämpning av korruption.³²³ Även i Sverige har det motionerats i frågan om att införa icke-finansiell redovisning i ÅRL, då ifråga om jämställdhetsredovisning.³²⁴

Sjåfjell, själv norska, skriver dock att ett problem med den norska lagstiftningen är att lagen uppställer inrapporteringskrav, men inte stadgar att motsvarande intressen ska beaktas vid själva beslutsfattandet. Måttan saknar nämligen förmågan att omsättas i monetära värden på marknaden, eftersom det inte krävs något faktiskt agerande av bolagen ifråga, utan bara att de rapporterar om i vilken utsträckning de är eller tänker bli ansvarstagande.³²⁵ Hennes tes är att så länge någon huvudsaklig skyldighet att faktiskt integrera olika typer av hänsyn saknas, så är risken att denna typ av rapportering varken är relevant eller tillförlitlig.³²⁶ Hon menar därför att risken för missbruk är uppenbar, och hyser inga större förhoppningar om att lagstiftningen får någon större reell effekt. Debattörer har av samma anledning föreslagit att CSR-rapportering, istället för att enbart inriktas på vad som görs, behöver ge information om hur insatserna påverkar de strikt finansiella nyckeltalen. På så sätt får man en uppgift om den direkta påverkan på ett bolags värde, såsom vinstmarginalens förändring. Debattörerna menar vidare att CSR-redovisning som den används idag enbart ökar kostnaderna för bolagen och förvirrar konsumenterna.³²⁷

³¹⁹ Samuelsson (2005), s. 472.

³²⁰ Se exv. ”En redovisning för det 21:a århundradet”, Balans nr 1 2014.

³²¹ ”Branschen bör ta ett större ansvar för långsiktigt värdeskapande”, Balans nr 6 2013.

³²² Sjåfjell (2013), s. 9.

³²³ Sjåfjell (2013), s. 32.

³²⁴ Se exv. Motion 2013/14:C453 Jämställdhetsredovisning i årsredovisningen, 3 oktober 2013.

³²⁵ Sjåfjell (2011), s. 60.

³²⁶ Sjåfjell (2011), s. 61.

³²⁷ ”Dags för skarpare CSR-redovisning”, Liberal debatt, Nummer 3, 2013.

Inom EU har det under våren 2014 diskuterats att införa en redovisningsfokuserad lösning. Det skulle få som konsekvens att alla företag över viss storlek blir skyldiga att lämna en rapport som omfattar betydligt fler uppgifter av icke-finansiell karaktär och om mångfald än vad som krävs i dag i årsredovisningen.³²⁸ Gergely Szabó och Engsig Sørensen menar att eftersom EU-rätten idag styr redovisningen av bolagsstyrnings-aspekter i aktiebolagens årsredovisningar, och även i viss utsträckning CSR-rapportering, kan man misstänka att dessa två områden i framtiden kan komma att integreras.³²⁹ Enligt författarna har EU-kommissionen exempelvis inom ramen för arbetet med en uppdatering av insynsdirektivet beträffande aktiemarknadsbolag fört denna typ av diskussioner.

Det bör dock uppmärksammas att mer reglering än i dagsläget tycks stämma dåligt överens med den svenska regeringens och Bolagsverkets ambition under de senaste åren att förenkla regelmassan för bolagen, och detta faktum bör trots allt tillmätas relevans i sammanhanget, även om det givetvis inte påverkar EU-rättens eventuella utveckling på området.³³⁰

5.3.2 Självregering genom Koden

Självregering är ett möjligt regleringsverktyg som allt oftare nämns i diskussioner om att öka CSR:s genomslagskraft.³³¹ Att införa ett system som aktiebolagen frivilligt väljer att anpassa sig till förutsätter att avsändaren är en institution med stort förtroende hos dem som har att anpassa sig till normen.³³² Det här anses bero på att kopplingen till en straffrättslig sanktion eller påföljd är svagare än en reglering lagstiftningsvägen. Bryter ett bolag mot denna typ av norm är den vanliga påföljden av informell karaktär, såsom negativ publicitet, utfrysning ur gemenskapen eller någon typ av penningstraff.³³³ Detta kan dock i många fall vara nog så effektivt. En annan positiv effekt av självreglering är att man undviker tunga lagstiftningsåtgärder, som kan ta lång tid att få igenom och implementera. Dock är det den ökade flexibiliteten som brukar framföras som regleringsmetodens främsta fördel.³³⁴

Självregering appliceras idag i Sverige bland annat vad gäller bolagsstyrningsfrågor genom Svensk kod för bolagsstyrning. Som noterades ovan i kapitel 5.2.3 innehåller dock den svenska Koden relativt få bestämmelser som rör CSR, och fokuserar huvudsakligen på bolagsinterna styrningsaspekter. Att låta Kollegiet handha normgivning i fråga om bolags samhällsansvar och CSR genom Koden gynnas av att Kollegiet har en stark legitimitet på grund av att den är framförhandlad av marknadens egna

³²⁸ Se ”Obligatorisk CSR-rapport blir en börda”, Svenskt näringslivs hemsida (besökt 2014-05-05).

³²⁹ Gergely Szabó & Engsig Sørensen, s. 789. Se vidare ovan under 3.5.3.

³³⁰ Se exv. Bolagsverkets rapport AD 62–1047/2008 Förslag till minskat uppgiftslämnande för företag (2009-04-29), s. 1; Prop. 2004/05:85, s. 200-203.

³³¹ Gergely Szabó & Engsig Sørensen, s. 787-788.

³³² Sandström, s. 267.

³³³ Sandström, s. 267.

³³⁴ Gergely Szabó & Engsig Sørensen (2013), s. 787-788.

aktörer istället för en produkt från en utomstående lagstiftare.³³⁵ Även många bolag som inte genom emittentregler är skyldiga att följa Koden gör det, på grund av att Koden betraktas som ett allmänt accepterat uttryck för god bolagsstyrning.³³⁶

5.3.3 Fortsatt frivillighet

Bolag som visar upp en god moral anses, som framkommit ovan i kapitel 3.4, få en konkurrensfördel gentemot företag som inte anses besitta samma värden. På så vis kan man se att vinstsyftet i viss mån motverkar allvarliga övertramp av rådande samhällsvärderingar, eftersom företag kontinuerligt är tvungna att anpassa sig efter dessa för att vara lönsamma.³³⁷ Enbart det faktum att ett visst affärsbeslut riskerar att spridas motiverar att affärsledningen baserar beslutet på etiskt försvarbara principer.³³⁸ Detta är ett av de argument som ofta används för att ökad reglering på området är överflödigt och komplicerar saker i onödan. Interna etiska normer blir också, som har framkommit i kapitel 4.2, allt vanligare och bl.a. Sandström menar att man uppnår högre acceptans hos företagets ledning om normen är just intern, än om denna upplevs som en ”pekpinne” från externa avsändare.³³⁹

Från bland annat liberala tankesmedjors håll är man mycket kritisk till någon typ av etisk lagstiftning eller reglering beträffande aktiebolagens beslutsfattande. Kritiken baseras främst på att CSR-mål anses försvåra inte bara aktieägarnas möjlighet till överblick, utan också hela samhällets välbefinnande.³⁴⁰ Detta hänger samman med att vinstprincipen historiskt sett har spelat en väsentlig roll för ekonomisk tillväxt. Man ser också svårigheter i att pådyvla företag annat samhällsansvar än laglydnad, då det skulle utgöra ett avsteg från marknadsekonomins mest fundamentala villkor.³⁴¹

Samtidigt finns argumentation från andra hållet. Om frivillighet och marknadskrafter vore det mest effektiva sättet att säkra respekten för mänskliga rättigheter, så borde, eftersom detta har varit en dominerande paradigm under lång tid, antalet överträdelser som kan kopplas till företag ha minskat. Så har det inte nödvändigtvis blivit. Frivillighet och tilltro till marknaden är alltså inte tillräckligt, enligt detta synsätt.³⁴² En annan risk är att uppförandekoderna, även om företaget rent faktiskt står bakom dess stadganden, när det krisar ekonomiskt i bolaget, kanske får ge vika för starkare kommersiella intressen.³⁴³ Detta kan gälla även om det ofta argumenteras att följandet av affärsetiska normer generellt anses vara värdeskapande för ett företag.

³³⁵ Olsson, s. 356.

³³⁶ Olsson, s. 356.

³³⁷ Sandström, s. 266.

³³⁸ Sandström, s. 270.

³³⁹ Sandström, s. 267-268.

³⁴⁰ ”Rör inte vinstkraven”, Liberal debatt, Nummer 3, 2013.

³⁴¹ ”Skråväsen och CSR-entusiasm”, Liberal debatt, Nummer 3, 2013.

³⁴² Sjäfjell (2011), s. 63.

³⁴³ Sjäfjell (2011), s. 58.

5.4 Slutsats och diskussion

Att önskemålet om att förändra processen för aktiebolagens beslutsfattande inte har någon obestridlig lösning är uppenbart. Särskilt vinstsyftets centrala roll för aktiebolaget och därmed hela det svenska näringslivet komplicerar frågan och få svenska författare tycks vilja rucka på principen att ett aktiebolag har som primärt syfte att generera vinst. Trots detta tycks det samhälle aktiebolaget idag befinner sig i efterfråga en syftespluralism, där även annat än vinst tillåts beaktas. En diskrepans mellan allmänhetens kritik och den juridiska doktrinen förefaller därför vara för handen. Trots vinstsyftets starka fäste är dess ställning som grundpelare i svensk näringslivslagstiftning därför idag till viss del om inte hotad så åtminstone utmanad. Problemen som skulle uppkomma med ett vidgat aktiebolagsrättsligt syfte är dock svårhanterliga, rent juridiskt och praktiskt. En tydlig svårighet med att ändra eller vidga aktiebolagets syfte till att exempelvis sträva mer efter social hänsyn för de anställda istället för ren vinstmaximering blir att se till att detta syfte kan operationaliseras. Hur ska man säkerställa att kriteriet verkligen efterlevs? En annan svårhanterlig konsekvens är att det skulle bli än svårare att ”komma åt” en bolagsledning som fattar beslut efter vad denna bolagsledning har ansett vara ”moraliskt”. Följden blir att besluten blir allt svårare att kontrollera och värdera, både för aktieägare och externa aktörer som kan ha bry sig om ett visst aktiebolag exempelvis av investeringsintresse. Detta är givetvis av största vikt i näringslivssammanhang.

Vad gäller CSR tycks sådant agerande därtill skapa prioriteringsproblem för bolagsledningen som ska kalkylera med ett visst agerandes eventuella goodwill-effekter, som ibland dessutom kan inträffa mycket långt fram i tiden. CSR anses nämligen kunna vidga styrelsens makt, genom beslutsdispositionen där styrelsen har relativt stort utrymme att själv avgöra vad som är affärsmässigt motiverat i en viss situation. Vinstsyftet har ju den uppenbara fördel att det är mätbart, åtminstone i viss mån. Eftersom en typisk aktieägare förmodligen varken har tid och möjlighet eller lust att ingående granska bolagets verksamhet och årsredovisningens siffror, så är denna faktor därför mycket central i aktiebolagets utformning. Redan i dagsläget är det svårt för en domstol eller annan rättsprövande instans att avgöra vad som var det affärsmässigt riktiga beslutet i en viss given situation baserat på den information som då fanns. Att då utvidga domstolens prövning till vad som skulle vara det mest ”goda” beslutet tycks därför i stort sett omöjligt. Om vinstsyftet skulle kompletteras med mer allmänna etiska principer skulle därför en tämligen omfattande diskussion under en mycket lång tid förmodligen behöva föras. Jag misstänker därför, som konstaterats i andra delar i uppsatsen, att vinstsyftet bör och kommer att kvarstå. Samtidigt anser jag att man kan bevara vinstsyftet, men ändå lyckas flytta fram positionerna för ansvarstagande för svenska aktiebolag.

Det faktum att frågan om aktiebolags sociala ansvarstagande har lyfts på sistone i olika sammanhang, såsom genom rapporter och inom media, tyder på att någon typ av reglering åtminstone borde börja diskuteras mer

allvarligt. Detta även om den juridiska doktrinen i Sverige är övervägande tveksamt inställd. Flera av verken på området har emellertid ett par år på nacken, och det är möjligt att synen håller på att uppdateras. Samtidigt måste man ha i åtanke att företagarkulturen av tradition värnar bolagens självbestämmande varför en ovilja mot reglering uppifrån kan befaras. Den svenska självregleringen på aktiemarknadsområdet är ett tydligt kännetecken för den svenska positionen på området. Därtill befinner sig svenskt näringsliv i dagsläget i en fas kännetecknad av en strävan efter regel-förenkling, vilket ett CSR-stadgande (eller åtminstone uppföljningen av ett sådant) förmodligen skulle motverka. Intresset hos näringslivet för denna typ av reglering är därför sannolikt begränsad.

Av dessa anledningar kan man fråga sig om lagreglering är den mest lämpliga vägen att gå för att förändra just detta område. En sådan lagstiftning blir svår att säkerställa och kontrollera, vilket givetvis bör tas med i beräkningen. Moraliserande lag anses därtill inom doktrin ligga långt ifrån svensk normgivningstradition. Det syns heller inga tecken på att en sådan reglering ligger för handen, utan de uttalanden som kommit från lagstiftaren de senaste åren är snarare passiva i det att de betonar hållbarhetens betydelse, men aktivt avstår från att införa bindande reglering på området. Givetvis skulle ett kort stadgande i ABL om att exempelvis *”aktiebolagets beslut bör fattas på ett etiskt försvarbart sätt och beslutsfattandet ska präglas av en ambition att begränsa den samhällseliga, sociala och miljömässiga skada som uppkommer till följd av dess aktivitet”* ha ett viktigt signalvärde. Lagstiftningen skulle då uppenbarligen mer efterlikna den brittiska Companies Act, där intressentmodellen lyser igenom. Det är dock förmodligen tveksamt om det är lämpligt att införa en norm i ABL som faktiskt begränsar företagets självbestämmanderätt.

En bättre möjlighet tycks därför vara att låta ett självreglerande organ med stor auktoritet på området inrätta en reglering, då Kollegiet genom Koden vore ett givet val. Frivilliga lösningar förutsätter dock att näringslivet har ett eget intresse av att reglera frågan samt att det föreligger en enighet inom intressentgruppen, och något sådant har inte varit framträdande åtminstone hittills. Det faktum att ingen reglering på området ännu har skett är ett tecken på detta. Dock tror jag inte att det dröjer länge innan diskussionen lyfts och en förändring sker på grund av den ökade uppmärksamheten för frågan. Även om Koden i huvudsak reglerar frågor om de olika bolagsorganens utformning och uppgifter, corporate governance, tycks det positivt både för bolagsstyrningsaspekterna och för spridandet av god CSR att integrera dessa två delar i större utsträckning. Gergely Szabó och Ensig Sörensens resonemang om att en sådan utveckling också tycks skönjas inom EU är intressant av den anledningen. Koden har dessutom den uppenbara fördelen att den bygger på *”följ eller förklara”*. En etisk reglering denna väg skulle därför inte bli lika rigid som lagstiftning, och företag skulle kunna avvika så länge de har goda argument för detta. Ett införande av etiska regler tycks därför mest lämpat som en bolagsstyrningsfråga. Det skulle även kunna tänkas att Aktiemarknadsnämnden genom sina uttalanden kring vad som utgör god sed på aktiemarknaden förmår företagen att flytta fram

positionerna i fråga om samhällsansvar. Det skulle nämligen förmodligen kunna argumenteras för att ett visst samhälleligt ansvarstagande faktiskt utgör god sed idag.

Vidare har ökade krav på redovisning kring CSR-åtgärder lyfts som en intressant lösning för att stimulera mer ansvarstagande företagande. Genom att koppla samman dessa frågor med finansiella nyckeltal påvisas också på vilket sätt företaget rent faktiskt integrerar värdena i sin verksamhet istället för att bara använda dem som reklam. Uppfattningen man får genom läsning av tidskriften Balans är att också revisorerna och redovisningskonsulterna anser att detta vore önskvärt. Jag tror att medvetenheten skulle öka genom en sådan parameter i ÅRL, vilket i sin tur skulle sprida CSR. CSR-redovisning är därtill effektiv ur ekonomisk synvinkel, vilket förmodligen också är anledningen till dess uppsving på senare år. Redovisning av icke-finansiella nyckeltal anses nämligen vara av betydande värde när det gäller att bedöma ett bolags materiella risker. Uppenbara risker i produktionsledet eller beträffande anställningsförhållanden kan ha stor inverkan på ett bolags faktiska värde. Kopplingen mellan vinst och bättre CSR-prestationer skulle i så fall tydligare komma fram, vilket skulle bidra till att ändra synen på CSR till någon form av välgörenhet till ett minska bolagets riske exponering. En sådan utveckling tror jag att alla vore intresserade av.

I min mening kan man förmodligen dra slutsatsen att varken total frivillighet eller helt juridiskt bindande normer utgör tillfredsställande lösningar. Politik är trots allt en långsam process, medan privat företagande är mycket kvickare. Företagens beslutsfrihet måste därtill givetvis slås vakt om. Jag tror därför att det behövs en kombination av normbildning och god praxis, rent privata initiativ och en ökad medvetenhet hos konsumenterna och allmänheten genom ökad genomlysning av media för att åstadkomma en faktisk skillnad i sättet att driva företag.

6 Analys

6.1 Ett ”gott” företag som förutsättning för vinst

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka hur samhällsligt ansvarstagande kan kombineras med ABL:s vinstsyfte med utgångspunkt i det svenska aktiebolaget och dess roll i samhället. Uppsatsens undersökningsområde är inte speciellt väl undersökt inom associationsrättslig doktrin. Anledningen till att så få granskat området hittills tycks vara att bolagsstyrningsaspekterna varit dominerande under en längre tid, men detta verkar som visats i uppsatsen vara på gång att ändras. Ett större intresse för uppsatsens frågeställningar borde därför kunna väntas framöver.

Som redogjorts för i uppsatsen är aktiebolagets primära samhällsfunktion att generera vinst. Vissa författare menar att denna vinst därtill ska fördelas mellan aktieägarna, aktiebolagets investerare som genom sina kapitaltillskott möjliggör verksamheten i aktiebolaget över huvud taget. Att vinsten ska delas ut till aktieägarna är dock inte hugget i sten, eftersom residualtagarkretsen för bolagets upparbetade vinst kan justeras av aktieägarna genom bolagsordningen. Att ta bort själva vinstsyftet som sådant är dock mer komplicerat och vinstsyftet anses därför vara närmast en självklarhet inom all svensk näringslivslagstiftning, som ingen på allvar ifrågasätter. Det tycks sammantaget inte vara läge att i dagsläget överge denna. Eftersom aktiebolaget är en kapitalassociation och därför bygger på delägarnas finansiella tillskott tycks det naturligt att de som satsat sitt kapital också önskar få viss avkastning på detta. Om antagandet således är att aktieägaren är ute efter så stor ekonomisk vinst som möjligt så kommer ett bolag utan vinstsyfte inte attrahera lika många investerare, eftersom incitamentet att satsa sina pengar i bolaget då försvinner. Utan vinstsyftet som utgångspunkt skulle associationsformen därför förmodligen tappa attraktionskraft och jag har därtill svårt att föreställa mig ett aktiebolag som inte för någons räkning drivs med vinstfokus. Om bolaget inte strävar efter att upparbeta ekonomisk vinst, vilket förutsätter utveckling och förbättring, har jag svårt att se bolaget fungera i det långa loppet jämfört med sådana bolag som har detta driv.

Frågan om aktiebolagets roll i samhället och om företag ska ha någon typ av ”samvete” är intressant. Hade företaget verkat i ett vakuum där inga externa faktorer påverkade vore svaret antagligen att samhällsansvar trots allt i första hand är politikernas ansvar och inte aktiebolagens. Så är dock inte fallet – istället är företag i mycket hög utsträckning påverkade av kunder, klienter och marknadens syn på bolaget ifråga. Ett företag som ignorerar sin omvärld kommer därför ha svårt att attrahera dessa intressenter, vilket medför stora svårigheter att göra goda ekonomiska resultat. Eftersom marknaden idag ställer allt högre krav på företagets etiska agerande,

påverkar detta på så sätt vinstsyftet. Det är rent ut sagt ganska dumt av företaget att inte ikläda sig ett ”samvete” eller ett ansvar.

Som har framgått i uppsatsen är det därför, även med bevarande av vinstsyftet, fullt möjligt för svenska aktiebolag att påta sig samhällsansvar. Detta gäller dock enbart så länge det finns en affärsmässighet bakom beslutet för ansvarstagandet, så att affärshändelsen kan antas ge ett värde tillbaka till bolaget och aktieägarna. Eftersom sådant handlande generellt presumeras vara lönsamt, med tanke på tidens anda och den negativa uppmärksamhet som förknippas med att inte ta hand om de externa intressenter som omgärdar bolaget, så blir det oftast ingen konflikt mellan strävan efter vinst och omtanke om omvärlden. Är värdet av affärshändelsen av avsevärd betydelse blir denna koppling svårare att bevisa och upprätthålla.

Dock kan vissa problem ändå uppkomma till följd av CSR från företagets sida, vilka har uppmärksammats i denna uppsats. Att skapa vinst till fördelning är den övergripande beslutsnormen för företagsledningen vid drift av verksamhet i aktiebolagsform. Även om vinst kan presumeras följa av goodwillskapande åtgärder så har inte företagsledningen rätt att beakta ökat gott anseende i bolaget som ett självständigt intresse. Om det ens kan beaktas så blir det som ett syfte underordnat vinsten. Man kan därför diskutera huruvida aktiebolagsformen bör modifieras på andra sätt för att motsvara samhällets efterfrågan på mer ansvarstagande företag. Det har för min del blivit alltmer klart att denna debatt handlar om att på ett effektivt sätt balansera olika intressen mot varandra och diskussionen om vilka intressentgrupper som är värda att beakta är i sammanhanget betydande.

En annan relevant fråga är varför inte fler företag ägnar sig åt CSR om det nu är så lukrativt. Min personliga tanke här är att vi i Sverige till stor del lever kvar i den traditionella uppdelningen mellan privat och offentlig sfär. Givetvis är socialt ansvar därför något som primärt borde ligga på samhällets institutioner. Hela diskussionen blir därför något låst och fastnar i politiska argument som inte leder till någon förändring på området.

6.2 CSR i förhållande till aktiebolagets samhällsroll

Det är tydligt att det föreligger en diskrepans mellan juristernas och samhällets syn i fråga om aktiebolagets samhällsroll. Politiker och ”tyckare” i media, som inte nödvändigtvis är närmare insatta i vinstsyftets problematik, hävdar ofta att företagen måste ta ett ökat samhällsansvar och visa större hänsyn till andra faktorer än enbart aktieägarnas presumerade gemensamma intresse av avkastning. I ett samhälleligt perspektiv är socialt ansvarstagande från aktiebolagets sida därför direkt uppmuntrat. Ur det strikt bolagsrättsliga perspektivet tycks frågan emellertid vara i behov av mer diskussion och det krävs en analys av hur vinst och samhällsansvar förhåller sig till varandra. Min uppfattning efter genomgång av material på

området är att CSR iakttas av företagen främst för att det förväntas av dem och inte för att faktiskt förbättra företaget eller dess omvärld. Den krassa ekonomiska verkligheten har också upprepade gånger visat att företag inte alltid har agerat fullt så gott som de utgett sig för, eller kanske trott att de gjort. Särskilt i finansiella kristider, som den vi befinner oss i sedan 2008 och nu mer eller mindre är på väg att komma ur, tycks eventuell CSR få stå tillbaka för vinststrävandet.

Att införa CSR-lagstiftning skulle dock kunna resultera i en urholkning av aktieägarnas möjligheter att granska och utvärdera beslutsfattandet i bolaget. Det har därför uppmärksammats att dessa oklara prioriteringar kan skapa styrningsproblem i bolaget, och att det faktiskt skulle göra bolaget mindre ekonomiskt framgångsrikt. Dessutom riskerar CSR att komplicera tillämpningen av aktiebolagslagens bestämmelser för att ogiltigförklara ingångna avtal eller för att hålla beslutsfattaren skadeståndsansvarig. Såsom flera författare skriver menar jag att det vore främmande för svensk aktiebolagsrätt att i dagsläget införa en tvingande regel om att beakta vad som närmast kan ses som ett moraliskt intresse. Värden och preferenser ändras över tid, medan vinst är enklare att analysera och mäta. Att då införa en tandlös reglering som inte kan användas i praktiken framstår därför som närmast poänglöst. Därtill kommer ett flertal svåra problem för rättstillämpningen om bolagets syfte även ska omfatta andra intressenters välfärd än rent företagsekonomiska och egoistiska sådana. Hur olika intressen ska vägas mot varandra i den konkreta situationen skulle bli en mycket besvärlig uppgift för bolagen såväl som för landets domstolar. Även om vi alltså vill se fler ”goda” företag skulle detaljerad lagstiftning på området försvåra beslutsfattandet i bolagen, och riskera att bromsa upp näringslivet. Vinstsyftet som övergripande syfte med aktiebolagsrättslig verksamhet bör därför förbli orört – dock kanske med vissa nyanser, vilket jag ska återkomma till.

Friedmans underliggande teori, att ekonomisk förtjänst och vinstintresset utgör ett hinder mot socialt ansvarstagande beteende, är idag ifrågasatt. Idag anser de flesta, inom såväl akademien som inom näringslivet, att det inte måste vara en konflikt mellan CSR och rent finansiell värdemaximering. Snarare tvärtom. Att företagen arbetar med hållbarhet på olika sätt är därför inte mer än en överlevnadsstrategi, för att hårdra det. Mycket vatten har flutit under broarna sedan Friedman inledde argumentationsbanan, och idag kan man förmodligen säga att det faktiskt ligger i linje med ”etiska branschregler” att agera ansvarstagande även utåt. Den yttre gränsen för bolagens beslutsfattande ställde ju även Friedman upp på. På så sätt anser jag att man kan se det som att spelplanen för aktiebolagens agerande har ändrats. De allt snabbare möjligheter dagens samhälle tillhandahåller för att tillgodogöra sig nyheter och dela information, exv. via sociala medier, är givetvis en starkt bidragande faktor till detta. Vinst är fortfarande aktiebolagets mål, men sättet att på bästa sätt nå fram till denna anses idag vara ett helt annat, och *the business of business is business* gäller alltså fortfarande. Emellertid löser inte detta konstaterande själva målkonflikten som sådan.

När man tittar på bolagens samhällsansvar genom CSR uppkommer flera grundläggande frågor. Ett av områdena som inte är klarlagda är vem som gynnas av Corporate Social Responsibility och vad CSR har som mål. Avsaknaden av en enhetlig och allmänt vedertagen definition av begreppet innebär vissa oklarheter och problem då man hanterar CSR som idé. Idag tycks antas att bolag i praktiken utför CSR-åtgärder, upprättar kostsamma policier och dokumenterar sina ansträngningar för att visa upp sig som ett ”gott” företag. Det antas nämligen att ekonomisk vinst följer av ett sådant agerande. Är CSR:s syfte att primärt gagna företagets egen ekonomi, eller faktiskt hjälpa något utom-stående intresse? Exempelvis Sjäfjell har uttalat sig härom, och betonar vikten av att hålla isär ren välgörenhet från faktisk CSR. Hon understryker att CSR måste vara mer än ett rent avhändande av pengar till diverse god-tyckliga men fina ändamål. Hennes resonemang tydliggör att CSR som koncept skulle tjäna på en klar definition, med regler om i vilket syfte det ska företas. En sådan begreppsbestämning tycks dock i min mening mycket svår att åstadkomma och skulle kanske till och med kunna vara kontraproduktiv. I och med begreppets lösa ramar är det idag ett levande koncept som utvecklas kontinuerligt, och detta tror jag, åtminstone i dagsläget, måste vara fallet.

En intressant fråga som inte ännu uppmärksammas i någon större utsträckning inom doktrin och som bygger på det ovanstående, är om aktiebolagets samhälleliga engagemang skulle ha någon typ av geografisk begränsning. Man kan nämligen fråga sig ifall det är någon skillnad på att ta socialt ansvar i aktiebolagets egen stad eller hemland, respektive om detta utförs i ett tredje land. Det tycks ju som att ett agerande på hemmaplan på ett tydligare sätt skulle kunna leda till ekonomisk vinst, med tanke på att agerandet blir lättare att motivera då de anställda på plats och övriga lokala intressenter direkt kan se utvecklingen och dra fördel av denna. Dessutom blir uppmärksamheten för projektet bland konsumenterna förmodligen stor, vilket leder till konkret goodwill. Ett exempel skulle kunna vara anläggandet av ett rekreationsområde i närområdet, eller någon typ av stöd till hemlösa på orten. Principiellt bör det dock inte vara någon sådan skillnad i min mening. Även engagemang på andra sidan jorden kan nämligen i hög grad vara vinstgenererande för företaget i dagens globaliserade näringsliv. Man kan exempelvis uppnå större effekt med mindre resurser, och likaså kan stöd eller hjälp till en leverantör i produktionsledet leda till bättre produkt, mindre resursslöseri och duktigare och mer motiverade medarbetare och därmed också bättre lönsamhet. Med tanke på internationell media borde också goodwill-skapandet av sådana åtgärder vara mycket stor, särskilt om bolaget har en betydande del av sin kundgrupp utomlands. Den geografiska avgränsningen för det möjliga samhällsengagemanget bör i min mening därför inte vara betydande. Jag hävdar att det istället är kopplingen till aktiebolagets huvudsakliga verksamhet som är relevant, för att affärs-mässigheten ska kunna uppfyllas.

Lyfter man blicken uppkommer problem med CSR-reglering även på det globala planet. En risk skulle nämligen kunna vara att såväl regler om CSR, oavsett varifrån normen kommer, skulle minska aktiebolagens investerings-

vilja i länder som är fattiga och har stora problem med exempelvis undermåliga fabriker, hög korruption och traditionellt dåliga arbetsvillkor. Verksamheten blir då svårare att bedriva om CSR-krav finns med i bilden, och bolaget skulle riskera att utsättas för negativ publicitet. Frågan är då om en sådan utveckling verkligen gagnar dessa samhällen, där utländska fabriker trots allt bidrar till arbetstillfällena på orten. Sådana faktorer är givetvis högst relevanta i diskussionen om hur CSR bör hanteras.

6.3 Mer ägarstyrning och ett längre tidsperspektiv kan underlätta CSR

Om företagsansvar ska tillämpas strikt kan problem uppkomma i förhållande till vinstmaximeringsprincipen. Dagens diskussion om CSR förutsätter nämligen att samhällsansvaret ger positiva effekter i bolagets ekonomi, inom en inte alltför avlägsen framtid. Om detta utfall inte är givet är svaret snarare att bolaget inte ska engagera sig i frågan, varför bolag förmodligen hellre avstår om de ställs inför en tveksam situation. CSR har också visats få stå tillbaka i finansiella kristider som de senaste åren i västvärlden. Detta beror, återigen, på att CSR är frivilligt vilket gör att dess plats i aktiebolagets beslutshierarki hamnar efter vinstintresset.

Vad som är intressant med denna situation är framförallt tidsperspektivet. Generellt anses nämligen bolagets intresse sammanfalla med aktieägarnas intresse, något som bland andra Stattin anför. Jag menar dock att så inte alltid måste vara fallet. Det fokus som idag läggs på aktieägarnas presumerade gemensamma intresse av vinstutdelning bidrar nämligen, i min mening, till kortsiktigheten i affärstänket – vilket gör att CSR blir svårare att realisera för bolagen. Kortsiktigheten är kopplad till synen på vinst och påverkar hur mycket och vilken typ av risktagande som bolagets styrelse kan acceptera. Kortsiktig vinstmaximering kan alltså rent krasst svårligen kombineras med ett ansvar att undvika belastning på miljö och samhälle i ett längre perspektiv. Jag anser därför att vinstmaximen som handlingsnorm bör nyanseras för att inriktningen på vinst i kombination med samhällets ökade krav på målrelaterat samhällsansvar ska kunna bli verklighet. Genom att förtydliga att det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet ska förstås som bolagets vinstintresse på lång sikt, anser jag att en mer positiv utveckling av bolags samhällsansvar skulle kunna uppnås. Flera av tillämpningsproblemen skulle kunna avhjälpas genom ett sådant förtydligande, och jag menar därför att lagstiftaren borde undersöka möjligheten att uttala sig härom.

För att omsorg utöver vinstintresset ska bli en reell möjlighet tror jag vidare att aktieägarna i högre utsträckning måste utveckla och förfina företagets ”tillåtna spelplan” genom uppställandet av sidorestriktioner. Aktieägarna är trots allt de som bestämmer över bolaget, och bolagsledningen jobbar så att säga ”för” dem. Aktieägarna har därför en möjlighet att vid bolagsstämma införa förändringar i bolaget för att åstadkomma mer CSR-åtgärder från bolagets sida. Ledningen blir då skyldig att tillämpa detta. Utan att gå så

långt som att rucka på vinstsyftet, vilket rent faktiskt mycket få bolag gör, så kan aktieägarnas inflytande även inverka på bolagsledningens agerande på andra sätt. Genom diverse anvisningar om metoderna som tillåts för att uppnå bolagets vinstsyfte, så kallade sidorestriktioner, kan de omöjliggöra användandet av barnarbete, förbjuda verksamhet i länder med utbredd korruption eller frammana ett fastställande av vissa riktvärden beträffande miljöpåverkan, för att bara nämna några exempel. Dessa instruktioner skulle inte påverka verksamhetens mål, utan bara justera inom vilken ram bolagsledningen har rätt att agera för att uppfylla detta mål. Effekten blir på så sätt endast att företagsledningens handlingsutrymme inom ramen för vinstsyftet krymper. En sådan variant skulle leda till betydligt mindre tillämpningsproblem än en ändring av bolagets verksamhets syfte som sådant, och vore därför i min mening att föredra. Mer aktiv bolagsstyrning och fler krav från ägarnas sida vore därför ett relativt enkelt sätt att möjliggöra mer socialt ansvarstagande från bolagens sida. Återigen faller det alltså tillbaka på näringslivet och de stora aktieägarna att ställa krav och föregå med gott exempel.

6.4 Synen på aktiebolagets målfunktion förändras över tid

Idéerna om att företagen ska ta större socialt ansvar, vid sidan av den lagstiftande och styrande makten är som framkommit i uppsatsen på uppsving. Samtidigt är det viktigt att beakta den historiska kontext som aktiebolaget har formats i, och där är det tydligt att associationsformen modifierats kontinuerligt för att beakta sin omgivning. Jag menar att det är nödvändigt att aktiebolaget fortsätter att utvecklas i takt med samhället i stort, och att vi därför måste vara beredda att tala om aktiebolaget idag, och vilka utmaningar dagens samhälle står inför. Vid aktiebolagets introduktion i Sverige var en viktig poäng att möjliggöra kapital-investeringar från flera håll, för att möjliggöra större infrastrukturella satsningar som gynnade samhället i stort. Det finns alltså klara tecken på att ett samhällsgagnande perspektiv på den tiden hade plats inom aktiebolagsrätten. Den dimensionen upplever jag dock i viss mån har tappats under resans gång. Den stora inverkan som företag i dag har på den globala ekonomin, samhället och klimatet gör dock en sådan fokusering i min mening högst relevant att återigen lyfta upp.

Diskussionen om aktiebolagets syfte har i mångt och mycket handlat om huruvida aktieägarnas avkastningsintresse ska vara det enda syftet, eller om verksamheten på något sätt även ska bedrivas för att tillgodose andra aktörers intresse. Bergström och Samuelsson tolkar exempelvis gällande rätt som att aktiebolaget, genom vinstkriteriet som uppställs i lag, har tilldelats en viss roll i samhället. Att aktiebolaget skulle ha ett bredare syfte än enbart vinst till sina aktieägare kritiseras främst från liberalt håll. Grundtanken härmed måste givetvis instämmas i: företag ska primärt generera vinst, medan socialt ansvar bör ligga på politikerna. Med tanke på samhälls-

utvecklingen med privata aktörer som tillhandahåller välfärdstjänster inom exempelvis vård, äldreomsorg och skola, kanske man dock borde fråga sig om denna idé börjar bli förlegad. Samhället fungerar inte längre enligt denna princip. Mer och mer uppmärksamhet riktas mot vinstuttag i denna typ av verksamheter, ett ämne som betraktas som hett politiskt sprängstoff. Det finns vidare en oerhörd spännvidd i vilken typ av verksamheter som bedrivs i aktiebolagsform, och också stora skillnader i bland annat storlek och omsättning även inom gruppen av aktiebolag som inte verkar i dessa känsliga områden. Här inryms allt från några av de största globala spelarna i form av börsnoterade publika aktiebolag, till mindre familjeföretag. Även om det är ett radikalt förslag med tanke på att ABL ska vara en lagstiftning som omfattar alla aktiebolag, så kanske man skulle kunna diskutera möjligheten att i högre utsträckning ha olika syften för olika typer av verksamheter, även om det förmodligen är en väl progressiv tanke.

6.5 Samhällsansvar i framtiden

I dagsläget finns ingen tvingande lagstiftning om affärsetik i Sverige och inte heller internationellt, och hittills har inga steg av den svenska normgivaren tagits för att föra in CSR-aspekter i den privata företagsfären. Att förändring beträffande företagsansvar faktiskt sker, till stor del tack vare en ökad medvetenhet hos konsumenter och medias fokusering, tycks ändå vara klarlagt. Det mest effektiva sättet att få bolag att rent faktiskt verka för en mer hållbar utveckling tycks därför vara just konsumentmakten och de ekonomiska incitament som uppstår för bolagen genom medvetna kunder.

Diskussionen om CSR skapar enligt mig ett behov av att se över det svenska vinstsyftet i tiden, men även en rad andra frågor har uppkommit under författandet av denna uppsats. Vi har för länge sedan passerat från Friedmans syn att aktiebolagens enda ansvar är att generera vinst till aktieägarna, till att tillmäta aktiebolagen en varierande skyldighet att beakta också andra intressen, även om det inte är rättsligt sanktionerat att inte följa denna norm. Det är idag svårt att tänka sig ett företag som totalt ignorerar sin omvärld och sina fotavtryck på denna, och som i ett längre perspektiv fungerar bra eller överlever, även om undantag som exv. flygbolaget Ryanair förekommer. Min uppfattning är att aktiebolagets målfunktion alltså inte bara är på gång att förändras, utan att vi redan är mitt uppe i en ny era vad avser företagens samhällsansvar. Därför anser jag att lagstiftningen bör vara mogen att anpassas till detta, och att relativt små medel skulle behövas för att åstadkomma en förändring i linje med samhällets utveckling i stort.

Jag anser emellertid att det måste finnas gränser för hur långt man ska utsträcka privata aktörers självständiga ansvar för att främja vissa eftersträvarvärda intressen. När dessa initiativ utvidgas så långt att bolagets vinststrävande hotas blir situationen mycket svår – såväl ekonomiskt och organisatoriskt som aktiebolagsrättsligt. Om för stränga krav ställs på svenska aktiebolag utsätts de förmodligen för stora risker, som hotar försämra svenskt näringslivs ställning internationellt sett. Detta gäller

åtminstone på kort sikt, innan resten av marknaden har tvingats efterfölja en strängare svensk reglering av konkurrensskäl.

För att uttala mig om en önskvärd utveckling på området tror jag att en effektiv reglering, utan att alltför mycket rucka på de viktiga principer som aktiebolagsrätten baseras på, förutsätter flera saker:

1. Genom lagstiftning borde vinstsyftet förklaras innefatta bolagets värde på lång sikt och inte bara aktieägarnas kortsiktiga utdelningsintresse.
2. För att påverka beslutsfattarna i aktiebolagen krävs också det interna bolagsstyrningsperspektivet, och jag anser därför att ett stadgande om att beslutsfattandet ska präglas av en ambition att begränsa den samhällliga, sociala och miljömässiga skada som uppkommer på kort såväl som lång sikt till följd av dess aktivitet, borde införas i Kodexen.
3. En utökad rapporteringsskyldighet beträffande ett antal icke-finansiella nyckelfrågor, såsom miljöpåverkan, arbetsförhållanden m.m. bör införas på prov i aktiebolagens årsredovisningar, åtminstone i större bolag.
4. Jag anser att en mer aktiv ägarstyrning med användande av sidorestriktioner borde tillämpas i svenska aktiebolag. Hur detta ska åstadkommas är inte lika enkelt, men jag tror att möjligheten bör uppmärksammas i högre grad. Medias rapportering tror jag här spelar en viktig roll.

Uppsatsen antyder att mer forskning behövs på området. Denna skulle exempelvis kunna gå på djupet beträffande aktiebolagets rationella grund, inramning och målfunktion i dagens samhälle. Frågor som borde undersökas närmare är exempelvis avgränsningen för hur långt företagets intressesfär ska anses sträcka sig. Kan ett företag till och med ansvara bortom deras fysiska fabrik i det aktuella landet? Har företagen en skyldighet att använda den stora makt de har för att försöka påverka lagstiftningen i det landet, i likhet med vad H&M gjort beträffande minimilöner i Bangladesh och Kambodja? Vilken standard ska företagen nå upp till och ska det vara samma oavsett i vilket land de verkar? Kan man tänka sig en situation där ett land eller ett visst område anses vara så oetiskt av någon anledning, att utländska företag över huvud taget inte borde (tillåtas?) investera där? Och vem ska övervaka företagens agerande och bestämma vad som är accepterat och inte? Personligen upplever jag liksom Samuelsson att diskussionen om aktiebolag idag snarare kretsar kring förhållandet aktiebolag – omvärld, än aktieägare – bolagsledning. Föreliggande uppsats är, om inte annat, ett tecken på en undran om hur aktiebolaget egentligen bör agera i vissa givna situationer, och varifrån denna norm i så fall kommer. Genom en uppdaterad syn på aktiebolagets samhällsroll och genom att sätta vinstsyftet i ett mer långsiktigt perspektiv anser jag det fullt möjligt att maximera såväl aktiebolagets som samhällets framgång och utveckling – och ändå kunna upprätthålla att ”*the business of business*” faktiskt är business.

7 Sammanfattande slutsatser

I inledningen av denna uppsats ställdes tre frågor och dessa ska nu besvaras. Den första frågan gällde det svenska aktiebolagets samhällsliga funktion och om denna har förändrats över tid. Som har visats användes aktiebolaget inledningsvis till stor del för samhällsfrämjande ändamål då associationsformen introducerades under 1800-talet. Aktiebolagets främsta övergripande funktion idag är att underlätta näringsverksamhet genom aktieägarnas begränsade ansvar, och att generera vinst som sedan ska fördelas mellan aktieägarna. Denna ekonomiska vinst antas gynna samhället i stort och inte bara aktieägarna, och motiveras därför av utilitaristiska skäl. Det tycks dock under senare år ha öppnats upp för nya synsätt, där vinstsyftet utmanas av olika radikala intressentmodeller som ifrågasätter fokuseringen på vinst och siffror. Denna syn är emellertid inte ännu vedertagen, varför vinst som primärt mål inom aktiebolagsrätten fortsatt upprätthålls.

Den andra frågeställningen fokuserade på vinstsyftets betydelse för svenska aktiebolags agerande och deras möjlighet att ta samhällsansvar. Denna fråga har utgjort huvuddelen av uppsatsen. Vinstsyftet inverkar på de affärsbeslut en bolagsledning får fatta, genom att den fastställer en yttre ram för vilket agerande som tillåts. Besluten måste vara affärsmässigt motiverade, vilket innebär att de åtminstone i teorin ska kunna gynna bolaget och därmed dess aktieägare. Om ett beslut har en för svag affärsmässig koppling så kan det dels angripas och förklaras ogiltigt, dels kan ledamöterna i styrelsen bli skadeståndsskyldiga. Vad gäller samhällligt ansvar genom CSR kan särskilt värdeöverföringsreglerna aktualiseras, eftersom sådana ageranden normalt sett sker i stort sett vederlagsfritt. Dock presumeras CSR-åtgärder gynna bolaget i form av åtminstone ökad goodwill. Det tycks alltså som att vinstsyftet i relativt få fall sätter käppar i hjulet för bolags samhällsansvar.

Uppsatsens sista fråga var om man borde kunna ställa krav på ett ökat affärsetiskt hänsynstagande i beslutsfattande och hur en sådan reglering lämpligen kan se ut. Flera olika alternativ har presenterats och diskuterats i uppsatsen, och den svenska normgivarens hittills tillbakadragna hållning i frågan har beaktats. På grund av bland annat svårigheten att lagstifta om moral samt att en etisk reglering vore främmande för svensk lagstiftningstradition tycks ett stadgande som inskränker bolagens fria beslutsrätt inte vara rätt väg att gå. Istället borde frågan hanteras genom självreglering, lämpligen genom ett stadgande härom i Koden. Därtill skulle en precisering av vinstsyftets mening, med betydelsen att det är bolagets långsiktiga vinst som ska ligga i fokus, möjliggöra mer affärsetik i bolagsbesluten. Det vore en lämplig utveckling med tanke på det paradigmskifte vi tycks vara inne i, där aktiebolagets relationer med dess omvärld återigen lyfts upp och allt högre krav ställs på etiskt agerande från samhället i stort.

Bilaga A

United Nations Global Compact: De tio principerna³⁴⁴

Human Rights

Principle 1: Businesses should support and respect the protection of internationally proclaimed human rights; and

Principle 2: make sure that they are not complicit in human rights abuses.

Labour

Principle 3: Businesses should uphold the freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining;

Principle 4: the elimination of all forms of forced and compulsory labour;

Principle 5: the effective abolition of child labour; and

Principle 6: the elimination of discrimination in respect of employment and occupation.

Environment

Principle 7: Businesses should support a precautionary approach to environmental challenges;

Principle 8: undertake initiatives to promote greater environmental responsibility; and

Principle 9: encourage the development and diffusion of environmentally friendly technologies.

Anti-Corruption

Principle 10: Businesses should work against corruption in all its forms, including extortion and bribery.

³⁴⁴ United Nations Global Compact, The Ten Principles. Hämtat från <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html> (2014-05-13).

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 2009/10:55	En politik för det civila samhället
Prop. 2004/05:85	Ny aktiebolagslag
Prop. 2002/03:122	Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling
Prop. 1975:103	Regeringens proposition med förslag till ny aktiebolagslag, m.m.

Statens offentliga utredningar

SOU 2004:104	Att lära för hållbar utveckling: Betänkande av Kommittén för utbildning för hållbar utveckling
SOU 2003:98	Aktiebolag med begränsad vinstutdelning
SOU 2001:1	Ny aktiebolagslag
SOU 1971:15	Förslag till aktiebolagslag m.m.
SOU 1941:9	Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m.m.

Motioner

Motion 2013/14:C453 Jämställdhetsredovisning i årsredovisningen

EU-rättsliga källor

Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/51/EG av den 18 juni 2003 om ändring av direktiven 78/660/EEG, 83/349/EEG, 86/635/EEG och 91/674/EEG om årsbokslut och sammanställd redovisning i vissa typer av bolag, banker och andra finansinstitut samt försäkringsföretag.

Europaparlamentets resolution av den 25 november 2010 om företagens sociala ansvar och miljöansvar vid internationella handelsavtal (2009/2201(INI)). EUT C 99/E, 2012, s 101–111.

COM(2013) 207 Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large companies and groups.

KOM(2011) 681 Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och

Regionkommittén: En förnyad EU-strategi 2011-14 för företagens sociala ansvar.

KOM(2002) 347 Meddelande från Kommissionen företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktigt stabil utveckling.

KOM(2001) 366 Grönbok: Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar.

Litteratur

Böcker

Arvidsson, Niklas, *Aktieägaravtal: särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Thomson Reuters Professional, Diss. Lund : Lunds universitet, Stockholm, 2010.

Bergström, Clas & Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem* (4 uppl.), Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Bexell, Magdalena, *Exploring responsibility: public and private in human rights protection*, Department of Political Science, Lund University, Diss. Lund : Lunds universitet, 2005.

Borglund, Tommy, De Geer, Hans & Hallvarsson, Mats, *Värdeskapande CSR: hur företag tar socialt ansvar*, Norstedts akademiska förlag, Stockholm, 2009.

Dotevall, Rolf, *Bolagsledningens skadeståndsansvar* (2 uppl.), Norstedts juridik, Stockholm, 2008.

Friedman, Milton, *Kapitalism och frihet: en konstruktiv analys av den moderna kapitalismen*, Aldus, Stockholm, 1972.

Gatto, Alexandra, *Multinational enterprises and human rights: obligations under EU law and international law*, Edward Elgar, Cheltenham, 2011.

Grankvist, Per, *CSR i praktiken: hur företag jobbar med hållbarhet för att tjäna pengar* (2:1 uppl.), Liber, Malmö, 2012.

Johansson, Svante, *Svensk associationsrätt i huvuddrag* (10 uppl.), Norstedts juridik, Stockholm, 2011.

Kleineman, Jan, ”Rättsdogmatisk metod” i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21-45.

Kraakman, Reinier R., *The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach* (2 uppl.), Oxford University Press, Oxford, 2009.

Mănescu, Cristiana, *Economic implications of corporate social responsibility and responsible investments*, Department of Economics, School of Economics and Commercial Law, University of Gothenburg, Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2010, Göteborg, 2010.

Mares, Radu, *Institutionalisation of corporate social responsibilities: synergies between the practices of leading multinational enterprises and human rights law/policy*, Juridiska institutionen, Lunds universitet, Diss. Lund : Lunds universitet, 2006.

Nerep, Erik & Samuelsson, Per, *Aktiebolagslagen – En djup kommentar (elektronisk källa), uppdateringar 2013:1*, Karnov, internet.

Ohlson, Göran, *Vikten av vinst: en studie om syftets betydelse i bolagsstyrning*, Iustus, Diss: Lunds universitet, 2012.

Olsson, Katarina, "Kvinnan i styrelserummet" i Lindell-Frantz, Eva; Moberg, Krister; Nyström, Birgitta & Olsson, Katarina (red.) i *Festskrift till Boel Flodgren*, Juristförlaget, Lund, 2011.

Rodhe, Knut & Skog, Rolf, *Rodhes aktiebolagsrätt (23 uppl.)*, Norstedts juridik, Stockholm, 2011.

Samuelsson, Per, "Corporate Decision-making and Regard for 'The Other'", ur Lindskoug, Patrik (red.), *Essays in honour of Michael Bogdan*, Juristförlaget, Lund, 2013, s 495-506.

Samuelsson, Per, "En essä om vinst som värde", ur Lindell-Frantz, Eva; Moberg, Krister; Nyström, Birgitta & Olsson, Katarina, *Festskrift till Boel Flodgren*, Juristförlaget i Lund, Lund, 2011, s. 361-376.

Samuelsson, Per, "Konkurrerande modeller för bolagsstyrning", i Nyström, Birgitta, Westregård, Annamaria & Vogel, Hans-Heinrich (red.), *Liber amicorum Reinhold Fahlbeck*, Juristförlaget, Lund, 2005, s. 459-485.

Sandeberg, Catarina af, *Aktiebolagsrätten (2 uppl.)*, Studentlitteratur, Lund, 2007.

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt (4 uppl.)*, Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Sjåfjell, Beate, *Towards a sustainable European company law: a normative analysis of the objectives of EU law, with the Takeover Directive as a test case*, Wolters Kluwer, Alphen Aan Den Rijn, 2009.

Stattin, Daniel, *Företagsstyrning: en studie av aktiebolagsrättens regler om ägar- och koncernstyrning (2 uppl.)*, Uppsala universitet, Uppsala, 2008.

Svernlöv, Carl, *Svensk kod för bolagsstyrning: en kommentar* (4 uppl.), Norstedts juridik, Stockholm, 2011.

United Nations High Commissioner for Human Rights, *The corporate responsibility to respect human rights: an interpretive guide*, United Nations, New York, 2012.

Periodiskt tryck

Gergely Szabó, Dániel & Engsig Sørensen, Karsten, "Integrating Corporate Social Responsibility in Corporate Governance Codes in the EU", *European Business Law Review*, Vol. 24, No. 6, 2013, s. 781-828.

Jensen, Michael C., "Value Maximisation, Stakeholder Theory, and the Corporate Objective Function", *European Financial Management*, Vol. 7, No. 3, 2001, s. 297-317.

Peczenik, Aleksander, "Juridikens allmänna läror", *SvJT* 2005 s. 249–272.

Sjåfjell, Beate, "Sustainable Companies: Possibilities and Barriers in Norwegian Company Law", *Nordic & European Company Law Working Paper* No. 10-42, August 16, 2013.

Sjåfjell, Beate, "Why Law Matters: Corporate Social Irresponsibility and the Futility of Voluntary Climate Change Mitigation", *European Company Law* 8, No. 2/3 (2011), s. 56–64.

Wettstein, Florian, "CSR and the Debate on Business and Human Rights: Bridging the Great Divide", *Business Ethics Quarterly*, 22:4, October 2012, s 739-770.

"En redovisning för det 21:a århundradet", *Balans* nr 1 2014. Hittas på: http://www.faronline.se/Dokument/Balans/2014/BALANS_NR_01_2014/BALANS_2014_N01_A0009/?query=hållbar+revision (besökt 2014-05-05).

"Branschen bör ta ett större ansvar för långsiktigt värdeskapande", *Balans* nr 6 2013. Hittas på: http://www.faronline.se/Dokument/Balans/2013/BALANS_NR_06_2013/BALANS_2013_N06_A0029/?query=hållbar+revision (besökt 2014-05-05).

Artiklar

"Dags för skarpare CSR-redovisning", *Liberal Debatt*, Nummer 3, 2013 (publicerad 2013-08-20). Hittas på: <http://www.liberaldebatt.se/2013/08/dags-for-skarpare-csr-redovisning/> (senast besökt 2014-05-20).

”Dhaka Rana Plaza collapse: Pressure tells on retailers and government”, *BBC*, 2013-05-14. Hittas på: <http://www.bbc.com/news/world-asia-22525431> (senast besökt 2014-05-13).

Friedman, Milton, ”The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits”, *The New York Times Magazine*, s. 32-33, 13 september 1970. Hittas på: <http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf> (senast besökt 2014-02-03).

”Företagen måste få en ny roll i samhället”, *Dagens Nyheter*, Debatt, 2013-04-30. Hittas på: <http://www.dn.se/debatt/foretagen-maste-fa-en-ny-roll-i-samhallet/> (senast besökt 2014-05-13).

”Företagen vill ha hållbarhet – politikerna levererar inte”, *Dagens Nyheter*, 2014-01-18. Hittas på: <http://www.dn.se/debatt/foretagen-vill-ha-hallbarhet-politikerna-levererar-inte/> (senast besökt 2014-05-06).

”Företag goda för samhället även utan CSR”, *Svenska Dagbladet*, ledare, 2013-07-07. Hittas på: http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/foretag-goda-for-samhallet-aven-utan-csr_8327430.svd (senast besökt 2014-04-07).

”Hur hållbart är H&M?”, *Veckans affärer*, 2012-09-13. Hittas på: <http://www.va.se/va-hallbarhet/hur-haller-hm-444349> (besökt 2014-05-03).

”H&M pledges living wage for textile workers in Bangladesh and Cambodia”, *The Guardian*, 2013-11-25. Hittas på <http://www.theguardian.com/business/2013/nov/25/h-m-living-wage-textile-workers-bangladesh-cambodia> (senast besökt 2014-05-02).

H&M:s VD ser risker med löneyft i Bangladesh, *Dagens Industri*, 2014-04-16. Hittas på: <http://www.di.se/artiklar/2014/4/16/hms-vd-ser-risker-med-loneyft-i-bangladesh/> (senast besökt 2014-05-14).

Nachemson-Ekwall, Sophie, ”Nytänkande om vinster på väg”, krönika i *Dagens Industri*, 2014-02-11.

”Public Outrage Over Factory Conditions Spurs Labor Deal”, *New York Times*, 2013-05-19. Hittas på: http://www.nytimes.com/2013/05/20/business/global/hm-led-labor-breakthrough-by-european-retailers.html?pagewanted=all&_r=0 (senast besökt 2014-05-03).

”Rör inte vinstkraven”, *Liberal Debatt*, Nummer 3, 2013 (publicerad 2013-08-20). Hittas på: <http://www.liberaldebatt.se/2013/08/ror-inte-vinstkraven/> (senast besökt 2014-05-02).

”Skråvåsen och CSR-entusiasm”, *Liberal Debatt*, Nummer 3, 2013 (publicerad 2013-08-20). Hittas på:

<http://www.liberaldebatt.se/2013/08/skravasen-och-csr-entusiasm/> (senast besökt 2014-05-06).

Övrigt

Rapporter

Bolagsverkets rapport AD 62–1047/2008 ”Förslag till minskat uppgiftslämnande för företag”, 2009-04-29. Hittas på:

http://bolagsverket.se/polopoly_fs/1.5683!/Menu/general/column-content/file/uppgiftslamnande.pdf (senast besökt 2014-02-26).

H&M Conscious Actions: Sustainability Report 2013 (2014-04-10),

http://sustainability.hm.com/content/dam/hm/about/documents/en/CSR/reports/Conscious%20Actions%20Sustainability%20Report%202013_en.pdf

(senast besökt 2014-05-03).

Kan ökad reglering av bolagsstyrning förhindra nya kriser?, Kollegiet för svensk bolagsstyrning, PM, 2011-01-31. Hittas på:

<http://www.bolagsstyrning.se/media/50916/kollegiets%20pm%20om%20cg-reglering%20i%20eu%20-%20110126.pdf> (senast besökt 2014-05-05).

UN Documents: Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, Annex to document A/42/427 -

Development and International Co-operation: Environment. Hittas på:

<http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> (senast besökt 2014-05-24).

Pressmeddelanden

H&M's comment on the “Tailored Wages” report, pressmeddelande 2014-

03-31. Hittas på: <http://about.hm.com/en/news/newsroom/news.html/en/hm-comment-on-the-tailored-wages-report.html> (senast besökt 2014-05-05).

H&M ranked number one in reporting on social sustainability, pressmeddelande 2013-09-06. Hittas på:

<http://about.hm.com/en/news/newsroom/news.html/en/hm-number-one-in-reporting-on-social-sustainability.html> (senast besökt 2014-05-05).

Annat

Bolidens hemsida, <http://www.boliden.com/sv/> (senast besökt 2014-05-24).

CSR Swedens hemsida, <http://www.csrsweden.se/OmCSRSweden.aspx> (senast besökt 2014-04-08).

Electrolux hemsida, <http://www.electrolux.se> (senast besökt 2014-05-24).

Global Reporting Initiative: G3 Riktlinjer för hållbarhetsredovisning. Hittas på: <https://www.globalreporting.org/resource/library/Swedish-G3-Reporting-Guidelines.pdf> (senast besökt 2014-05-13).

H&M Code of Conduct. Hittas på: <http://sustainability.hm.com/en/sustainability/commitments/choose-and-reward-responsible-partners/code-of-conduct.html> (besökt 2014-05-13).

H&M Our Seven Commitments. Hittas på: <http://about.hm.com/en/About/sustainability/commitments/our-seven-commitments.html> (senast besökt 2014-05-03).

ILO Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy (MNE Declaration), 4th Edition, 2006-01-01. Hittas på: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf (senast besökt 2014-05-13).

ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. Hittas på: <http://www.iso.org/iso/home/standards/iso26000.htm> (besökt 2014-05-13).

Kinneviks hemsida, <http://www.kinnevik.se> (senast besökt 2014-05-24).

”Obligatorisk CSR-rapport blir en börda”, *Svenskt näringsliv*, 2014-01-23, http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/csr/obligatorisk-csr-rapport-blir-en-borda_579082.html (senast besökt 2014-05-05).

OECD:s riktlinjer för multinationella företag - en handbok, UD 06.002, Utrikesdepartementet, utgiven 29 augusti 2006.

Regeringens hemsida ”Företagens ansvar för mänskliga rättigheter”, <http://www.regeringen.se/sb/d/16705/a/205163> (senast besökt 2014-04-07).

Regeringens hemsida ”Hållbart företagande (CSR)”. Hittas på: <http://www.regeringen.se/sb/d/2657> (senast besökt 2014-03-17).

Svensk kod för bolagsstyrning. Hittas på: http://www.bolagsstyrning.se/media/43746/svenskkodbolagsstyrn_2010_korrigerad20110321.pdf (senast besökt 2014-02-24).

United Nations Global Compact, hemsida, senast uppdaterad 29 maj 2013. Hittas på: <http://unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html> (senast besökt 2014-04-07).

United Nations Global Compact, The Ten Principles. Hittas på: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html> (senast besökt 2014-05-13).

United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (A/HCR/17/31) 21 March 2011.

Rättsfallsförteckning

Svenska rättsfall

NJA 2000 s. 404

NJA 1987 s. 394

Amerikanska rättsfall

Dodge v. Ford Motor Co, 204 Mich. 459, 170 N.W. 668, 3 A.L.R. 413
(1919)